

19 januari

Debatter m. m.

Fredagen den 19 januari

Sid.

Svar på enkla frågor:

av herr Eriksson, Karl-Erik, (fp) om avbrytande av försöksverksamheten med friare försäljning av starköl	3
av herr Lidgard (h) ang. hörande av kommunerna i vissa skolfrågor	5
av herr Nilsson, Ferdinand, (cp) om eftergivande av avgift för vissa telefonabonnenter	7
Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)	8
Interpellation av herr Arvidson (h) om viss utsträckning av den tid på dygnet då jakt tillåtes	75
Meddelande ang. enkel fråga av fru Diesen (h) ang. skolöverstyrelsens anvisningar för ämnesval på gymnasiet	77

Fredagen den 19 januari förmiddagen

Kammaren sammanträdde kl. 11.00; och dess förhandlingar leddes till en början av herr förste vice talmannen.

Justerades protokollet för den 11 innevarande månad.

Upplästes följande till kammaren inkomna ansökning:

Till riksdagens första kammare

Sedan jag denna dag intagits på Norrbackainstitutet i och för behandling av diskbräck får jag härmed anhålla om sjukledighet under tiden från och med den 18/1 tills vidare.

Stockholm den 18 januari 1968

Allan Hernelius

Kammaren beviljade herr Hernelius ledighet för den tid, varunder han vore förhindrad att delta i riksdagsgörö-målen.

Herr förste vice talmannen yttrade, att han efter samråd med andra kammarens talman finge föreslå, att första kammaren ville besluta att vid sammanträde, som komme att hållas onsdagen den 24 i denna månad, företaga val av valmän och suppleanter för utseende av ej mindre fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret än även suppleanter för fullmäktige i nämnda bank och kontor.

Detta förslag antogs.

Herr **ESKILSSON** (h) erhöll på begäran ordet och anförde:

Herr talman! Jag ber att få föreslå att kammaren måtte besluta, att antalet suppleanter för de valmän, som skall utse fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret jämte suppleanter för dem, bestämmas till tio.

Härtill lämnade kammaren sitt bifall.

Om avbrytande av försöksverksamheten med friare försäljning av starköl

Herr statsrådet och chefen för finansdepartementet **STRÄNG** erhöll ordet för att besvara herr *Karl-Erik Erikssons* (fp) fråga om avbrytande av försöksverksamheten med friare försäljning av starköl, vilken fråga intagits i kammarens protokoll för den 12 januari, och yttrade:

Herr talman! Herr Karl-Erik Eriksson har frågat mig, om jag, med anledning av de alarmerande uppgifter som lämnats om verkningarna av försöksverksamheten med friare försäljning av starköl i Värmlands län och Göteborgs och Bohus län ämnar medverka till att försöksverksamheten avbryts.

Med riksdagens bemyndigande och på alkoholpolitiska utredningens förslag förordnade regeringen att starköl skulle få försäljas i Göteborgs och Bohus län samt Värmlands län fr. o. m. den 1 november 1967 t. o. m. den 31 december 1968 enligt i huvudsak samma regler som gäller för annat öl.

Försöksverksamheten har pågått cirka 2 månader och kan inledningsvis antas föranleda en viss stegrad efterfrågan. Av statistiska uppgifter rörande antalet fyllerifall under den gångna delen av försöksperioden jämfört med motsvarande tid år 1966 framgår emellertid att antalet fyllerifall varit i stort sett oförändrat i de berörda länen.

Det torde ännu vara för tidigt att dra några slutsatser av den här verksamheten. Det missbruk av starköl som

Om avbrytande av försöksverksamheten med friare försäljning av starköl

eventuellt kan tillskrivas den friare försäljningsformen är beklagligt men enligt min mening inte så entydigt eller av sådan omfattning att verksamheten i dess nuvarande skede bör ändras eller avbrytas. Det resultat som försöksverksamheten är avsedd att belysa skulle då icke uppnås. Jag kommer emellertid även i fortsättningen att med största uppmärksamhet följa utvecklingen av pågående försök och, om det visar sig erforderligt, vidta åtgärder för att förhindra negativa verkningar av försöksverksamheten, där man även, om så är erforderligt, får räkna med att försöken avbryts.

Herr ERIKSSON, KARL-ERIK, (fp):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet Sträng för svaret. Min fråga var föranledd av de alarmerande rapporterna från de två försökslänerna beträffande fri försäljning av starköl i Göteborgs och Bohus län och i Värmlands län.

När försöksverksamheten började den 1 november blev det en verklig rivstart i konsumtionen. Tyvärr var det till stor del ungdom som svarade för den ökade konsumtionen. Det var följderna av denna ökade konsumtion som föranledde en rad orosyttringar från olika myndigheter i de båda försökslänerna.

I samband med den debatt som uppstod med anledning av att vissa skolmyndigheter i Värmland krävde ett stoppande av försöksverksamheten framkom att kontrollstyrelsen inte givit skolöverstyrelsen tillfälle att yttra sig innan beslutet om försöksverksamheten fattades. Detta har bl. a. generaldirektören i skolöverstyrelsen, Hans Löwbeer, djupt beklagat. I ett TV-uttalande sade han: »Kan vi rädda blott en enda ung människa undan alkoholproblem genom att kräva stopp på starkölsförsäljningen är detta mer värt än de nackdelar som en fortsatt restriktion av försäljningen innebär.»

Om jag fattade finansminister Sträng

rätt i hans svar, så tycker han att det inte finns tillräckligt underlag för att avbryta denna försöksverksamhet. Jag utgår från att finansministern då stöder sig på de rapporter som kontrollstyrelsen och alkoholpolitiska utredningens representanter har lämnat från den resa som de gjorde. Den sammanfattning som har gjorts med anledning av vad som verkligen har skett i vårt län Värmland är något förvånande.

Jag har i min hand ett diskussionsprotokoll från ett av de sammanträden som hölls när dessa representanter var i Värmland. Det uttalades, enligt protokollet, bekymmer från såväl skolläring, socialvård, polismyndighet och skyddskonsulenten. Vad jag emellertid bedömer som viktigast är ett uttalande från en elevrepresentant — ett uttalande från ungdomen direkt. Alkoholpolitiska utredningens representant ställde följande fråga: »Har fylleriet ökat bland ungdomen efter starkölets frisläppande?» Elevrepresentanten svarar, ordagrant efter protokollet: »Försämringen i nykterhetstillståndet bland skolungdom började redan vid starkölets frisläppande och har försämrats sedan i november då starkölet kunde köpas fritt.»

När man får del av sådana uttalanden och när man har sett problemet på nära håll, vill jag för min del deklarerat att jag anser att vår ungdom är ett för värdefullt material för att användas som försöksobjekt.

Jag är tacksam över att finansministern säger att han kommer att följa detta med uppmärksamhet. Han gav, tyckte jag, i sitt svar ändå en viss förhoppning om att om försämringen på detta område fortsätter, så är han beredd att vidta åtgärder.

Jag vill påminna om att när riksdagen våren 1967 biföll framställningen om anordnandet av försöksverksamheten, så stod det en mening av följande lydelse i bevillningsutskottets skrivning: »Skulle mot förmodan försöket snabbt ge entydiga utslag på ett för-

Ang. hörande av kommunerna i vissa skolfrågor

sämrat nykterhetsläge inom försöksområdena har Kungl. Maj:t möjlighet att omgående avbryta verksamheten.» Det är denna möjlighet som nu olika myndigheter, bl. a. länsskolnämnden i Värmland samt en i övrigt stark opinion, anser att Ni, herr finansminister, skall utnyttja.

Överläggningen ansågs härmed slutad.

Ang. hörande av kommunerna i vissa skolfrågor

Herr statsrådet och chefen för utbildningsdepartementet PALME erhöll ordet för att besvara herr Lidgards (h) fråga angående hörande av kommunerna i vissa skolfrågor, vilken fråga intagits i kammarens protokoll för den 12 januari, och anförde:

Herr talman! Herr Lidgard har frågat om jag är i tillfälle att redovisa, vilka åtgärder som skolväsendets statliga myndigheter vidtar för att inhämta de kommunala huvudmännens synpunkter på för dem kostnadskrävande pedagogiska innovationer.

Vid planeringen av de konkreta projekten inom den pedagogiska försöksverksamheten sker kontakt med kommunerna. När det t. ex. gäller verksamheten inom de pedagogiska utvecklingsblocken har också kommunerna ett betydande direkt ansvar. Jag vill för egen del understryka vikten av att kommunerna kommer in tidigt vid planeringen av de enskilda projekten.

Herr LIDGARD (h):

Herr talman! Jag ber att få tacka utbildningsministern för svaret som jag har fått.

Jag tar naturligtvis fasta på den positiva inställning till kommunerna som detta svar andas. Skolstaten är ju faktiskt en av de tyngsta posterna — för många kommuner kanske den allra

tyngsta posten — i den kommunala budgeten. Därför är dessa frågor mycket intressanta och betydelsefulla för kommunalmännen när de har att syssla med kommunens ekonomi. Det är naturligtvis riktigt, om man från statligt håll vill invända att kommunerna får statsbidrag i mycket stor utsträckning till en hel del kostnadskrävande uppgifter, framför allt till lärarlöner. Men det är ändå en mångfald utgifter som stannar på kommunernas egen kassa. Det är underhåll, det är i viss utsträckning byggnader, det är undervisning och materiel, skolmåltider och det är — det har ju på senare tid blivit en betydande post — hjälpmedel i undervisningen. Det är egentligen det sistnämnda som har uppkallat mig till denna fråga.

De nya pedagogiska metoderna utgår ju i mycket stor omfattning från utbildningsdepartementet, från skolöverstyrelsen och från de statliga organ som länsskolnämnderna utgör. Dessa statliga myndigheter väntar sig väl också att den undervisande verksamheten ute i skolorna skall kunna bedrivas med de moderna hjälpmedel som växer fram och som redan finns i mycket stor utsträckning. Det är bandspelare, radio- och TV-apparater, projektorer och allt vad man nu har av olika apparaturer och tillbehör till dessa.

Nu är man väl i de kommunala skolstyrelserna medveten om att dessa hjälpmedel tyvärr drar dryga kostnader. Jag har själv på den tiden jag fungerade i en skolstyrelse varit med om nödvändigheten av att på ett antal år lägga ut kostnaden för en till synes så enkel sak som mörkläggningsgardiner i skolhusen för att man där skulle kunna använda sig av projektorer och audio-visuella hjälpmedel. Detta ger en liten antydning om hur pass besvärligt det kan vara för kommunerna.

När man nu lanserar nyheter i undervisningen — vi kan av statsverkspropositionen inhämta att här pågår ett utvecklingsarbete — så har jag velat

Ang. hörande av kommunerna i vissa skolfrågor

påminna om att det är synnerligen viktigt att man har kommunerna med sig, så att lärarna inte plötsligt ställs i den situationen att de statliga myndigheterna utgår ifrån att undervisningen skall bedrivas på ett visst sätt med hjälp av dessa nya materiel — och så finns de i själva verket inte ute i skolorna.

Herr statsrådet PALME:

Herr talman! Det är riktigt att vi i det budgetarbete, vars resultat är statsverkspropositionen, har prioriterat sådana frågor som pedagogiskt utvecklingsarbete och fortbildning. Jag tror inte att herr Lidgard och jag har några delade meningar på den punkten.

Nu är det så att kommunerna är med i denna process och har hälsat den med positivt intresse. Kommunerna är informerade på två sätt — dels genom det remissförfarande som alltid tillämpas i sådana frågor gentemot enskilda kommuner och gentemot kommunförbunden, dels genom överläggningarna i statsbidragsfrågor. Vi har visserligen sökt förenkla statsbidragsfrågorna. Vi kan ju t. ex. inte gärna införa mörkläggningssgardinsbidrag, utan vi försöker hålla bidragen mera generella. Kommunerna är emellertid med dels informationsmässigt, dels också på så sätt att de tar del i själva beslutens framväxt.

Det finns också speciella möjligheter för kommunerna genom det s. k. Finnskoga-Dalby-bemyndigandet, som innebär att inbesparade medel för lärarlöner kan användas för t. ex. inköp av materiel eller anställning av annan personal än lärare.

Det pedagogiska utvecklingsarbetet är viktigt. Där har vi en av de stora och viktiga vägarna att göra den gigantiska apparat som vårt utbildningsväsende är rationellt och effektivt. Men det får ske i ett samspel mellan de statliga myndigheterna och kommunerna — och naturligtvis också, herr Lidgard, berörda personalorganisationer.

Herr LIDGARD (h):

Herr talman! Jag kan väl också betyga att det inte förefaller finnas några större meningsskiljaktigheter mellan herr Palme och mig i denna sak.

En av orsakerna till att jag tagit upp denna fråga var att problemet kom upp till diskussion på den Skolvecka som vi hade här i Stockholm i januari månad. Det blev där en liten diskussion om vem som egentligen har ansvaret för att den materiel som behövs — närmast hjälpmedlen — också finns ute i skolorna.

Jag vill som min uppfattning ge uttryck åt att det samspel, som undervisningsministern här talade om, bör ta sig ett klart och direkt uttryck i någon form av överenskommelse med kommunerna. När man kommer med nya hjälpmedel, skall kommunerna känna sig förpliktade att införa dessa.

Generaldirektör Löwbeer hade ett diskussionsinlägg i skolveckodebatten som föranleder mig uttala att det inte skall överlåtas åt lärarorganisationerna att behöva förhandla med kommunerna om att den nödvändiga materielen skall finnas ute i kommunerna. Herr Löwbeer sade, att lärarna kommer och gnölar och gnäller på skolöverstyrelsen och tillade: Varför inte gå till kommunerna?

Jag har den mycket bestämda uppfattningen att skolöverstyrelsen eller andra statliga myndigheter, som är initiativtagare på detta område, också har ett ansvar för att det finns erforderlig materiel. Annars kan man inte kräva av lärarpersonalen att den skall bedriva undervisning efter de nya pedagogiska metoder, som det så mycket talats om.

Herr statsrådet PALME:

Herr talman! Jag vill bara erinra herr Lidgard om att vi har kommunal självstyrelse i landet, vilket är viktigt även på skolans område. Det får inte bli så att skolväsendet blir helt bundet av statliga direktiv. Det är kommunernas eget

engagemang och intresse som i hög grad är grundvalen för utbildningspolitiken. Om någonting inte fungerar som man önskar, är det naturligt att man först tar kontakt med den kommunala skolstyrelsen. Det är väl detta generaldirektör Löwbeer har avsett.

Herr LIDGARD (h):

Herr talman! Jag vill verkligen inte bli misstänkt för att på något sätt inkräkta på den kommunala självstyrelsen. Men jag vill ännu en gång upprepa att om ett initiativ tas till nya hjälpmedel eller ny organisation — t. ex. detta med storklasser och vad som populärt kallas minskad lärartäthet som i sin tur kan resultera i att statsbidragen till lärarlöner minskar— måste kommunerna få veta vad det rör sig om ekonomiskt för deras del. Man kan inte genomföra den minskade lärartätheten utan att samtidigt införa nya typer av hjälpmedel. Statsbidraget till lärarlöner kommer att sjunka, och det läggs i stället en kostnad på kommunerna för erforderliga hjälpmedel.

Det samspel som herr Palme talade om skall naturligtvis inte utmynna i ett äläggande från statens sida gentemot kommunerna. Men det kan ju utmynna i en förhandling mellan departementet och kommunförbunden, så att man på departementsidan vet att kommunerna är beredda till de utgifter som kommer att bli följden av beslut som fattas i utbildningsdepartementet.

Herr statsrådet PALME:

Herr talman! Det finns ju många broar till kommunerna och till kommunförbunden— via skolöverstyrelsen och via departementet. För det speciella problem som herr Lidgard nämnde är Finnskoga-Dalby-bemyndigandet ett utmärkt instrument i de konkreta fallen.

Överläggningen förklarades härmed slutad.

Om eftergivande av avgift för vissa telefonabonenter

Herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet LUNDKVIST erhöll ordet för att besvara herr *Ferdinand Nilssons* (cp) fråga om eftergivande av avgift för vissa telefonabonenter, vilken fråga intagits i kammarens protokoll för den 12 januari, och yttrade:

Herr talman! Herr Ferdinand Nilsson har frågat mig, om jag uppmärksammat de stora olägenheter som fjollårets oktoberstormar förorsakat televerkets abonnenter i enköpings- och västeråstrakten och om jag vill vidta åtgärder för att underlätta för telefonabonenter, som två till fyra veckor inte kunnat erhålla av dem abonnerad service, att få viss eftergift i fråga om abonnemangsavgift eftersom verkets förpliktelser gentemot dem inte kunnat fullgöras.

Den som genom stormskador på ledningsnätet och därav föranledda avbrott i telefonförbindelserna inte kunnat utnyttja sin telefon under viss tid har möjlighet att vända sig till vederbörande lokalförvaltning inom televerket med begäran om avdrag på abonnemangsavgiften. Sådant avdrag medges under förutsättning att det inte varit fråga om endast ett kortare avbrott.

Herr BENGTSO (cp):

Herr talman! Då herr Ferdinand Nilsson har blivit förhindrad att närvara just nu, ber jag att på hans vägnar få framföra ett tack till kommunikationsministern för det positiva svaret. Jag har ingen anledning att göra några ytterligare reflexioner utom den att jag hoppas att abonnenterna blir informerade, så att de kan ansöka om restitution, om de så önskar.

Överläggningen ansågs härmed slutad.

Statsverkspropositionen m. m.

Föredrogos och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 10, angående fortsatt disposition av visst äldre anslag inom kommunikationsdepartementets verksamhetsområde; och

nr 11, angående överlåtelse av staten tillhörig mark m. m.

Föredrogs och hänvisades till bevillningsutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 13, med förslag till förordning om särskilt investeringsavdrag vid taxering till statlig inkomstskatt.

Vid föredragning av bankoutsrottets anmälan jämlikt § 21 riksdagsstadgan, att till utskottet från fullmäktige i riksbanken inkommit framställning om förflyttning av riksbankens sedeltryckeri till Tumba, hänvisades framställningen till bankoutsrottet.

Föredrogos och hänvisades

motionen nr 52 till utrikesutskottet, motionen nr 53 till konstitutionsutskottet,

motionerna nr 54—68 till statsutskottet,

motionerna nr 69 och 70 till bevillningsutskottet,

motionerna nr 71—74 till bankoutsrottet,

motionerna nr 75—86 till lagutskottet, motionen nr 87 till jordbruksutskottet,

motionerna nr 88—91 till allmänna beredningsutskottet,

motionen nr 92 till bevillningsutskottet samt

motionen nr 93 till allmänna beredningsutskottet.

Statsverkspropositionen m. m.

(Forts.)

Fortsattes överläggningen angående Kungl. Maj:ts propositioner nr 1, angående statsverkets tillstånd och behov

under budgetåret 1968/69, samt nr 2, angående utgifter på tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1967/68.

Fru LINDSTRÖM (s):

Herr talman! När en känd journalist från Washington Post besökte Sverige för några år sedan, förklarade han lika framt som föraktfullt att det bara finns ett sätt att betrakta politiker: »Only one way to look at a politician and that is down.» Se ner på politikerna gör också — mer eller mindre — ett antal vetenskapsmän som tillsammans har givit ut en av julens fränaste debattböcker, tillika värdefullaste. Dess namn är »Nu — om människans villkor», och bokens innehåll ifrågasätter om det någonsin blir ett »sedan» för de generationer som kommer efter oss.

En snart obotlig miljöförstöring pågår omkring oss. Ansvaret läggs på politikerna. De baserar sitt handlande på kortfristiga mål, på tarvlig flirt med en nyckfull väljarskara, på uppammande av dess enklaste instinkter och mest lättantändliga fördomar. Så lyder slutomdömet i boken om människans villkor. Vi tvingas att godta de brutala sanningarna om människans situation, och boken är därmed en väsentlig händelse, en politisk happening.

Men om vi, som är politiker, i nyårsföresatserna inför valåret 1968 testar våra egna motiv, om vi letar efter framtidsvisioner — där finns sådana — i statsverkspropositionen för det sista hela budgetåret under 1960-talet och om vi låter sociologerna borra i väljarnas attityder, blir nog bilden något bättre nyanserad och blir möjligheterna inte alldeles uteslutna att »stoppa världen» innan människan vill »hoppa av», för att travestera en känd musical.

Det faktum att jag själv för ett år sedan hoppade av från regeringen, därför att jag inte ansåg den tillräckligt framsynt på en punkt, som rör livsbestingelserna i framtiden, i u-landsfrågorna alltså, betyder inte att jag inte kan mycket uppskatta samma regering för-

Statsverkspropositionen m. m.

måga till perspektiv när det gäller människans förutsättningar i övrigt att totalförstöra sin miljö, respektive rädda den genom beslutsamma nödåtgärder i tolfte timman. Anklagelserna mot ledande politiker mister en del av skärpan i bettet, när man visar upp, såsom i årets statsverksproposition, vad som faktiskt uträttas för att bringa Sveriges naturresurser in under samhällets vård och kontroll.

Regeringen har så snart den upptäckt allvaret i den förstörelse av luft, vatten, jord och djur som pågår omkring oss tagit buntvis med frejdiga initiativ i avsikt att mota de fortsatta härjningarna. Jag betvivlar inte, att förnuftet hos väljarna, när de i höst ser tillbaka på valperioden 1964—1968, kommer att ge sin accept åt denna aktivitet hos landets regering, fastän aktiviteten siktar på resultat långt bortom nästa val och fastän den kommer att kosta skattemiljoner och inte innebär några omedelbara materiella fördelar.

Jag har alltid haft svårt att förstå den nedvärdering av väljarnas instinkter och omdöme som är modern i somliga kretsar. Själv har jag aldrig upplevt att ett auditorium — vare sig i glesbygd eller tätort — har reagerat surt eller klunsigt inför allvarliga livsfrågor, förutsatt att inte talaren själv har behagat göra taktik, polemik eller dialektik av sitt ämne. Den mystiskt entydiga strömning inom väljarkåren, som vi brukar möta under valnätterna redan i de första sammanräkningsresultaten från småsamhällen bortom allfarvägarna, borde säga oss, att väljaropinionen bildas ur djupet av mänskliga instinkter om vad som är rätt eller orätt, tryggt eller ovisst, pålitligt eller falskt i partiernas hållning till centrala mänskliga problem.

Till dem hör alltså miljöpolitiken. Den påbörjade kampen mot kloakvattnen i sjöarna, oljeutsläpp vid kusterna, kvicksilver i fisken, svavelluft i lungorna, bullerterror i flygkorridorerna — ja, hela nedlortningen av naturen —

bär inom sig fröet till en folkörelse eller folkstorm, om kampen inte förs med tillräcklig kraft.

Till de utmärkta åtgärder som i alla fall är på gång med stöd av det nya statens naturvårdsverk och länsstyrelsernas naturvårdssektioner knyter sig våra förhoppningar om värdefulla resultat av de fullmakter som nya vattenlagen ger myndigheterna — med, hoppas jag, de ytterligare skärpningar som man har begärt — om resultat av immissionsutredningens antibullerförslag, av AB Atomenergis bilavgasutredning, av socialministerns nya kommitté för ett renare samhälle och inte minst av det föredöme som staten själv börjat ge i sin fastighetsförvaltning. Jag syftar här på övergången från tjock till tunnare, svavelfattig eldningsolja i 64 statliga fastigheter i Stockholm. Fördyringen, som för närvarande beräknas till ca 775 000 kronor per år, är inte större än att kommuner, allmännyttiga bostadsföretag, privata fastighetsägare och industrier bör kunna övertygas om att det är värt att följa exemplet.

Ett livsviktigt problem som detta med vår miljö måste angripas ur *alla* anfallsvinklar, och jag tycker att regeringen är värd en eloge för dess uppenbara strävan att samordna sitt handlande på miljöpolitikens område. Det utesluter inte att jag har några randanmärkningar att tillfoga.

Till finansministern skulle jag vilja rikta en vädjan att inte dröja med en sådan omläggning av energibeskattningen att de svavelfattiga eldningsoljorna gynnas och beskattningen alltså blir styrande i denna stora hälsofråga. Om vi konsumenter i sinom tid får ta kostnadsfördyringen för detta på varupriserna — priserna för industriprodukter och lägenheter — så bör vi kunna kompenseras härför genom åtminstone en liten förskjutning av skattestrycket från fysiska personer till bolag. För övrigt tror jag inte att det är möjligt längre att säga som Gunnar Sträng i svaret på ett par interpellationer i

Statsverkspropositionen m. m.

höstas, att det kan finnas industrier i vårt lands glesbygder där man även i fortsättningen skulle kunna elda med tjock olja »utan att något händer», som finansministern uttryckte det. Ty luftföroreningarna låter sig inte avgränsas i luftrummet av vare sig regionala eller nationella gränsdragningar; och skall regeringen driva en aktiv luftvårdspolitik får den redan nu börja arbeta på det europeiska planet.

Till statsrådet Wickman, som i mars tänker lägga fram en proposition om inrättandet av styrelsen för teknisk utveckling, med stort forskningsstöd att fördela till hela raden av forskningsaktiviteter, och även till försvarsministern vill jag vädja om att också FOA inneslutes i den forskningspolicy som skall bedrivas av den nya styrelsen. Ty det är angeläget med ökad insyn även i FOA, angeläget att inte viktiga delbeslut inom den kärnvapentekniska och den kemiska och biologiska stridsmedelsforskningen fattas på för låg nivå och driver utvecklingen i fåror som de politiskt ansvariga instanserna för sent uppmärksammar.

Till näringsministern vill jag också rikta den förhoppningen att det nya statliga utvecklingsbolag, som regeringen tänker inrätta i syfte att stimulera industriella innovationer, får klara författningsdirektiv att varje nyhet som erhåller bolagets, skattebetalarnas, ekonomiska stöd skall bevisligen vara ofarlig ur alla de miljöaspekter som vi nu bevakar. Den tekniska utvecklingen får inte kasta ut barnet med badvattnet, men det är just vad som sker när man hänsynslöst nedlortar färskvattentillgångar som bort bevaras för barnens och barnbarnens generationer. Det blir våra efterkommande som med rätta fördömer oss om vi efterlämnar åt dem en genom sjuk värld där parasiter och mikrober förstört både flora och fauna. Till statsrådet Camilla Odhnoff skulle jag därför vilja säga — om hon var här, men hon kan läsa det i protokollet — att hon bör satsa hela sin sakkunskap

som docent i växtfysiologi på regeringens miljöpolitiska arbete. Till statsministern har jag redan tidigare sagt vad jag alltid har tyckt, nämligen att en familjeminister är ett påfund av männens könsrollstänkande och familjen inget arbetsområde som i och för sig bör brytas ut ur sitt sammanhang och förbehållas just en kvinna. När den familjepolitiska reform, som aviseras till vårriksdagen, är beslutad borde Camilla Odhnoff få tid och ges resurser att bli en arbetande medlem av en ministerarbetsgrupp, som inom statsrådsberedningen tar hand om och koordinerar miljöpolitikens alla skiftande problem. Naturresursutredningen som ju har föreslagit en central planering på regeringsnivå tänker sig jordbruksministern som ordförande, och jag instämmer i att ledningen inte kan läggas i bättre händer än i Eric Holmqvists, eftersom uppgiften kräver fantasi långt bortom dagens horisonter, kräver en prioritering av kommande generationers behov bortom alla politiska mandatperioder och kräver en viss oberörd distans till vad prosektor Gyllensten i debattskriften Nu benämner »den politiska otukt som kallas realpolitik». Det är visserligen ett tillspetsat omdöme av en framsynt och förtvivlad man. Men att realpolitiken ofta är närsynt får vi nog erkänna och att realpolitiken trivs särskilt bra i finansdepartementet ligger så att säga i sakens natur. Jordbruksministern har inte fått för nästa budgetår de anslag till naturvårdsverket och naturvårdsforskningen, som verksamheten och situationen kräver, och han behöver en plattform med stödet av en enig riksdag för att bedriva räddningsarbetet för vår miljö med all den kraft som vi i denna kammare vet att han mäktar.

Jag skall nu övergå till att tala litet om den globala miljöfråga som u-landsproblematiken utgör. Annandag jul satt jag på läktaren i Björns trappor där provies och vuxna sympatisörer fastade tillsammans till förmån för u-hjäl-

pen, och jag lyssnade till hur tongivande representanter för socialdemokratin, folkpartiet och vänsterpartiet kommunisterna med inlevelse och elegans diskuterade både takten i utvecklingshjälpen och vad som är de aktuella åtgärderna inom den. Det visade sig att alla för dagen tyckte att handeln var den viktigaste faktorn i underutvecklingen och talade så övertygat om tullfrihet och tullpreferenser som mera intressanta än den egentliga anslagsfrågan. Även ungdomens olika påtryckningsgrupper har i år utvalt handeln med u-länderna som sitt favorittema.

Det är för all del naturligt — med den andra UNCTAD-konferensen så nära förestående — att man vill försäkra sig om att regeringen ger den svenska delegationen positiva och progressiva direktiv med sig till New Delhi. Och så har alltså skett vid utrikesnämndens sammanträde i tisdags, av tidningarna att döma. Men jag har ett behov av att varna för en alltför ensidig betoning av handelspolitiken. Den kan bli och den har tidigare visat sig vara ett gömsle, ett skalkeskjul, för dem som vill förminska betydelsen av ökade u-landsanslag på budgeten eller avleda uppmärksamheten från dem.

Sanningen är ju att vi inte alls kan kvantifiera de vinster som u-länderna skulle kunna göra ens om de svenska tullarna avvecklades helt på alla u-landsprodukter. Endast 1 procent av u-ländernas totala export går till Sverige. Endast 2,5 miljarder kronor betalade vi 1966 för varor som vi köpte från u-länderna. Högst 150 miljoner kronor i tullmedel skulle vi behöva avstå om vi gjorde alla u-landsprodukter tullfria. I årets statsverksproposition beräknas att hela inkomsten av tullmedel under nästa budgetår sjunker till 880 miljoner kronor. Hur mycket mer som Sverige skulle kunna importera och konsumera av u-landsvaror, om importen förbilligades med låt oss säga 150 miljoner kronor vid passagen över svenska gränser, beror ju på efterfrågans elas-

Statsverkspropositionen m. m.

ticitet och är alldeles oberäkneligt. De många hundratals miljoner kronor, som man antyder att u-länderna skulle kunna förtjäna på frihandel med Sverige, är nog tyvärr mycket uttryck för önsketänkande. Det betyder alls inte, att det är oviktigt att ge u-länderna alla de tullpreferenser som vi kan åstadkomma. Men de handelspolitiska förutsättningarna att hjälpa u-länderna har mycket blygsammare proportioner än vad man vill göra gällande. Särskilt bör nog de yttra sig försiktigt som är ivrigast att klappa på dörren till EEC. Ty om Sverige skulle komma innanför den dörren i dag — ett hypotetiskt resonemang — fick vi acceptera EEC:s yttertariff och med den, dessvärre, avsevärt högre tullmurar än i dag gentemot det stora flertalet u-länder som inte är associerade till EEC — såvida nu inte ett under skulle ske med de Gaulle och/eller med UNCTAD-konferensen.

Nej, med talet om tullåtnader för u-länderna skall vi inte dölja för oss att det viktigaste i u-landsbiståndet alljämt är de synliga anslagen över budgeten. I väntan på en särskild proposition senare i vår upptar statsverkspropositionen en preliminär ökning av u-landsbiståndet med 100 miljoner kronor. Det motsvarar, herr talman, det minimibelopp i ökning som jag begärde som u-landsminister för drygt ett år sedan och som var väl motiverat redan då. Men det är cirka dubbelt mot vad finansministern vid samma tillfälle ställde i utsikt för 1968/69, så att lite har det ändå burit frukt att det bråkades om u-hjälpen i föl i det »dårarnas paradiset» där Gunnar Myrdal menar att vi lever. Hur en plussning med 100 miljoner kronor skall räcka för de växande anspråk som världsnöden ställer på ett välbärgat land som Sverige får väl den särskilda propositionen med långtidsplan för u-hjälpen försöka klara ut.

Vi skall enligt finansministern betrakta 1968/69 med försiktig optimism och hoppas på en något större produktivitetstegring under 1968 än under

Statsverkspropositionen m. m.

1967, nämligen 3,5 procent. Vi har sedan mitten av fjolåret en klar bättring i valutabalansen. Jag skall inte dröja mig kvar vid de skiftande bedömningarna av bytesbalansen under senare år och hur beräkningarna så ofta har gäckats. Det räcker med att fastslå att valutabalansen nu är i huvudsak återställd. Något hinder finns alltså inte av den anledningen att ge u-hjälpen mer av en rivstart i den nya långsiktsplanen, vilket den skulle behöva för att uppnå 1-procentmålet enligt regeringens målsättning, nämligen 1974/75. Med brutonationalproduktens nuvarande tillväxttakt och om inga lågkonjunkturer slår av på den takten får u-hjälpen mycket svårt att ens med 25-procentiga höjningar hinna i kapp. Men detta kommer jag att utveckla närmare i en motion i ämnet.

För det budgetår som kommer efter nästa, det budgetår som står med ena benet i 1970-talet, blir det alldeles nödvändigt med ett betydligt större kliv framåt för u-hjälpen än vad en 25-procentig ökning kan ge. För detta budgetår och än mer för de påföljande budgetåren kan sålunda behövas större statsinkomster än vad finansministern planerar för nu.

Nu förbereder finansministern sin proposition om nya moms. Han tänker ställa persontrafiken utanför mervärdesskatten. Vi är flera som tycker att han bör ompröva den ståndpunkten. I svenska folkets budget ingår resor med minst 11 procent — det var siffran år 1958 — och på en total privat konsumtion av 66 miljarder kronor gör detta över 7 miljarder på resekontot. En moms med 10 procent skulle ge statskassan vid pass 700 miljoner kronor.

Men viktigare är den kupering som därmed skulle kunna ske av de svällande utlandsresorna med deras tryck på valutabalansen. I finansplanen räknas med en ökning av resorna utomlands med 10 procent bara under år 1968. Det negativa turistnettot stiger med hela 20

procent. Och jag förmodar att president Johnsons uppmaning till sina landsmän att inhibera europaresorna inte hann påverka den kalkyl som nationalbudgetdelegerade skickade till tryckning vid jultiden och att alltså det underskott i bytesbalansen som turistvalutorna svarar för kan öka med ett par hundra miljoner kronor.

Nu har Finland infört en reseskatt, ett blygsamt dimitivum med 10 mark per resa, men det visar en positiv attityd till själva förfarandet att låta även turistresorna dela den övriga konsumtionens betingelser. Så har Danmark devalverat. En nordisk överenskommelse om gemensamt utformad moms skatt på turistresor utomlands borde ha en god jordmån just nu. Tillsammans bör det inte vara så svårt för de nordiska länderna att begära dispens från § 7 i internationella valutastadgan och erkänna att president Johnsons nya utspel har medfört svårigheter även för oss.

Säg sedan inte, att det är omöjligt på grund av sammanhanget med den kollektiva trafiken inom Sverige, därför att — som det står i finansplanen — det skulle medföra för denna ett sämre kostnads- och konkurrensläge i förhållande till privatbilismen. Finansministern har alla möjligheter att anpassa skatterna på bilar eller motorbränslen så att konkurrensläget blir oförändrat. När för övrigt energibeskattningen lämnas utanför moms, men enligt herr Strängs löfte skall överarbetas med hänsyn till miljövården, bör även där kunna ske förändringar som de kollektiva trafikmedlen kan kompensera en moms med.

Den friska uppfinningsförmåga som karaktäriserar landets finansminister har alltså alla möjligheter att här göra ett nyttigt skattepaket till 1969 års riksdag och ge oss ekonomiska resurser till att starta 1970-talet med en aktiv miljövård över hela skalan av nödvändiga ingrepp för att hjälpa till — så gott nu ett litet land kan det — att rädda naturen, vår försörjningsbas, och

rädda människan som utan en långt starkare solidaritet med u-länderna går en ofrånkomlig världssvält till mötes.

Herr BJÖRK (s) kort genmäle:

Herr talman! Med anledning av att jag råkar vara en av de tre debattörer annandag jul i Björns trädgård som fru Lindström hänvisade till i sitt anförande, må det tillåtas mig att säga några ord.

Fru Lindström hade som lyssnare i debatten mellan en socialdemokrat, en folkpartist och en kommunist tydligen fått uppfattningen att vi alla tre ville ge prioritet åt handelspolitiska åtgärder framför det direkta statliga biståndet när det gäller hjälp till u-länderna. Jag vill understryka att jag för min del icke ansluter mig till en sådan prioritetsordning. Såvitt jag kunde förstå var det endast kommunistledaren som mycket klart deklarerade att i dag är handelspolitiska åtgärder av det slag som kommer att behandlas vid UNCTAD-konferensen långt betydelsefullare än ett direkt statligt bistånd.

Det hör inte till mina vanor att försvara folkpartiet, men jag tror att även folkpartitalaren vid detta möte intog samma ståndpunkt som jag, eller rättare sagt att inte han heller ville ansluta sig till kommunistledarens speciella prioritetsordning.

Fru Lindström säger vidare att detta sätt att skjuta fram handelspolitiken kan tjäna som ett skalkeskjul för dem som inte tillräckligt snabbt vill öka det direkta statliga biståndet. Den kritiken drabbar i så fall det kommunistiska partiets företrädare. Jag tycker i och för sig att det kan vara intressant att notera hur den kommunistiska uppläggningsen i u-landsfrågorna håller på att förskjutas. Ännu för ett eller annat år sedan hette det från det hållet att vi inte borde nöja oss med 1 procent av bruttonationalprodukten i u-hjälp, utan att vi borde satsa 5 procent. Numera heter det att först kommer handelspoli-

Statsverkspropositionen m. m.

tiken, därefter kommer hjälp till s. k. nationella och sociala befrielserörelser, och först i tredje rummet kommer det direkta statliga biståndet. Här har skett en ideologisk och taktisk förskjutning, sannolikt under intryck av diverse spekulationer inom den s. k. nya vänstern. Men det betyder också att klimatet i vår u-landsdebatt i viss mån förändrats, att vi får nya frågeställningar och att de som i likhet med fru Lindström och mig är angelägna om en snabb ökning av det direkta statliga biståndet kan få anledning att försvara sig mot angrepp från ett nytt och oväntat håll.

Fru LINDSTRÖM (s) kort genmäle:

Herr talman! Den uppfattning jag fick av den intressanta debatten i Björns trädgård berodde kanske just på den förskjutning av innehållet i en del debattinlägg som herr Björk redovisade. Jag är personligen mycket glad över den deklARATION han avgivit här för egen del.

Herr LARSSON, THORSTEN, (cp):

Herr talman! Med anledning av vad f. d. statsrådet Ulla Lindström yttrade om miljövärd och sådana frågor så må det tillåtas mig att göra ett litet historiskt referat över dessa frågor.

Får jag då påpeka att centerpartiet 1951 väckte en motion om vattenvården. Den bifölls av riksdagen och föranledde tillsättande av vattenvårdskommittén, som framlade en rad förslag i ämnet. För fem, sex år sedan framlade centerpartiet en stor miljömotion i 69 punkter för att åstadkomma bättre miljövärd. Vi tackar givetvis regeringen för den senkomna hjälpen. Den är lika välkommen fast än den är sen.

Det har redan debatterats så många ekonomiska och andra aspekter på statsverkspropositionen att jag skall försöka att inskränka mig till ett par frågor. Jag uppehåller mig först något vid

Statsverkspropositionen m. m.

den fråga som direkt eller indirekt har anknytning till vårt inflationistiska läge. Jag skall sedan beröra ett par skolfrågor.

Vid riksdagsdebatten om den nya markvärdeskatten sade en ledamot av riksdagen, att den nya jordförvärvslagens tillämpning kraftigt bidragit till att höja jordpriset.

Den uppfattningen är nog till en hel del riktig, ty vi har samtidigt haft en stegrad inflation. Den har medfört att allt fler icke jordbrukare använder jorden som objekt för kapitalplacering. Därvid har man i den ökande konkurrensen om lämpliga kapitalplaceringsställen och i förväntan på en fortsatt inflation överbetalt gårdarna. I den konkurrensen har de som skall ha sin utkomst av jordbruket givetvis kommit i kläm.

Samtidigt med den privata spekulationen har de kommunala jordförvärven i de flesta fall legat på en alltför hög prisnivå. Det är förvånande med vilken iver som exempelvis vissa städer inköpt det ena lantbruket efter det andra flera mil från aktuell bebyggelse och till mycket höga priser. Det är svårt att i detta se en vettig ekonomisk handlingslinje, särskilt med tanke på kommunernas goda möjligheter numera att skaffa sig den mark som behövs. Jag tvivlar på att sådana uppköp kan vara ett allmänintresse. Däremot har denna prisstegring resulterat i onödig fördyring av produktionsbasen för livsmedel och därigenom kommit att bli till förfång för de flesta.

Jordbruket i sin helhet lider en uppenbar skada av denna kapitalplaceringsjakt, vilken nu pågått en tid och särskilt intensivt de två senaste åren. Om den inte nu kommer att bromsas av den inträffade konjunkturnedgången, så kommer det att bli hart när omöjligt för exempelvis en lantbruksnämnd att kunna lägga fram en vettig finansieringskalkyl åt dem som, trots allt, skall försöka bruka denna jord. Lantbruksnämndernas inflytande på

den här utvecklingen är mycket begränsad. De har ju numera mindre möjligheter, ty det är många köp som sker utan att lantbruksnämnderna ens blir underrättade därom, exempelvis alla kommunala och likartade förvärv.

Tyvärr är jag nödsakad att konstatera att denna fria jordspekulation rest många hinder för de unga, som försöker etablera sig i yrket. Ingen tror väl heller på allvar att en storleksrationalisering är det allena saliggörande medlet. Det bästa åskådningsmaterialet härvidlag är den fabriksmässiga animalieproduktionen. Vi har nu fått en stark försämring av prissättningen på dessa produkter.

Många frågar sig: Hur går det om kurvan går ytterligare neråt? Lantbruksnämnderna har nu möjlighet att satsa pengar via statsgarantin i denna storproduktion. Hur starka kan de »aktierna» vara? Blir det en rimlig satsning? Är det klokt av staten och av allmänheten att placera pengar i så priskänsliga företag?

Det vore mycket intressant om man på den punkten kunde få ett svar från regeringen eller få reda på dess uppfattning härom. Många anser att det rationellt skötta familjeföretaget har den största produktionsstabiliteten och den minsta konjunkturkänsligheten. Men det kan kanske inte producera till så billiga priser som storföretagen, frågar kanske mången. Jag vill svara, att det i många fall mycket väl kan konkurrera med de största enheter. Det är därför att produktionskostnaden belastar vissa produkter så ensidigt att den manuella arbetskraftens andel i vissa fall kan beräknas vara mycket ringa även för familj jordbrukaren.

Därtill har denna företagsform en del andra fördelar, vilka på sikt måste ha ett betydande värde för samhället — värden som vi har anledning att fundera över när arbetslöshet och konjunkturdämpning gör sig gällande. Dessa frågor kommer säkerligen i framtiden att kräva sin speciella observation.

Statsverkspropositionen m. m.

Herr talman! Jag vill så övergå till ett helt annat område, nämligen skolfrågorna. Skolbyggnationen har i flera år varit ett mycket brännande kapitel. Grundskolans utbyggnad föranledde allt starkare krav på en utökning av skolbyggnader. Detta krav blev direkt verifierat av den förteckning över angelägenhetsgraderade skolbyggnadsföretag som läns skolnämnderna 1966 upprättade. Av den framgick det nämligen, att det för de närmaste fem åren fanns ett skolbyggnadsbehov på inte mindre än 2 280 miljoner kronor för enbart grundskolan. Att effektuera en sådan utökning stöter givetvis på ganska besvärliga samhällsekonomiska problem.

Den extra investeringsram på 210 miljoner kronor, föranledd av arbetsmarknadspolitiska skäl som riksdagen i fjol beslutade, lättade den prekära situationen något.

Det är av vikt för en kommun att i got tid kunna få en översiktlig plan på vad den kan tilldelas i fråga om anslag och byggnadskvot, inte minst när det gäller skolbyggen. Att planera och igångsätta ett byggnadsprogram under yttersta tidsnöd föranleder mycket stora extrakostnader som annars skulle kunnat undvikas. Vi hälsar därför med största tillfredsställelse, att den nye departementschefen utökat de långsiktiga planeringsramarna, genom vilka kommunerna kan erhålla förhandsbesked på byggnadskvot. Det är ett bra steg i rätt riktning.

Centerpartiet hade vid fjolårets riksdag i en motion påpekat, att vi snarast måste överväga att göra skollokaler mera anpassningsbara till undervisningen enligt de nya moderna metoder som mer och mer vinner insteg. Undervisningen enligt VGL-metoden — växlande grupp- och lagarbete — samt sammanhängande arbetspass och ämnesblock skulle kunna både förbilliga byggenskapen genom att spara utrymme och ändock ge effektiv undervisning.

En samordning av byggbeställningar- na såväl som ytterligare utvecklande av

prefabricerade byggelement är strävanden i samma riktning. »Byggglådemetoden» håller också ytterligare på att utvecklas av SÖ:s arbetsgrupp för detta ändamål. I huvudtiteln omtalas, att dessa beräknas bli färdiga först om ytterligare ett år. Vi hade hoppats att detta arbete hade gått snabbare än som tydligen blivit fallet. Det finns redan nu privata byggnadsfirmor i gång för byggnader enligt denna metod, men ett »dubbelt grepp» på frågan kanske ger en ännu bättre lösning.

Herr talman! Jag tror det finns anledning att betona och framhålla att vem som än utför dessa planlösningar så bör en mycket effektivt arbetande kontakt etableras mellan planerare och skolornas arbetande personal. Låt pedagoger i olika skolstadier, såväl som den administrerande och ekonomiska personalen, få delta vid utformningen av planerna. Deras erfarenhet bör tillvaratas vid anläggandet av dessa byggnader.

Ett förbilligande av skolbyggandet kan säkert ske. Men ännu är vi inte där. Skolöverstyrelsen tror tydligen det, eftersom man redan i år vill sänka bidragsunderlaget för skolbyggnader till kommunerna. Men detta är väl ändå att inkassera en väntad vinst i förskott. Till detta kommer att man i sin lovvärda strävan att lära kommunerna sparsamhet hotar med att ta bort statsbidragen ifall kommunen i fråga överskrider de projekterade kostnaderna. Om något sådant skulle kunna hända kunde man uppenbarligen bli av med ganska stora statsbidrag.

Den tankegången har utlöst en mycket skarp reaktion hos de berörda kommunförbunden. De har i skrivelse till Kungl. Maj:t framfört sina åsikter. Därför är det säkerligen klokt av statsrådet att i dessa frågor överlägga med kommun- och landstingsförbunden. Huruvida en godtagbar lösning bör kunna uppnås ligger väl dock i det fördolda. Statsrådet begär ändå tydligen en fullmakt in blanco av riksdagen. Trots att

Statsverkspropositionen m. m.

statsrådet uttalat att SÖ har rätt i princip, är han dock som sagt uppenbarligen beredd att förhandla. Jag tror emellertid ändå att det vore klokt att lägga fram ett mera preciserat förslag, innan riksdagen i vår tar ställning i denna fråga.

Herr talman! Får jag sedan endast helt kort beröra en annan utbildningsfråga, som dock ännu inte torde ha kommit längre än till en färdig utredning. Det är yrkesutbildningen. Dess snara utformning är mycket angelägen därför att frånvaron av fasta linjer för denna utbildning säkerligen bidragit till grundskoleelevernas proportionellt snedvridna linjeval. Vi har, som många vet, skolor där ibland ända upp till 90 procent av eleverna har valt teoretiska linjer. Det är naturligtvis inte en riktig fördelning.

En klarare profil åt yrkesutbildningen tror jag skulle göra det mycket lättare för eleverna att studieorientera sig på ett mera meningsfullt sätt.

Utredningen vill uppenbarligen skapa en skola som både ger yrkesutbildning och fortsatt allmänbildning i språk och orienteringsämnen, och det är mycket bra. Men möjligheten att utöver dessa allmänna ämnen och linjens yrkesämnen kunna välja ända upp till 12 veckotimmar av andra ämnen i s. k. fritt tillval gör en dock mycket betänksam. Onekligen måste denna tid tas från linjens yrkesundervisning.

Faran för en alltför starkt utfunnad yrkesundervisning är påtaglig. Jag hoppas, herr talman, att propositionsskriverna försöker förverkliga det mål som yrkesutbildningen bort göra, nämligen att ge eleven en yrkesskicklighet med hjälp av precisa kunskaper och färdigheter, så att han eller hon som nyanställd får en god utkomst av anställningen. Jag tror att för mycket fritt tillvalsplotter kan äventyra den målsättningen.

Det har signalerats en yrkesutbildningsproposition i år. Med tanke på den tilltagande arbetslösheten i vissa aka-

demikeryrken och den väldiga tillströmningen av studenter vid icke spärrade linjer blir det förmodligen i elfte timmen som en ny giv i yrkesval och utbildningshänseende bjudes ungdomen.

Problemet att göra yrkesutbildningen lika attraktiv som annan gymnasial utbildning kan kanske få de studerande att även reflektera på icke akademiska yrken. Annars kommer strömmen till universitetens fria fakulteter att vålla många problem. Det är uppenbart med de prognoser som nu föreligger.

Det är ju utomordentligt svårt att beräkna antalet studerande, och de prognoser som hittills gjorts har slagit fel i hög grad. Jag har sett en uppgift från statistiska centralbyråns tendensstatistik. Där gjorde man i höstas ett försök att beräkna antalet studenter, som under samma höst blev inskrivna vid de fria fakulteterna. Den beräkningen översteg med mer än 6 000 det beräknade antalet 15 000 — närmare 40 procent!

Man ser i detta svårigheten att beräkna den tillströmning, som uppenbarligen nu sker. Länsarbetsnämnderna i Uppsala, i Göteborgs och Bohus län samt i Malmöhus län har också i höst kraftigt varnat för att den stora frekvensen studerande i dessa linjer kommer att vålla mycket stora problem, när de söker arbete. Arbetslöshet hotar alltså uppenbarligen redan på detta område.

Det vore alltså alla skäl för regeringen att klargöra sin uppfattning om detta läge. Ett låt-gå-system kan inte tolereras, allra minst av de här berörda. Statsråden Palme och Moberg är inte här närvarande i kammaren, men jag hoppas, herr talman, att de skall finna det möjligt och anse det värdefullt för kammaren att vid något tillfälle under dessa remissdebatts dagar ge en upplysning om regeringens syn på dessa allvarliga problem. Många av dem, som söker sig till den akademiska utbildningen, har säkerligen sett fram emot ganska välavlönade platser. När

de nu är färdiga, är det överfullt av sökande. Otryggheten inför framtiden känns betungande, och en trygghetskapande arbetsmarknadspolitik behövs även på detta område.

Herr PETERSSON, ERIK FILIP, (fp):

Herr talman! Vi har under denna remissdebatt, liksom vid många andra tillfällen, diskuterat produktionsökningen i landet och förutsättningarna för densamma.

I det sammanhanget har vi ofta glömt bort människorna och särskilt de människor, som på ett eller annat sätt kommer i skuggan genom dessa åtgärder. Effektivitetskravet, som behärskar hela vårt näringsliv, driver fram en ökad centralisering av människorna till tätorter, vilket i sin tur leder till en utarmning av glesbygderna. Standardklyftan mellan människorna i tätorterna och dem som bor i de mindre livskraftiga bygderna ökar steg för steg. Glesbygdspörelmet är därför en samhällsfråga av allra största intresse. Jag avser att i detta anförande något vidröra detta problem, inte minst i belysning av statsverkspropositionen.

En glesbygd som kontrast till en tätort kan vi finna över hela landet. Detta är inte, som man ofta i debatten tänker sig, en speciell norrlandsfråga, även om formatet är litet olika i olika delar av landet. Vad man i första hand tänker på är de gamlas problem i glesbygderna. Deras andel av den totala folkmängden på dessa orter ökar allteftersom de unga och arbetsföra människor flyttar bort. Därför är det inte ovanligt att numera träffa på en hel by, där samtliga människor är folkpensionärer. Dessa blir mer och mer isolerade sedan kommunikationerna försämrats. Poststationerna försvinner, affärerna försvinner, provinsialläkarstationen har ingen innehavare osv. De blir därför lätt bortglömda, och de är i regel människor som gör litet väsen av sig. De resonerar i allmänhet så här:

Statsverkspropositionen m. m.

Det går väl i min tid — några år till — och sedan finns det inga människor här i byn.

I samband med propositionen om lokaliseringstöd utlovade regeringen att glesbygderna — även sådana som inte kunde få del av lokaliseringsverksamheten — skulle genom särskilda åtgärder tillförsäkras en tillfredsställande social och kulturell service. Det var 1964, och nu skriver vi 1968. Därför bör man ha rätt att fråga efter de utlovade åtgärderna.

I ett interpellationssvar i andra kammaren strax före jul sade inrikesministern att enligt hans uppfattning har vi råd att klara problemen i glesbygderna. Således kan det inte vara regeringens uppfattning att ekonomiska svårigheter lägger hinder i vägen.

På regeringens uppdrag arbetar en forskningsgrupp som hittills redovisat sin syn på problemen i en broschyr, »Gammal i glesbygd». Gruppen synes satsa på framför allt vetenskaplig forskning och utredningar som troligen tar lång tid. I broschyren påträffas inga nya konkreta grepp på problemen utan mest en uppräknig av möjligheter som redan finns tillgängliga. Jag tror att problemen för de gamla i glesbygderna i första hand kräver praktiska åtgärder och konkreta lösningar i människornas vardagsmiljö, åtgärder som kan sättas in snabbt — medan de gamla lever, ty sedan, när bygden är öde, är de meningslösa.

De människor som bor och verkar i dessa bygder känner själva problemen, vilka måste lösas efter lokala förhållanden. Att få fram forskningsresultat som passar hela landet torde därför vara ganska svårt. Jag vill instämma i vad professor Bylund yttrade i detta sammanhang förra hösten. Han sade då, att man inte längre behöver vänta på vetenskapliga undersökningar och beslut om åtgärder utan att åtgärderna kunde vidtas ändå. I det här sammanhanget har också riksdagsman Gösta Skoglund uttalat, att tiden nu är inne

Statsverkspropositionen m. m.

att övergå från ord till handling. Också däri vill jag livligt instämma.

I statsverkspropositionen redovisas ett belopp av 5 miljoner kronor i statsbidrag till kommuner för försöksverksamhet och undersökningar rörande åldringsproblem. Detta är en god idé som vi hälsar med tillfredsställelse. Men beloppet synes alltför blygsamt, alldenstund det förefaller att kunna plottras ut på praktiskt taget alla tänkbara åtgärder och experiment över hela landet utan någon egentlig, planerad styrning. När resultatet kommer fram, vet man inte heller. Huvuddelen av kostnaden torde väl få bäras av kommunerna, och det blir dessa som också får försöka kläcka idéerna.

I den nämnda broschyren, liksom i många andra sammanhang, påpekas kraftigt att dessa problem är kommunernas angelägenhet. Det är självklart att kommunerna måste fungera som verkställande organ. Men när det gäller kostnaden är det nog litet optimistiskt att räkna med att kommunernas möjligheter räcker till. Jag vill än en gång upprepa, att såväl regeringen som riksdagen har lovat att ta sig an dessa uppgifter. Det löftet bör också infrias.

En annan idé som man för fram är att kommunblocksbildningen skulle förbättra situationen för de gamla och lösa hela problemet. Det är en åtgärd som jag inte tror mycket på. Om man sammanlägger några likartade svaga kommuner, ökas inte möjligheterna till förbättringar. En livskraftig tätort kan ta sig an kringliggande kommuner, men problemet kommer i alla fall att öka i viss utsträckning, därför att centralorten blir mer avlägsen. En viss risk är ju att den sociala verksamheten koncentreras till den nya centralorten mer än vad tidigare har varit fallet.

Man har också tagit upp skatteutjämningen och talat om att den reglerar förhållandena så, att utgifterna inte blir betungande för kommunerna. Det är en sak som jag inte heller vill erkänna, ty kommunerna har faktiskt

kommit till den översta gränsen av möjligheterna att utdebitera. Det är säkerligen ett ytterst allvarligt problem för många kommunalmän och kommunalkvinnor hur kommunen skall klara nya utgifter när man har utnyttjat skatteuttagsresurserna till det yttersta.

En möjlighet är även att låta de gamla flytta till pensionärshem eller ordna bostäder för dem i tätorterna. Det är naturligtvis en möjlig åtgärd, men vi skall ha klart för oss att dessa gamla är så många, att en sådan lösning kräver en så stor byggnation att vi inte hinner med att åtsadkamma den, medan de gamla finns i livet.

En viktig detalj i hela problemet är bygdernas kommunikationer. Jag skall inte ta upp hela detta område utan bara konstatera den besvikelse som man känner över att vägbyggnadsanslaget är ett av de få anslag i årets statsverksproposition som är oförändrat, trots prisökningarna. Därtill kommer att av det föreslagna anslaget går en större del till Europavägar och riksvägar än tidigare, varför anslaget till vägar av mindre format minskar. Det är just dessa senare vägar som i första hand betjänar glesbygderna. Framkomligheten på vägarna under alla årstider är ett grundvillkor för service i bygderna. Därför bör det vara en angelägen uppgift för statsmakterna att förbättra vägkommunikationerna. Man kan även tänka sig ökade anslag till den enskilda väghållningen. Den åtgärden kan vidtagas, att vägförvaltningarna svarar för snöröjningen på vintern. Många gamla blir isolerade i sina stugor och i sin bygd därför att de varken orkar med eller har möjlighet att öppna väg genom snövallarna.

Framkomliga vägar i glesbygderna är inte bara en angelägenhet och ett intresse för de människor som bor där. Vi har numera ett mycket stort behov av fritidsområden, vilket gör att de enskilda vägarna gott kan betraktas som ett allmänt samhällsintresse.

När det gäller åldringarnas kontakt

Statsverkspropositionen m. m.

med omgivningen är telefonen ett utomordentligt hjälpmedel. Den skänker trygghet, och den kan förenkla och förbilliga hjälpverksamheten som de gamla är i behov av. Jag kan inte finna annat än att det skulle vara en utomordentligt god form av service åt gamla i avlägsna stugor och i ensliga bygder att alla fick sin egen telefon i stugan. Skulle det vara orimligt att ge dem telefon gratis? Det skulle förbilliga mycket av den annars nödvändiga servicen. Det vore också ett sätt att infria löftet från år 1964.

Det är en rad andra konkreta åtgärder som kan vidtagas nu, utan att man väntar på utredning. Låt mig nämna busstrafiken, där SJ har huvudansvaret, och möjligheten att posten åtar sig en viss form av varudistribution då lantbrevbärare, som oftast är utrustad med bil, ändå kör fram genom bygden. Man kan också öka statsbidraget till hemhjälpen. Den allmänna planeringen och mycket, mycket annat är likaså viktiga angelägenheter, som man omedelbart skulle kunna främja. Det synes mig angeläget att man inte väntar på tidsödande utredningar utan omedelbart griper sig an med problemen.

Herr SVENINGSSON (h):

Herr talman! Även om flera talare i gårdagens stora debatt, ja, de allra flesta, berörde arbetslösheten, trygghetsfrågorna och den oro för framtiden, som många människor i detta land känner, kommer också jag att i någon mån syssla med dessa bekymmer.

Vid många tillfällen under årens lopp, i remissdebatterna och i andra sammanhang, har risken och faran för en hotande arbetslöshet tagits fram men lättsinnigt vinkats bort. I dag är dock denna olycka ett faktum som det inte går att vinka bort. Därför kan det inte vara oriktigt att konjunkturerna och arbetsmarknadsläget dominerar årets remissdebatt och att det blir en mängd talare som yttrar sig i detta ärende.

För något år sedan gjordes uttalanden från det socialdemokratiska partiet som tydde på att man själv trodde att man hade lyckats skapa en sådan ordning att vi kunde räkna på en ständigt bestående högkonjunktur med full sysselsättning. Nog måste det vara svårt att förstå vad det skall tjäna till att i statsverkspropositionen, vid framträdanden i radio och TV, i den socialdemokratiska tidningspressen o. s. v. försöka göra en skönmålning av läget, att med trollkonster söka bortförklara arbetslösheten och säga, att den nu inte är så stor som den var vid en del tillfällen i slutet på 1950-talet. Ordandet om att arbetslösheten inte är så farlig står inte i överensstämmelse med de belopp man begär till beredskapsarbeten och andra åtgärder.

När antalet arbetslösa redovisas skall man enligt min mening räkna med både dem som mistat sitt arbete och av den orsaken håller på att omskolas, och dem som är på beredskapsarbete. För dem som blir arbetslösa är denna omskolning en värdefull tillgång, och gärna må så många som möjligt vara sysselsatta med vidareutbildning — men viktigt är att det verkligen finns arbete inom det yrkesområde till vilket den arbetslöse blir omskolad; detta har ju redan framhållits i debatten. Det är ingen lyckad ordning att i längden leva på omskolning eller att den omskolade inte får något arbete. Visst är det bra med beredskapsarbete, men sysselsättningsproblemen löses inte med denna typ av arbete; för en lösning fordras många fler arbetstillfällen på den allmänna arbetsmarknaden.

Erkänner regeringen och regeringspartiet att vi har en betydande arbetslöshet, ja, då har regeringen ändå handlat framsynt och bra — vad regeringen uträttat är alltid det bästa tänkbara! Detta är gamla melodier som så väl känns igen. När bekymren hopas och det blir problem som regeringen inte kan klara av, säger man att detta beror på internationella händelser, man

Statsverkspropositionen m. m.

gör ett svep ut över världen för att finna en förklaring till vad som inträffar. När däremot någonting inträffar som man tror medborgarna sätter värde på är det alltid regeringens förtjänst. Hur man än vrider och vänder på problem går det inte att komma ifrån den uppfattningen att det allra största ansvaret för det tillstånd som i dag råder i vårt land när det gäller sysselsättningen och kostnadsläget ligger på regeringen; ansvaret måste läggas där det verkligen hör hemma.

Det finns anledning att ytterligare framhålla — det kan inte framhållas för ofta — att vi inom högerpartiet har sagt så många gånger och under så lång tid att tryggheten för människorna hotas och försvinner beroende på kostnadsstegringarna. Man löser inte bekymren för näringslivet genom en socialistisk insyn utan det är det allvarliga pris- och kostnadsläget, som måste angripas. Vad som är mera viktigt och betydelsefullt än insyn och kontroll från socialistiskt styrda organ är att det blir ett mera näringsvänligt klimat för näringslivet.

Det går nämligen inte att komma ifrån att det klimat vi alla har att leva i har skapats av den socialistiska politiken. Säkert har inte de som makten har väntat att den socialistiska politiken skulle medföra en stigande arbetslöshet. Dagens situation är för socialdemokraterna en stor överraskning.

I denna debatt liksom i den allmänna debatten sedan statsverkspropositionen avlämnades har det talats om att regeringen och finansministern har gjort en alltför optimistisk bedömning av framtiden. Att regeringen det år då det är valår målar framtiden i ljusa och vackra färger är också en vanlig företeelse som vi har upplevt många gånger förr. Vi har på nytt fått erfara att regeringen målar allt som har utträtats och allt som man avser att utträtta i ljusast tänkbara färger.

Enligt finansministerns mening lever vi i ett ekonomiskt gott klimat och har

en i stort sett lyckosam tillvaro. Som det alltid har varit och alltid kommer att förbli är det svårt att spå för framtiden. Kanske är det en tillgång för alla, även för en finansminister, att ha en allmänt optimistisk inställning. Men då finns det också en avsevärd risk att det kan bli många och obehagliga överraskningar. Ingen kan svara för att här blir en bättre och uppåtgående konjunktur i slutet av året, ingen kan svara för att vi har nått botten i konjunktursvackan. Vilka bekymmer kommer vi inte i den situationen att möta, om det skulle vara en bra bit kvar till bottenläget?

En god mätare på de bekymmer industri och näringsliv har haft under årens lopp och de svåra konjunkturer som man räknar med är att så många industrier har startat företag och byggt utomlands, vilket också har berörts i debatten. Skall den takten fortsätta eller kanske öka ännu mer, kommer det att inverka inte obetydligt på arbetstillfällena för våra svenska arbetare och tjänstemän.

Det förhållandet att den svenska industrin har känt sig lockad eller mer eller mindre tvingad att bygga utomlands har hittills blivit alltför litet uppmärksammat. Sysselsättningen vid svenska företag utomlands ökar fem gånger snabbare än inom industrierna i Sverige. År 1965 arbetade 191 000 personer i svenska företag i främmande länder. På fem år har antalet anställda fördubblats. I Sverige ökade sysselsättningen under samma tid med endast 10 procent. Det är inte bara de stora företagen som byggt industrier utomlands, utan hemma i industribygderna när det gäller textilindustrin är det ett stort antal som söker sig utomlands. Företag som är något så när stora tycker detta är nödvändigt om de skall överleva.

Textilföretagen möter när det gäller importen en orimligt hård konkurrens, som många gånger förts på tal här i riksdagen. För att möta denna hårda konkurrens måste de med en allt större del av sin produktion flytta utom-

lands. Hur många textilföretag är det inte som förlägger en allt större del av tillverkningen till t. ex. Portugal eller andra länder. Det skulle vara av intresse att riktigt få klarhet i vad som har inträffat under de senaste åren. Hemma i textilbygderna har under denna tid frågats allt oftare: Vill man verkligen här i landet ha en textilindustri eller inte?

Det uttalande som John Ericsson — vanligen kallad »Kinna» — i går gjorde om textilindustrin vill jag hälsa med stor tillfredsställelse. Textilindustrin är, som han framhöll, starkt koncentrerad till Borås och södra delen av Älvsborgs län. Det var en helt riktig redogörelse för textilindustrins ställning som vi i går fick lyssna till. Jag delar helt uppfattningen, att en stabilare ställning för textilindustrin måste uppnås, ty denna industri kan, som herr Ericsson framhöll, inte i längden leva bara på rekommendationer att den skall rationaliseras. Nog hade det varit av värde om dessa uttalanden om textilkrisen hade gjorts tidigare från detta håll, men, som ordspråket säger, bättre sent än aldrig.

Jag har således intet att erinra mot herr Ericssons uttalande utan vill bara stryka under den förhoppningen, att dessa synpunkter på textilkrisen och handelspolitiska åtgärder av regeringen så snart som möjligt skall bli omsatta i praktisk handling, så att såväl arbetare som företagare i textilindustrin i dess helhet får en bättre och mera tryggad ställning. Det kanske kan tilläggas, att det finns fler industrier även i andra branscher som säkert på samma sätt behöver uppmärksammas och skyddas.

Under de senaste dagarna har det skrivits i tidningarna och talats mycket om ett rätt stort textilföretag i min kommun, Gefa AB i Tranemo, eftersom detta företag lägger ned driften vid en fabrik i Ljusdal och en fabrik i Nykroppa med sammanlagt 180 arbetare.

Statsverkspropositionen m. m.

Jag känner väl till detta välskötta företag.

På en militärleverans sparade staten cirka en halv miljon kronor därför att tillverkning skedde i Portugal. Om tillverkningen för denna leverans hade kunnat ske vid företagets fabriker i Sverige, hade kanske ändå inte fabrikererna i Ljusdal och Nykroppa kunnat hållas i gång under så lång tid framöver. Konkurrenten från länderna med låga arbetskostnader är så hård att driften kanske ändå fått läggas ned. Men det skall inte gå till på det sättet, att textilvaror till svenska försvaret skall tillverkas utomlands därför att det blir litet billigare, samtidigt som staten får ta mycket betydande kostnader för den arbetslöshet som uppstår.

Jag vill också säga några ord om jordbruket och dess framtid. Visst är det många ute på rena landsbygden som känner en stark besvikelse. De har under många år utfört ett hårt och strävsamt arbete men känner sig nu överflödiga efter det beslut som fattades om jordbrukets framtid vid den senaste riksdagen.

Vad som blev en överraskning, vad man inte räknat med, var att beslutet om vårt framtida jordbruk skulle tillämpas på sätt som nu sker. Att man på många håll känner denna besvikelse beror på att nedläggningen av jordbruk går så fort och att de rationaliseringspengar, som staten ställer till förfogande, bara skall användas i de bättre jordbruksbygderna.

Det råder misstämning på olika håll, och man anser detta beslut om jordbrukspolitikerna vara olyckligt. Under en följd av år har 50 000 hektar åkerjord årligen lagts ner, och under en tioårsperiod har inte mindre än 490 000 hektar jordbruksmark tagits ur produktionen.

Sedan det senaste beslutet fattades i riksdagen har lantbruksstyrelsen, som Carl Eskilsson berörde i sitt anförande i går, gjort en utredning som visar att

Statsverkspropositionen m. m.

fram till 1975 skall ur produktionen plockas bort och försvinna 600 000 hektar åkerjord, och sedan fram till 1980 skall ytterligare 1,1 miljon hektar försvinna — sammanlagt mer än en tredjedel av hela landets åkerareal.

I den utredning lantbruksstyrelsen har utfört har man för kommunblocken i hela landet beräknat, hur stor den odlade arealen kommer att vara om tio till tolv år. Jag tillhör själv en bygd där det enligt utredningen skulle inom flera kommunblock fram på 1980-talet finnas kvar bara 26 procent av den åkerareal som nu brukas.

Med de normer som nu har utarbetats för statliga lån och bidrag kommer utvecklingen att gå i den riktningen.

Ute på landsbygden, ute bland jordbrukarna, är det inte många som inser värdet i att genom stor brådska driva bort jordbrukarna från bygden och att stora delar av våra vackra svenska bygder med levande liv skall försvinna och bygden förvandlas till en dyster ödebygd. Vi borde komma ihåg att dessa tiotusentals jordbrukare som nu direkt eller indirekt uppmannas att lämna sin yrkesutövning inte har varit till något besvär för samhället. De har skött sig själva, de har många gånger haft ett hårt och strävsamt liv, och de har framför allt inte upptagit någon plats tidigare i långa arbetslöshetsköer.

I stora delar av vårt land har jordbrukarna även tillgång till skog, och om inte jordbruket givit önskat resultat har skogen fått fylla ut och nödvändiga inkomster hämtats därifrån.

Nu har marknadssituationen inom skogsbruket blivit besvärande. Priserna på skogens produkter har dalat nedåt en lång följd av år — dalat nedåt i en sådan omfattning att mycket stora skogsarealer inte längre lämnar något rotnetto vid avverkningar. Otryggheten har spridit sig även till skogens folk.

Det är ovisst när skogskonjunkturer-na kommer att vända till det bättre, och man kan säkert räkna med att denna vinter blir den mörkaste i skogs-

brukets historia sedan början av 1930-talet, något som även kommer att sätta spår i den framtida handelsbalansen.

Från domänverket har uttalats, att det inom stora delar av Norrlands inland sedan flera år är förlustbringande att tillvarata virkesproduktionen. Prisutvecklingen efter 1965 har skärpt detta förhållande.

Det har vidare lämnats uppgift om att en jämförelse mellan antalet revir inom Norrland som gick med förlust 1960 respektive 1966 visar att antalet ökat från 19 till 27. Förlusterna har ökat från 5 till 12 miljoner kronor.

Den av domänstyrelsen uppgjorda budgeten 1968 balanserar på 405 miljoner kronor med en beräknad vinst på 5 miljoner kronor, samtidigt som man konstaterar att vinsten 1967 inte blev, som man räknade med 15 miljoner, utan bara 5 miljoner kronor.

Även om man planerar att byggnader och vägar skall underhållas på ett mera sparsamt sätt är det nog ovisst om det blir som man beräknat 1 procent överskott eller ingen behållning alls.

Till sist vill jag bara konstatera att, trots den enorma omfattning årets statsverksproposition har, finns det avsnitt som på ett enastående sätt får leva på svältkost. Vi tar våra allmänna vägar. Trots att bilskatten stiger med 50 procent, trots att bilarnas antal ökar med cirka 7 procent om året och under åren 1950—1970 kommer att öka med mer än 2 miljoner, får vägarna ändå vara nöjda med en mager svältkost. Till bygandet av allmänna vägar är anslaget sedan några år oförändrat eller 610 miljoner kronor, och när det gäller vägunderhållet sker i förhållande till behovet en obetydlig ökning.

Den vägplan som en gång antagits av riksdagen skulle vid en jämförelse visa att detta anslag på 610 miljoner kronor räknat i 1956 års penningvärde skulle vara betydligt över 1 000 miljoner kronor.

Herr talman! När den dag är inne,

Statsverkspropositionen m. m.

då vi får en ny regering, finns anledning till en förhoppning om att den blir mera bil- och vägvänlig än den nuvarande.

Under detta anförande hade herr talmannen infunnit sig och övertagit ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr AUGUSTSSON (s):

Herr talman! Vårt land framstår för många som mycket högt utvecklat, både industriellt och i mänskligt relationshänseende, även om borgerligheten gör allt för att framhålla motsatsen. Ingen av oss här vill ändå påstå att allt är idealiskt eller färdigbyggt. Visst finns det fortfarande mörka fläckar på vårt lands demokratiska sköld, och innan vi fått bort dessa tycker jag att ingen av oss skall få helt godkänt.

Vad jag här mest tänker på är att vi fortfarande och ständigt tycks löpa risken av arbetslöshet, en arbetslöshet som för närvarande är oroande. Vi har för länge sedan lämnat det gamla patriarkaliska samhället, och ingen vill givetvis ha det tillbaka. Vi har en arbetsfördelning där företagen sköter sitt, sett ur företagets synpunkt, och där samhället får ta hand om de mänskliga problemen.

Företagsekonomerna anser ju att det lönar sig att friställa folk, och den uppfattningen är ju allmänt accepterad. Priset för dessa lönsamhetskalkyler blir allt oftare friställda arbetare, tjänstemän och ett flertal andra. Dessa friställda människor uppfattar säkerligen inte vårt samhälle som tryggt att leva i. Olika arbetsmarknadsforskare har gjort s. k. nedläggningsstudier, och med stor samstämmighet kommit fram till att en stor del av den friställda arbetskraften inte kan finna nytt arbete. En annan grupp får visserligen behålla sin arbetsplats inom företaget men tvingas därigenom till omplaceringar, innebärande försämrade löner. Bortåt 100 000 människor berörs årligen av dessa förändringar.

Detta är ett gigantiskt problem som inte kan lösas enbart av företagen, och inte heller under nuvarande betingelser helt av samhället.

Skall vi klara dessa problem som vi alltmer kommer att ställas inför i vårt lilla land, måste det sakligt sett alltmer bli en fråga om samspel mellan stat och näringsliv, mellan företag och kommuner och givetvis mellan företag och deras anställda.

Vad jag tycker hittills har diskuterats alldeles för litet är samspel och samråd mellan företag och deras respektive kommuner.

I vissa fall kan samråd förekomma men i andra finner man här verkliga glapprum i vårt dynamiska utvecklingsarbete. Ett företag eller en koncern kan hålla på i flera år med planering, vilket så småningom kan resultera i utökning av driften, med ökning av antalet anställda. Men resultatet kan också bli omläggning eller nedläggning av vissa delar och kanske friställande av hundratals man.

I det första, gynnsamma fallet hålles kommunerna à jour, ty då är det nödvändigt för företaget att få bostäder för de nyanställda. Men i det senare fallet, då planeringen innebär ett friställande av folk, får kommunerna inte alltid de nödvändiga informationerna. För företagsstyrelsen innebär detta kanhända företagsekonomiska fjädrar i hatten, för kommunalmännen däremot enbart bekymmer samt för de friställda i många fall tragedi.

Idealet skulle vara det som har framförts i tidskriften Fackföreningsrörelsen, där det sägs »att inget företag får läggas ned förrän samtliga friställda blivit försäkrade arbete så snart de vill eller kan ta arbete efter nedläggningen — att för dem som inte kan få ett för dem acceptabelt arbete på den s. k. fria marknaden skall det finnas färdigplanerade samhällsarbeten att börja på innan företaget får upphöra». För många framstår väl detta som utopiska resonemang, men som målsättning bor-

Statsverkspropositionen m. m.

de det ändå vara någonting eftersträvsvärt. För att komma i närheten av denna målsättning måste också, förutom vår ambitiösa arbetsmarknadspolitik, våra kommuner ges en större roll och ett större kompetensansvar.

Vi vet ju att det som investerats i våra industrier också obönhörligen har sin motsvarighet i samhällets investeringar, annars funktionerar inte det hela. Vi vet också att nedläggning av en industri innebär kapitalförstöring av båda parter investeringar på en ort. Här borde väl alltid, hur resultatet än blir, föreligga behov av ständig information och överläggning. Hur detta samspel skall lösas skall jag inte kategoriskt svara på, men om kommunerna gentemot företagen får säte i styrelsen eller om på annat sätt möjlighet ges dem till fortlöpande informationer om företagets utveckling borde ingående övervägas. Storstadsregionerna har väl inte så stort intresse av detta — där går det nu av bara farten — men för landet i övrigt tror jag att detta kunde vara av intresse.

Resonemanget gäller till syvende og sidst hela vårt moderna samhälles möjligheter till inte bara en effektiv utan också en harmonisk utveckling. Föregående talare har i likhet med en del andra från de borgerliga partierna talat om arbetslösheten, och då även räknat med sådana som väl egentligen inte är arbetslösa, nämligen de som är på skyddade verkstäder, omskolningskurser o. s. v. Om vi inte tar in dessa bland de arbetslösa anser den föregående talaren detta vara någon form av trollkonster. Jag tycker att det motsatta resonemanget som har förts här från de borgerligas sida är trollkonster. Om vi skall dra upp sådana diskussioner får vi knappast något begrepp om vad en arbetslös är, därför att då kan vi ta in många andra som också deltar i yrkesutbildning eller kurser. Här gäller det ju i huvudsak kurser. Jag tycker att vi inte skall försöka förvränga detta problem så vi inte vet vad vi talar om.

Ja, herr talman, en annan fråga som jag också kortfattat vill beröra gäller vår orättvisa lönestruktur. Låglöneutredningen, som tillsattes till följd av vår motion år 1965, lär nu komma med brännbart stoff i denna fråga. Vi lär ju inte vara mogna för lagstiftning i fråga om löner, men vi kan ändå tillåtas att med största intresse följa vad som här kommer att ske. Frågan är om vi inte i lönehänseende här i landet har kvar det klassamhälle som vi på andra områden till stor del har avskaffat. Många av oss kanske har blivit så realistiska att vi inte tror att det går att få en annan ordning. Andra tror att det måste till djupare ingrepp i hela vårt system, medan många säger att lösningen ligger i den pågående strukturomvandlingen, där låglöneindustrin skall försvinna. Strukturomvandlingen kanske, varefter den kommer, kan bli positiv och resultera i bättre lönerelationer, även om vi inte har några garantier härför. Men det gäller ändå att vi redan nu bör få bort en massa fördomar i gällande lönebildning. Jag ansluter mig gärna här till vår facklige låglönekämpe på stockholmsbanken i denna kammare, som verkligen vill ha andra normer och metoder för lönebildningen. Men som sagt, det är fortfarande parterna på arbetsmarknaden som har ansvaret härvidlag.

De fackliga organisationernas företrädare sköter naturligtvis sina jobb. Även de högavlönades fackliga direktörer har ju denna uppgift för sina medlemmar i första hand. Här får vi endast uttrycka förhoppningen att arbetsmarknadens löntagarparter kan komma fram till en gemensam nämnare, där den grupp som arbetar fullt, men ändå får för lite i avlöningspåsen, verkligen släppes fram, även om det skulle innebära relativ sänkning för de högavlönade.

Frågan är om det finns så modiga män bland de högavlönades funktionärer, som verkligen vill gå med på tanken att utan snäva fackintressen söka

lösa våra lågavlönades problem. Jag anser också denna fråga vara oerhört viktig för en harmonisk utveckling av vår demokrati.

Herr talman! Jag har med detta korta inlägg bara velat ge en bild av allvaret i min syn på frågan om de arbetslösa och frågan om de lågavlönades problem. De borgerligas agerande i arbetslöshets- och låglönefrågor, som vi också hört i dag, röjer mycket sekundära, taktiska tankegångar utan något rotfäste. Att utveckla samhället vidare även här kommer därför alltjämt att åvila socialdemokratin.

Fru OLSSON, ELVY, (cp):

Herr talman! Barnfamiljerna har under de senaste åren blivit lovade en genomgripande familjepolitisk reform, när de utredningar som har arbetat med detta område har lagt fram sina förslag. Nu har en av utredningarna — den familjepolitiska kommittén — lagt fram sina förslag. Ändå blir barnfamiljerna efter vad jag kan förstå grymt besvikna av det som föreslås i statsverkspropositionen.

Det blir ingen direkt höjning av de allmänna barnbidragen. Det enda vi ser av den stora reformen är futtiga 75 miljoner kronor till ökade bostadsrabatter. Visserligen sade statsminister Erlander i går här i kammaren att det ges 300 miljoner kronor till ökat stöd åt barnfamiljerna. Men i föregående års statsverksproposition kan man läsa att det utgår 225 miljoner till nuvarande familjebostadsbidrag. I årets statsverksproposition föreslås 300 miljoner kronor till de nya bostadsrabatterna. Jag kan inte finna annat än att höjningen är 75 miljoner kronor. Jag kan då inte förstå statsministerns ord från denna talarstol. Tror han verkligen inte att vi riksdagsledamöter läser statsverkspropositionen? Det var väl ändå inte så att statsministern ville få dessa siffror att se litet snyggare ut därför att debatten sändes i TV.

Statsverkspropositionen m. m.

Så litet blev det alltså av regeringens insatser för barnfamiljerna. Det hjälper inte att regeringen har fått en ny familjeminister, som vid ett flertal tillfällen har utlovat en reform i år. Jag måste för övrigt också beklaga att vi så sällan ser statsrådet Odhnoff här i kammaren för att direkt ta del av vad vi ledamöter har att anföra på familjepolitikens område. Att det inte har blivit mera pengar till barnfamiljerna vet jag inte om man skall tyda så att finansministern kanske inte tillhör de barnvänliga här i landet. Visserligen är det ekonomiska läget mycket kärtvt — det vet vi alla — men att det skulle gå ut så hårt just över barnfamiljerna, att man inte ens återför barnbidraget till det realvärde som det fick vid den senaste höjningen för tre år sedan, det är i varje fall för mig alldeles oförståeligt. Vi vet ju att efter den senaste justeringen har vi t. ex. fått en höjning av omsättningsskatten, och det drabbar särskilt barnfamiljerna som ju har stort behov av t. ex. livsmedel och kläder, behov som nödvändigtvis måste tillfredsställas. Det skulle i dagens läge behövas en uppräkningsmedel på 100 kronor av barnbidraget för att återställa det till dess gamla värde.

Vi inom centern har under många år föreslagit att barnbidragen skulle indexregleras. Vi har mycket svårt att förstå att just barnfamiljerna inte skall kunna få detta skydd mot inflation. Vi har ju principen införd t. ex. på pensionerna.

Det är också, som jag ser det, ganska naturligt att barnfamiljerna utöver att få barnbidraget återfört till dess tidigare realvärde också bör få något mer av standardhöjningen. I en motion från centerpartiet till förra årets riksdag påpekade vi orättvisorna och sveket mot barnfamiljerna. Vi föreslog att det skulle skapas ett utrymme i detta års budget för att åtminstone återställa realvärdet på barnbidraget — men som vi vet nu har det inte blivit någonting av med det.

Statsverkspropositionen m. m.

Barnbidragen har väl alltid ansetts, och jag hoppas att de fortfarande anses, skola verka utjämnande mellan familjer med barn och familjer som inte har barn i aktuell ålder.

Som jag sade blev det inte så mycket med den familjepolitiska reformen mer än de 75 miljonerna till bostadsrabatt. Det är ju en proposition att vänta just om bostadsrabbatterna längre fram i vår. Jag skall inte göra så många gissningar om vad den kan innehålla, men jag hoppas ändå att reglerna för dessa bidrag skall bli bättre än reglerna för nuvarande familjebostadsbidrag, som innebär att många familjer med låga inkomster och flera barn inte får något bidrag därför att de inte har lyckats skaffa sig bostad med den standard som krävs. Jag anser för övrigt att vi inte skall ha några konsumtionsdirigerande bidrag utan att barnfamiljerna bör få använda pengarna till den konsumtion som de själva önskar. Jag tycker att vi länge nog har varit förmyndare och jag tycker att vi skall sluta med det. Dessutom har ju riksdagen uttalat sig för att familjebostadsbidragen skall ändras till annat stöd.

Det är kanske onödigt att tala om denna fråga nu, eftersom propositionen kommer senare, men jag vill ändå säga att jag för min del inte anser att vi bör ha ett stöd som på något sätt knyter an till bostaden, t. ex. den bostadskostnad som det har talats om. Vem skall i så fall avgöra vad som är bostadskostnad? Det kan ju inte enbart vara den hyra som man betalar. Det kan också vara dryga utgifter utöver själva hyran som även är bostadskostnad eller boendekostnad. Men jag hoppas att vi när propositionen kommer i den skall finna förslag som är så generella som möjligt om stöd till familjer med låga inkomster och många barn.

Vi har från mittenpartiernas sida många gånger reagerat mot att man inte ser familjepolitiken som en enhet och gett utredningsuppdraget till en utredning som skulle kunna arbeta igenom

hela fältet, alltså det direkta stödet, barntillsynen och familjebeskattningen. Dessa frågor hör ju ändå så intimt samman, att det inte går att få en vetlig lösning om de inte utreds i ett sammanhang. Det har ju nu också visat sig att det är svårt att arbeta med utredningar på olika håll och få dessa utredningar att lägga fram förslag något så när på samma tid så att man kan göra en helhetsbedömning. Jag tänker då på den kommitté som ser över familjebeskattningen. Den har ännu inte kommit med något förslag. Jag förstår mycket väl att det kan ta tid och möta stora svårigheter att lägga fram förslag om ändringar i skattesystemet, men jag tror väl ändå inte att problemen kan vara så stora, att kommittén inte borde under den tid den arbetat hunnit komma med någon lösning. Principen är väl ändå klar, att vi skall ha samma skatt på samma inkomst oberoende av civilstånd.

Med nuvarande sambeskattning gynnar vi inte barnfamiljerna ekonomiskt, utan vi gynnar äktenskapet. Jag för min del finner det alldeles otroligt, att två gifta personer skall kunna ha högre levnadsomkostnader än två ogifta personer. Ändå betalar två gifta lägre skatt än två ogifta upp till ganska höga inkomster. De ensamstående får alltså betala en extra skatt som är alldeles orimlig.

Sambeskattningen har också olika effekt i olika inkomstlägen. De som tjänar på sambeskattningen är gifta män med hög inkomst, vilkas fruar icke förvärvsarbetar. En man som tjänar 50 000 kronor får 3 750 kronor i skattelättnad, medan en med 12 000 kronor endast får 750 kronor i skattelättnad.

Man har ansett att vi nu inte har råd med vårdnadsbidrag till små barn, hur nödvändigt vi än kan anse detta vara. Men dessa skatteavdrag, man kan vanvördigt säga vårdnadsbidrag till gifta män med höga inkomster, anser vi oss av någon anledning ha råd med. Det är för mig personligen alldeles oför-

Statsverkspropositionen m. m.

ståeligt. Jag hoppas att den kommitté som arbetar snart kommer med förslag om särbeskattning och då också med förslag för att lösa frågan för de faktiskt sambeskattade, som nu inte kan tillämpa den frivilliga särbeskattningen. Det gäller familjer, där båda arbetar i det gemensamma företaget.

Jag vill här poängtera att när vi övergår till en särbeskattning, måste det naturligtvis kompletteras med ökat direkt stöd till barnfamiljerna.

Den tredje utredningen när det gäller familjepolitik har sysslat med barn-tillsynsfrågorna. Det var under många år ett alldeles försummat område. Yrkesintensiteten bland kvinnorna ökade och därvid behovet av barntillsyn. Men tillsynsplatserna ökade inte. Nu har — och det är glädjande — utbyggnaden ökat, men trots detta är det i dag endast 20 000 barn under sju år som har ordnad tillsyn, medan det är 150 000 som behöver det. Det gäller alltså barn, vilkas båda föräldrar förvärvsarbetar. Av dessa små barn under sju år är det över 3 000 som helt får klara sig själva. För övriga 127 000 finns det många olika tillsynsformer, varav flera mycket provisoriska som lämnar mycket övrigt att önska.

Det är glädjande att regeringen nu äntligen inser att familjedaghemmen behövs och bör stödjas genom statsbidrag. Det har tagit många år att komma underfund med detta, och det är glädjande att mittenpartiernas förslag nu äntligen ser ut att bli verklighet.

Men vi får nu inte förvanska förslaget med för njudda kvotregler, som utgör spärr innan bidragen börjar utgå. Det kan få mycket underliga konsekvenser.

Sålunda påpekar länsstyrelsen i Östergötland i sitt remissvar, att endast tre kommuner i Östergötland skulle kunna erhålla statsbidrag med föreslagna regler. Det är i regel de små kommunerna som ställs utanför. Vi skall väl inte från början skapa regler som tar bort den effekt vi avser, näm-

ligen att få fler tillsynsplatser. Barn-tillsynsfrågan är så prekär att vi på alla sätt måste försöka lösa den, och jag tror att vi mycket fort skulle kunna få ett gensvar från kommunerna, om vi inte skapar hindrande spärrar.

Statsbidraget föreslås bli 35 procent på kommunernas nettokostnad. För närvarande utgår bidrag till barndaghemmen med 45 procent av arbetskraftkostnaden, och vi anser att samma procentsats bör tillämpas här, d. v. s. 45 procent.

Utredaren som undersökt frågan om familjedaghemmen gör sig skyldig till det fel som socialdemokraterna så ofta gör, nämligen att blanda ihop barn-tillsyn och förskola. Utredaren föreslog nämligen att tillsynstiderna — märk ordet tillsynstiderna! — i förskolorna skall förlängas med tanke på de förvärvsarbetande föräldrarna. När skall vi få klara begrepp härvidlag? Barndaghem och familjedaghem är barntillsyn och förskola är en förberedelse till grundskolan. Någon förlängning av den dagliga tiden i förskolan tycker jag i varje fall inte bör vara aktuell.

Vi bör med vår familjepolitik syfta till största möjliga trygghet för föräldrarna, större ekonomisk trygghet med direkta barnbidrag och personlig trygghet genom att barntillsynsfrågorna löses. Det är med stort beklagande som man tvingas konstatera att regeringen inte har varit mäktig att lösa dessa trygghetsfrågor för barnfamiljerna.

Herr KAIJSER (h):

Herr talman! Jag skall behandla några frågor som berör sjukvården. Vi brukar visserligen, när så anses lämpligt, säga att vår sjukvård utgör nära nog det mest framstående i världen, men vi måste, när vi ser till realiteterna, ändå konstatera att vår sjukvård alltjämt hyser många brister av både materiell och personell art.

När det finns brister, måste man prioritera de områden där behoven är

Statsverkspropositionen m. m.

störst. Att vården av de långvarigt sjuka är bland det viktigaste som bör prioriteras är riktigt. Det behövs både ökat antal platser på anstalt och ökade möjligheter till vård i hemmen för dessa sjuka.

Men man skall inte bara prioritera, utan man måste också rationalisera. Det är klart att rationaliseringen måste ha en stark inriktning på de personella resurserna, och eftersom bristerna är störst i fråga om den kvalificerade personalen, är det naturligt att rationaliseringen i särskilt hög grad syftar till sparsamhet med just denna personal.

Bristen på sjuksköterskor är alltså den mest kännbara bristen. Jag återkommer därtill men vill redan nu framföra den förhoppningen att rationaliseringssträvandena inte skall i alltför hög grad sikta till en uttunning av sjuksköterskebesättningen på våra sjukhus och då framför allt på vårdavdelningarna. Vi löper risken att förlora en hel del av det som vi ännu har kvar av personlig omvårdnad genom kvalificerad personal, vilket varit något som i särskilt hög grad utmärkt vår svenska sjukhusvård. Det är inte bara vi läkare som känner oss tryggare i vår verksamhet, om vi vet att vi har det väl beställt med kvalificerade medhjälpare på våra vårdavdelningar. Jag har förvissat sig om att även många patienter — och det är ju det allra viktigaste i det här sammanhanget — känner en ökad trygghet, när de särskilt under ett svårt sjukdomstillstånd har möjlighet att få kontakt med en kvalificerad och erfaren sjuksköterska. Den organisation av vårdavdelningar som i våra dagar syns vara aktuell tycks i hög grad inrikta sig på att den kvalificerade sjuksköterskepersonalen skall få allt större vårdavdelningar att överblicka. Jag känner en viss oro inför dessa rationaliseringssträvanden och vad de syftar till. De leder från det personliga och mänskliga i sjukhusvården till det opersonliga och anstaltsmässiga. Det är kanske

en typisk utveckling i våra dagars samhälle. Många säger att så är fallet. Det är då något som man förgäves försöker kämpa emot. Jag är dock rädd för att vi därmed förlorar något väsentligt.

Vi har nu fått ett nytt rationaliseringsinstitut för sjukvården, dit allt rationaliseringsarbete som tidigare utförts på olika institutioner har blivit sammanfört. Jag tror att det har varit en riktig omorganisation, men trots detta är jag orolig för att det personliga i sjukvården kan vara i riskzonen. Bl. a. har man till chef för institutet, för SPRI, utsett en person som är ställföreträdande generaldirektör hos statens järnvägar och som vid en föredragning, vilken såvitt jag vet ägde rum inför olika partigrupper här i riksdagshuset, visade en så påfallande brist på känsla för de enskilda människornas behov och villkor — det gällde då människors kommunikationsproblem, särskilt människor som bor i områden med mindre täta kommunikationer — att det närmast var upprörande. Jag hoppas att den andan inte skall följa med honom till hans nya verksamhetsområde.

Ingen vill väl förneka att det alltså föreligger en betydande brist på sjuksköterskor. Omkring den 1 oktober förra året var bristen ganska exakt 10 procent bland de sjukhusanställda sjuksköterskorna. Bristen var olika inom olika specialområden. Siffrorna då innebar emellertid bl. a., att antalet innehavare av tjänster under det senaste året hade ökat med 3,4 procent, medan antalet tjänster hade ökat med 0,4 procent. Bristen hade sålunda reducerats med 3 procent av det totala antalet, en ganska avsevärd förbättring redan då. Det är de senaste officiella siffror som vi har. Jag tror dock att alla som har beröring med dessa förhållanden har kunnat konstatera att situationen har förbättrats avsevärt sedan dess. Bristen är inte borta, men situationen på detta område visar en påtaglig förbättring.

Statsverkspropositionen m. m.

ring. Nyexaminerade sjuksköterskor kan inte på nära håll få arbete inom den specialitet inom vilken de har erhållit sin utbildning. Det är lättare att få tag på vikarier. Det finns utbildade sjuksköterskor som spontant anmäler sig för att få arbete, o. s. v.

Uppgifterna från olika håll är ganska samstämmiga i detta hänseende, men det finns inte någon färsk officiell statistik som anger den siffermässiga innebörden av dessa subjektiva intryck. Vi befinner oss i vinterhalvåret, och man skall kanske inte dra alltför vittgående slutsatser. Få sjuksköterskor har semester, och få ledigheter tas ut nu. Jag kan dock med intresse konstatera denna utveckling. Den överensstämmer helt med vad jag anförde i ett anförande här i kammaren 1961, då jag förmodade att sjuksköterskebristen till icke ringa del var betingad av högkonjunkturen och att man skulle finna att under en sämre ekonomisk konjunktur bristsituationen till stor del skulle komma att hävas. Om mannen blir friställd, d. v. s. arbetslös, behöver den gifta sköterskan återgå i arbetet för att klara familjens uppehälle. Redan oron för att så kan komma att ske och behovet av att känna en ekonomisk trygghet kan göra att hon t. o. m. på ett än tidigare stadium än så tar anställning. Det är såvitt jag kan se en utveckling i den riktningen som vi i vår nuvarande situation kan iaktta. Bristen är dock ännu inte hävd, och vi måste ta vara på alla som utbildades till sjuksköterskor. Jag vill säga ett par ord om förhållandena vid sjuksköterskeskolorna.

Vi har fått en helt ny sjuksköterskeutbildning. Ännu är inte några färdigutbildade enligt den nya studieordningen, och vi vet alltså ännu inte riktigt vad den nya utbildningen är värd. Vi hoppas i alla fall det bästa av den. En sak kan vi dock redan konstatera. Flera elever nu än tidigare kan inte följa med i utbildningen och kan inte på ett tillfredsställande sätt tillgodogöra

sig den. Det sammanhänger enligt min mening i hög grad med systemet för intagning i skolorna. Kvoteringen innebär att man måste låta vissa elever med mer omfattande grundkunskaper — gymnasiestudier, studentexamen o. s. v. — stå tillbaka för elever med mindre omfattande grundutbildning, som saknar bevis utöver utbildningen vid grundskolan om fallenhet för kvalificerade studier. Det systemet måste leda därtill att man på skolorna får in ett större antal elever som saknar förutsättningar för dessa studier och därför måste avbryta dem. Jag har tidigare kritiserat systemet, och ökade erfarenheter gör att jag tycker mig kunna kritisera det med ännu större saklig grund nu. Det medför bl. a. att man inte utnyttjar utbildningsplatserna på ett tillfredsställande sätt. Systemet bör ändras, ja, det bör enligt min mening helt enkelt slopas.

Den begränsade personaltillgången betyder vidare att man inte bör ägna sig åt sådana uppgifter som saknar värde. Det är med tillfredsställelse man kan konstatera att socialministern tycks acceptera medicinalstyrelsens värdering av resultaten vid hälsokontroller av Värmlandsundersökningens typ. I dagens läge och med nuvarande utformning bör den inte rekommenderas till allmänt bruk, säger propositionen, och jag tror att detta är riktigt. Det är mera beklagligt att allmänhetens intresse för skärmbildsundersökningar har minskat så påtagligt. Visserligen har tuberkulosen, som var det ursprungliga motivet för denna form av hälsokontroll, minskat högst väsentligt, men den är inte borta och skärmbildsundersökningen, som är enkel att utföra och i hög grad tillförlitlig, ger därutöver även andra upplysningar av värde. Jag tycker att det vore mycket beklagligt om den skulle bli alltför sällan utförd. Just nu är det egentligen bara den gynekologiska cytologihälsokontrollen som tycks intressera — detta är det nya, det ligger ju inom området för vad som intres-

Statsverkspropositionen m. m.

serar mest i våra dagar — och man är i färd med att bygga ut resurserna för den undersökningsmetoden. Även om den är bra och effektiv och ger möjlighet till en tidig behandling, delvis av profylaktisk natur, såvitt jag kan förstå, delvis av terapeutisk art och med utsikt till framgång, får man ändå inte tro att den gynekologiska cancers alla problem därmed är lösta.

Vi har också forfarande brist på läkare, men det ligger mycket olika till med den bristen. Det är ingen konst att få sökande till befattningar som är lukrativa, meriterande, centralt placerade och inte alltför mycket belastade med arbete på obekvämt arbetstid. Men det kommer att dröja mycket länge och kräva ett betydande faktiskt överskott av läkare innan man når den situationen att även tjänster i avlägsna glesbygder utan vanlig samhällsservice blir besatta, innan ekonomiskt föga givande befattningar får innehavare och innan tjänster med dryg jourbörd på obekvämt arbetstid blir besatta. Detsamma gäller tjänster där befattningshavarna — som inom den psykiatriska vården — känner sig omfattade av en viss misstro från allmänhetens sida. Trots allt som sägs märkte man ännu i samband med den senaste mentalsjukvårdslagens behandling hur detta misstroende alltjämt i någon mån finns kvar. Det gäller att på olika sätt försöka kompensera de läkare som har sådana befattningar. Såvitt jag kan förstå, lyckades man vid de senaste avtalsförhandlingarna inte nå fram till en uppgörelse som kan stimulera läkare att söka sig till provinsialläkartjänster i avlägsna glesbygder, även om man på andra områden gjorde stora försök att utjämna skillnader i inkomsterna. Jag hoppas att man skall lyckas bättre nästa gång.

Vi har nu satsat på ett mycket stort program för utbildning av läkare. 916 mediciner studerar om året kommer att tas in från och med i år mot cirka 350 i mitten på 1950-talet. Det tar lång

tid att utbilda läkare, och det dröjer ända till senare hälften av 1970-talet innan dessa stora kullar blir fullt färdiga för att praktisera. Redan nu kan man emellertid skönja två bekymmer. Den ena är: Hur skall man kunna skaffa en fullgod utbildning för alla dessa som studerar till läkare? Det är en viktig fråga, och den kommer att bereda svårigheter. Alla våra sjukhus torde komma att behövas för att ge den utbildningen. Det kommer att betyda att man överallt i första hand kommer att tas om hand av ännu inte fullt utbildade läkare. Det förefaller också som om man tänkte vältra över en del av utbildningskostnaderna på landstingen. Men vi får väl se vad den aviserade propositionen kommer att innehålla. Den andra frågan är: Kan vi ge ett vettigt arbete åt dem som utbildats till praktiker eller specialister? För den som minns svårigheterna att få tjänst och utbildning för 40 år sedan, när vi bara var mellan 2 000 och 3 000 läkare, är det väl inte så underligt om man ställer sig den frågan. Vi är bortåt 9 000 läkare nu. I slutet på 1970-talet kommer ständigt bortåt 7 000 personer att vara under utbildning för att bli läkare. Jag hoppas att det inte för dem skall uppstå den situation som i går påtalades av herr Axel Andersson i fråga om civilingenjörer och andra ingenjörer och i fråga om samhällsvetare. Såvitt jag har kunnat fatta gav utredningen om den nya läkarutbildningen inte någon klarhet i frågan om hur man på ett vettigt sätt skall ta vara på och fullfölja den korta och för verkliga specialister otillräckliga standard-specialistutbildning som kommer att tillmätas flertalet av de s. k. specialister som kommer att översvämma marknaden i framtiden.

Men jag skall inte uttala mig för säkert i den här frågan. Nog finns det, om man lägger manken till, möjlighet att sysselsätta ett mycket stort antal läkare även om det blir dubbelarbete och konstruerade uppgifter — och vi

Statsverkspropositionen m. m.

läkare har haft en tendens att beräkna behovet av läkare alltför lågt; detta har ju varit ständigt återkommande.

Men än så länge har vi brist på läkare, och än så länge måste vi prioritera. Vi kanske inte behöver prioritera i framtiden när vi fått alla de läkare och alla de vårdplatser som vi behöver.

Vi hade i höstas en diskussion som bl. a. var föranledd av de förhållanden som aktualiserats av den transplantationsverksamhet som numera äger rum. Sedan den diskussionen har mycket nytt stoff tillförts den problematiken. Då diskuterades egentligen endast njurtransplantationerna. Njurtransplantationen som behandlingsmetod har av allt att döma kommit för att stanna, även om dess betydelse alltid torde komma att vara begränsad till ett fåtal, man kanske kan kalla dem privilegierade, fall. I det material som förelåg vid den diskussionen förutsåg man att hjärttransplantationer skulle kunna tänkas komma i fråga. Sedan dess har sådana blivit verklighet och också blivit världs-sensationer. Det kan kanske vara anledning att ett ögonblick stanna vid de frågor det här gäller.

Det har sagts att transplantationsverksamhetens igångsättande haft ett mycket starkt och mycket betydelsefullt inflytande på den vetenskapliga forskningen om de olika problem, inte minst inom immunologin, som aktualiserats av denna verksamhet, och att man därigenom på kort tid vunnit resultat som man tidigare stått främmande inför. Det förefaller mig sannolikt att det är riktigt. Och detta är givetvis någonting av mycket stort värde.

Men de stora insatserna ger ofta inte så stor vinst på kort sikt. Det har sagts att vid överförande av njurar från nyss avlidna givare fungerar den insatta njuren endast i omkring 20 procent av fallen efter ett år. Andra serier, delvis med andra givare, ger dock väsentligt bättre resultat. Vid överföring mellan enäggiga tvillingar lär resultaten bestå länge.

En njure kan tas från en givare som har två friska njurar utan att detta behöver nämnvärt inkräkta på hans hälsa i fortsättningen. Om man skall ta en njure från en död, måste det ske inom en kort stund efter dödens inträdande, om också inte alldeles omedelbart därefter. Om frågan om fastställande av tidpunkten för dödets inträdande kan vara av avgörande vikt när det gäller njurar, är den ännu mer väsentlig vid transplantationen av hjärtan. Här är ju givarens möjlighet att leva definitivt borta. Här är också tidsfristen ännu kortare. Det förefaller ligga något ohyggligt i avgörandet beträffande givaren. Man skall ta hjärtat först så fort det upphört att slå. Annars begär man ett brott, såvida det inte har konstruerats något slags begrepp om hjärndöd. Låt oss förbigå det problemet i detta sammanhang. Det är ju både allvarligt och av den allra största principiella betydelse, men det hör inte till vad vi kan diskutera här i riksdagen.

Men vi kan konstatera att sådana transplantationer endast kan utföras i enstaka undantagsfall och att de kräver mycket stora insatser, framför allt av personell art. Den vinst som man kan nå i dessa undantagsfall är hittills liten. Den kanske kan bli större i framtiden, men jag vill erinra om de i går citerade uttalandena av vissa franska läkare, att man borde kunna räkna med en förlängning av livet med minst ett år för att en överföring över huvud taget skulle vara berättigad. Ett år . . . Det gäller dessutom ett år som säkerligen inte kan bli ett vanligt år med normal och sund hälsa. Är det verkligen värt den stora uppoffring det här är fråga om, det stora uppbåd av personal och andra resurser som måste tas från andra, ännu ej tillgodosedda områden? Den frågan är verkligen värd att bli ställd. Ännu så länge måste vi ju prioritera.

Forskning är berättigad — forskning som kan leda till nya, stora och bestående resultat. Ur den synpunkten kan operationer och försök av den här ar-

Statsverkspropositionen m. m.

ten ha sitt berättigande. Utan försök när man aldrig några framsteg. Men det gäller här alltför viktiga och alltför allvarliga frågor för att dessa försök skall få bli cirkusspektakel. Här kan riktas kritik inte bara mot dem som utför cirkuskonsterna utan också i inte ringa grad mot det sensationella utnyttjandet av nyheterna i massmedia, inte minst TV men också radio och press. TV har — det skall i sanningens namn erkännas — senare haft en allvarlig och klarläggande diskussion i frågan, en diskussion som dock tycks ha legat på ett för högt och teoretiskt plan för den stora allmänheten. Men det är av vikt att den nyhetsförmedling som sker i dessa frågor får en sådan utformning att den inte överdriver det sensationella och inte ger några orealiserbara förhoppningar hos hjärtsjuka människor som kanske söker varje halmstrå till räddning.

Herr GUSTAVSSON, BENGT, (s):

Herr talman! Ur förra veckans öden och äventyr är det främst två marscher som fäst sig på trumhinnor och näthinnor — Karl XI:s drabanters intåg i rikssalen och de borgerliga utredningsmännens uttåg ur försvarsutredningen. Förvisso finns det olikheter mellan dessa två händelser — drabanterna marscherade taktfastare — men det finns också likheter. Man har i båda fallen upplevt något av detsamma förr. Högermännen gjorde ju ett marschantrede redan för ett år sedan, och det borgerliga avhoppet saknar liksom drabantmarschen betydelse för rikets säkerhet. De socialdemokratiska utredningsmännen fortsätter nämligen sitt arbete och kommer ganska snart att lägga fram förslag om ett även i fortsättningen erforderligt starkt försvar.

Med detta vill jag inte ha sagt att det går att få lika mycket för mindre pengar som för mera. Men det är ju inte heller detta det gäller. Vad det gäller är att hålla tillräckligt mycket av

försvarskraft för att ge eftertryck åt vår alliansfria utrikespolitik, för att bevara vår fred. Och hur mycket som kan behövas har vi fått en bild av under försvarsutredningens hittillsvarande arbete, och vi kommer att dra slutsatser av detta vid den definitiva utvärderingen.

Jag tycker alltså inte att den försvarsutredning som fick sina direktiv av regeringen i januari 1965 har verkat förgäves. Den har haft en bredare grund än tidigare försvarsutredningar, för vilka funktionen som förhandlingskommittéer dominerat mera än i denna. Redan till sin sammansättning har denna utredning skilt sig från sina föregångare. Dessa har haft två man från varje parti. Med tillsättande av denna utredning togs hänsyn till de politiska styrkeförhållandena. Medan tidigare utredningar haft ÖB-utredning som grundbok var denna utredning i arbete redan innan ÖB-utredningen kom och hade dessförinnan föranstaltat om ett antal arbetsgrupper i säkerhetspolitiska frågor. Av på utredningens initiativ utförda studier har flera publicerats och på så sätt kunnat stimulera den allmänna säkerhetspolitiska debatten.

Naturligtvis har ändå överbefälhavarens ÖB 65, som kom i maj nämnda år, haft sin stora betydelse. Särskilt kom överbefälhavarens eget förslag att utgöra en tankeställare. Han ansåg nämligen inte 2,5 procent i tillägg till årlig teknisk fördyring som utgått tidigare tillräckligt, utan begärde 3,5 procent. Jag har vid tidigare tillfällen nämnt att ett sådant årligt tillägg skulle fördubbla försvarskostnaderna på 20 år, och detta räknat i fast penningvärde. Det tidigare systemet med värdebeständiga försvarsanslag har ju nämligen aldrig ifrågasatts.

Visst kunde vi väl redan under de överläggningar som utgick ur de säkerhetspolitiska studierna och än mera från ÖB 65 konstatera att utredningsmännen tittat i sitt facit. Men riktigt påfallande blev väl inte detta förrän

Statsverkspropositionen m. m.

vi på allvar kom in på de ekonomiska realiteterna. Stort intryck kan dåvarande statssekreterarens i finansdepartementet presentation våren 1966 av samhällsekonomiska utsikter, som vi i dag kan konstatera stämde till punkt och pricka, inte ha gjort på de borgerliga utredningsmännen. I så fall skulle det inte ha blivit så mycket väsen som det blev när försvarsutredningens ordförande i oktober 1966, också stödd på säkerhetspolitiska insikter, mycket försiktigt ifrågasatte om man inte kunde överväga greppet att planera försvarskostnaderna efter en mera horisontell linje. Han ifrågasatte också om det inte skulle vara klokt att — för att ge tid för en ÖB-utredning som inte bara skulle innebära över hela försvaret proportionell nedräkning — frysa ned kostnaderna på den nivå de hade i ett eller två år.

Hur rimlig och riktig den uppstramning var som utgick från oktober 1966 må verifieras av att den då brutna ordningen, tillämpad i dag, skulle kosta 700 miljoner kronor mera än regeringens nu framlagda försvarsbudget. Var de pengarna skulle tas vet ingen, inte ens herr Dahlnén tror jag, trots att han överraskade genom att med viss skärpa omnämna denna begynnande dämpning av försvarskostnadsökningen.

Alltnog, den gången lugnade det ned sig, och de Frithiofsonska tankegångarna fick tillsammans med en borgerlig produkt, låt vara med tre månaders förskjutning, gå till ÖB för belysning. Den för högern, folkpartiet och centerpartiet gemensamma studien inskränker sig i stort till att ifrågasätta inställda övningar och senareläggning av vissa kostnader, alltså en lättnad för innevarande år, men inte mera. Framme i december 1966 nödgades ordföranden meddela uppdragsgivaren att utredningen behövde fortsätta sitt arbete och att den inte kunde avge förslag som kunde ge vägledning för 1967/68 års budget. Regeringen lade då fram en försvarsbudget som anknöt till tidigare

års men som dock innebar en viss upp-
räkning, bl. a. av värnpliktförmåner.

Under den januarivecka i fjol då det var oklart om högerns representanter skulle lämna utredningen eller inte föreföll det som om socialdemokraterna och mittenpartierna skulle närma sig varandra. I utgångsläget skilde sig inte de alternativ som gick till ÖB för belysning för första året med mera än med 60 miljoner kronor i penningvärdet av maj 1966. Alternativen var för övrigt inte formellt partimärkta, men visittkorten kunde tydligt urskiljas.

Högerns C-märkta skiss som utarbetats efter att högerns representanter satt sig till rätta i utredningen igen var däremot polemiskt skriven och drog penningmässigt ifrån A- och B-alternativen. Överbefälhavarens belysning av de uppställda alternativen kom med sedvanlig punktlighet på förhåsten i fjol. Bakom låg ett hårt arbete av de sällsynt goda kapaciteter som ÖB förfogar över. Tyvärr gav viss formuleringsmässig försåtlighet i den öppna delen av svaret slagsida åt debatten. Att hälften av försvaret försvinner i förhållande till planerna är t. ex. också ett sätt att uttrycka utebliven fördubbling. Sådant gav rubriksnickare chans att dra till med »nedskrotning» och liknande. Nej, man får faktiskt något annat än skrot för fem miljarder kronor.

Vad den aktuella diskussionens penningmässiga sida gäller är ju hur vi skall ha det med ökningstakten i fortsättningen. Tyvärr kom vi i höstas inte fram till några verkliga diskussioner med siffror i ramarna trots att viljan till en flerpartiuppställning säkert fanns på flera håll.

Vi socialdemokrater kan medge att vårt förslag kom litet sent, och mittenpartierna måste medge att deras utgångspunkt låg för högt. När vi trodde att vi skulle få börja resonera i syfte att nå överenskommen drog mittenpartierna i borgfredens och den hägrande regeringssamverkans tecken i väg mot högern genom att komma med

Statsverkspropositionen m. m.

ett förslag som per år låg 100 miljoner kronor över alternativ B. Vårt svar kunde naturligtvis bara bli: Ni måste ner under B om vi skall kunna börja resonera.

Svaret till oss blev att vi måste öka försvarskostnaderna redan nästa budgetår. Vi hade redan från början gjort klart att det inte fanns större utrymme för höjning första året. Däremot hade vi anmält förhandlingsvillighet för de påföljande åren i en fyraårig försvarsuppgörelse.

Beträffande möjligheten att utöver rambelopp använda arbetsmarknads-pengar för försvarsbeställningar hänvisade vi till tidigare ordning. Om ett 20-tal miljoner till försvaret den vägen skulle vara av intresse för mittenpartierna fick vi inte klart för oss. Det är inte utan nyfikenhet vi motser de borgerliga partimotionerna och deras besked om hurudant försvar de tänker sig och var pengarna skall tas. Enbart för det första året ligger mittenpartiernas bud 138 miljoner och högerens 600 miljoner kronor över vårt. Nu rör jag mig i 1967 års penningvärde.

I dessa väntade motioner måste väl svaret ges på frågan om vilken försvarspolitik, skattepolitik och resursfördelning vi får om landet skulle drabbas av en borgerlig regering.

Att den nu betydligt arbetsdugligare försvarsutredningen är beredd att snabbt dra upp riktlinjerna för det försvar som landet behöver och har råd med, anmälde jag redan inledningsvis.

Jag vet, herr talman, inte om riksdagsordningen och kammarens sirliga former tillåter att man vänder sig direkt till talmannen. Jag vill för säkerhets skull därför rakt fram uttala det önskemålet att kommande års remissdebatter i görligaste mån får återgå till försöket vid förra årets remissdebatt med mera ämnesgrupperad talarordning. Jag skulle till exempel gärna vilja diskutera herr Virgins gårdagsanförande. Det var inte hållet på det sättet

att en ur fotfolket i regeringspartiet hade chans att gå upp i replik då, och nu är inte herr Virgin här. Jag kan inte klandra honom för det — ingen arbetsmänniska har ju tid och möjlighet att övervara hela remissdebatten. Men nog fanns det synpunkter i herr Virgins anförande, som var helt riktiga men som det ändå vore av intresse att få diskutera med honom. Jag tänker t. ex. på resonemanget om vad en miljard mera i pengar till försvaret skulle ha betytt för sysselsättningen. Resonemanget är helt oantastligt, men det kan ju tilläggas att en miljard mer på vilket område som helst skulle ha haft en sysselsättningsfrämjande effekt. Det är ju inte bara tillverkning av svärd som har en sysselsättningsfrämjande effekt, utan också tillverkning av plogbillar, om man får uttala sig litet romantiskt, har ju i det avseendet samma effekt.

Även om de stora hela försvaret omfattande försvarsutredningarna är mycket betydelsefulla, finns det också specialutredningar som är av stor betydelse för försvaret. Jag skall helt kort beröra en av dessa utredningar, för övrigt en utredning som har litet större förutsättningar att bli enhällig än den jag tidigare har uppehållit mig vid, nämligen en enmansutredning — åtminstone i sina bättre stunder har man ju vissa förutsättningar att bli överens med sig själv.

Sedan 1967 års vårriksdag fattade beslut angående värnpliktsutbildningens utformning, kvarstår behov av kompletterande reformer bl. a. avseende frivilligutbildningen, de värnpliktiga i specialtjänst och de värnpliktiga i handräckningstjänst. De två första frågorna åligger det 1966 års värnpliktskommitté att utreda. Jag vill, då dessa frågor brukar intressera riksdagen, begagna tillfället att redovisa de tankar som vägleder den utredning angående frivilligutbildningen som jag beräknar att kunna framlägga under första halvåret 1968.

De frivilliga försvarsorganisationer-

na omfattar i dag drygt en miljon medlemmar. Även om det i denna siffra ryms viss dubbelredovisningar är dock rörelsens omfattning betydande. Den stora uppslutningen visar att det inom alla delar av landet och inom alla grupper i samhället finns en påtaglig vilja att genom frivilliga insatser stärka effekten av vårt totala försvar. Detta är gott att veta i dessa dagar då så många ägnar försvarsviljan solnedgångsbetraktelser.

Värnpliktskommittén har också vid sina studier funnit det klart verifierat, att det i framtiden kommer att finnas inte bara ett starkt utan rent av ett stärkt behov av frivilliga insatser. I våra krigsförband är ju mellan 80 och 90 procent av befälet värnpliktiga. 1966 års riksdagsbeslut angående värnpliktsutbildningen innebär att utbildningen av värnpliktsbefälet förbättras. Det är dock ofrånkomligt att det även efter dessa förbättringar finns behov av kompletterande utbildning på frivillighetens väg, eftersom kraven på befälets kunskaper och färdigheter i olika hänseenden har ökat. Värnpliktskommittén bedömer sammanfattningsvis att frivillig befälsutbildning (FBU) av minst nuvarande omfattning behövs även i framtiden. Som mått på rörelsens omfattning kan jag ange att den nu har cirka 40 000 medlemmar.

Det är önskvärt att försvarets resurser fördelas så, att denna utbildning kan ges ökad omfattning. Genom dessa frivilliga insatser höjs inte bara våra värnpliktsförbands användbarhet i krig, utan effekten av våra krigsförbandsövningar i fred höjs också genom att värnpliktsbefälet får ökad förmåga att utbilda och ta hand om sina värnpliktiga.

Mot denna bakgrund är det nödvändigt att stimulera rekryteringen till FBU genom att bl. a. ge premier till elever som gått igenom vissa särskilt väsentliga FBU-kurser. Utredningen kommer med förslag i den riktningen.

En viktig grupp inom frivilligförsvaret är den kvinnliga frivilligpersona-

len. För närvarande finns det omkring 80 000 kvinnor som frivilligt har avtalsbundit sig för uppgifter inom totalförsvaret om det värsta skulle hända. Behovet på sikt inom totalförsvaret uppgår enligt värnpliktskommitténs beräkningar till drygt 100 000 kvinnor. Ökningen kommer på de civila delarna av totalförsvaret. En viss utökning av rekryterings- och utbildningsverksamheten bör därför ske. Rekryteringen hämmas nu framför allt genom att de ekonomiska villkoren för frivilligpersonalen är ogynnsamma. Värnpliktskommittén bedömer det nödvändigt att förbättra dessa villkor och avser bl. a. att lägga fram förslag om införande av premier för dem som genomgår vissa kurser och om förbättringar av de ekonomiska förmånerna för dem som fullgör repetitionsutbildning i krigsförband.

Verksamheten hämmas också av brist på lämpliga utbildningslokaler. Vi hoppas kunna lösa dessa problem i samband med den översyn av försvarets fredsorganisation som nu pågår.

Det frivilliga skytteväsendet, som för närvarande har över 200 000 aktiva skyttar, fördelade på över 2 000 skytteföreningar över hela landet, är en stor tillgång för försvaret. Genom att stödja skytteväsendet får vi, för en förhållandevis låg kostnad, en beaktansvärd effekt. Värnpliktskommittén avser därför bl. a. lägga fram förslag som stimulerar de värnpliktiga till frivilligt skytte under mellanrummet mellan krigsförbandsövningarna.

I kommitténs uppdrag ingår att även utreda frågan om anpassning av hemvärnets utbildning och verksamhet till värnpliktsutbildningen. På detta område har medhunnits en kartläggning av nuläget och behovet av förbättringar. På denna grund kommer förslag till reformer att utarbetas. Separat betänkande i denna fråga kommer att framläggas senare.

Slutligen vill jag anmäla att vi i utredningen rörande de specialtjänstutagnas utbildning ägnar särskild upp-

Statsverkspropositionen m. m.

märksamhet åt medicinalpersonalens värnpliktsutbildning. Vi eftersträvar att nå lämpligaste pedagogiska och tidsmässiga anpassning mellan militärutbildningen och de civila studierna inom ramen för värnpliktsbeslutets principer.

Herr talman! Jag har med den sista delen av mitt anförande önskat belysa att försvaret inte bara är pengar och dyra maskiner, utan också är mänskliga insatser väl värda gensvar från statsmakternas sida. Sammantaget har jag genom att ta in försvarsfrågan i en debatt knuten till en budget, som i så påfallande hög grad ägnas trygghetsfrågor, avsett att illustrera att tryggheten också har en yttre sida.

Herr DAHLÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Som herr Bengt Gustavsson påpekade kommer våra motioner beträffande försvaret mycket snart, och därför skall jag inte ta upp diskussion om summorna. Det får vi verkligen tillfälle både här i kammaren och jag förmodar också i första avdelningen att ventilera tillräckligt.

Jag väntade med stor spänning på vad herr Gustavsson skulle säga om de anklagelser, berättigade tycker jag, som har riktats mot socialdemokraterna för maktfullkomlighet i handläggandet av förhandlingarna mellan partierna om försvarskostnaderna. Två gånger har ni alltså helt plötsligt hoppat av förhandlingarna och sagt: Så skall det vara, det finns inget utrymme för diskussion. Med det ärliga försvarsintresse, som jag har en känsla av att herr Gustavsson har, tycker jag att han borde ha haft ett behov av att inför kammaren verkligen deklarerat vilka skäl socialdemokraterna eventuellt kan ha för denna maktfullkomlighet. I sitt anförande nämnde han ingenting därom, men eftersom jag nu begär en precisering kanske han lämnar en sådan.

Herr Gustavsson sade någonting som verkligen förvånade mig och som jag

hoppas att herr Gustavsson vill klarlägga. Han sade att statssekreteraren i finansdepartementet våren 1966 gav en prognos som nu visar sig stämma till punkt och pricka. Det måste alltså ha varit en prognos dels om det statsfinansiella läget, dels om försvarskostnadernas utveckling. Ja, stämmer den prognos som gjordes våren 1966 av statssekreteraren i finansdepartementet, då frågar jag mig: Hur i all sin dar kan finansministern komma med så felslagna prognoser som han har gjort? Statssekreteraren hade tydligen rätt, och finansministern måste ha fel. Eller vad var det för slag av prognoser som statssekreteraren i finansdepartementet gav försvarsutredningen och som var så grundläggande för den bedömning som åtminstone socialdemokraterna gjorde?

Herr GUSTAVSSON, BENGT, (s) kort genmäle:

Herr talman! Dåvarande statssekreteraren Krister Wickman och hans medhjälpare gav försvarsutredningen en klarläggande redogörelse för det statsfinansiella utrymmet för statlig verksamhet under de kommande åren. Jag har inte i något uttalande av finansministern funnit någonting som har motsagt detta. Jag tror att de två nuvarande statsråden i finansdepartementet då som nu var i god takt.

Beträffande resonemanget om maktfullkomlighet så har jag svårt att förstå vad det ligger för maktfullkomlighet i socialdemokraternas agerande i försvarsutredningen. Jag har hört uttryck som maktfullkomlighet och diktat tidigare. Vi har väl i alla milda makters namn samma rättigheter som andra att ställa förslag. Det är ju det vi har gjort. Om vi skall klandras för någonting kanske det skulle vara för att vi inte tidigare har dragit konsekvensen av den flertalsställning vi haft i försvarsutredningen och drivit fram beslut tidigare.

Herr Dahlén talade också om att vi två gånger har hoppat av. Han förväx-

lar oss tydligen med högermännen, men så lika är vi väl ändå inte. Vi har inte hoppat av från utredningen. Vi fortsätter vårt arbete, till skillnad från herr Dahléns partivänner som på samma papper som centerpartister och högermän i går har meddelat försvarsministern att de inte vill vara med och utreda vårt framtida försvar längre. Nej, vad som hände hösten 1966 var ju att försvarsutredningens ordförande, talande i den socialdemokratiska gruppens namn, anmälde att vi dels på grund av de säkerhetspolitiska studier, som vi hade ägnat stor möda, och dels på grundval av de insikter, som vi fått beträffande det samhällsekonomiska utrymmet, inte kunde räkna med att fortsätta den försvarsordning som vi sedan 1958 hade varit inne på och som jag har sagt inom överskådlig tid skulle ha fördubblat våra försvarskostnader i fast penningvärde. Vi måste komma in på en annan ordning, och denna ordning avvek så definitivt från de alternativ som överbefälhavaren haft att utreda att det var nödvändigt med nya fackmannautredningar från överbefälhavarens sida. För att vinna tid ifrågasatte herr Frithiofson vid det tillfället å våra vägnar om det inte var klokt att frysa försvarskostnaderna på deras dåvarande relativa nivå under ett eller ett par år, för att få de där utredningarna gjorda och få bättre underlag för diskussion om annan försvarsordning.

Hade herr Dahléns partivänner tillsammans med högermän och centerpartister tagit det litet lugnare vid det tillfället, hade faktiskt försvarsfrågan debattmässigt befunnit sig i ett annat läge än den befinner sig i i dag — bättre eller sämre vet ju ingen. Jag tycker inte att det är dåligt, därför att vi socialdemokrater till skillnad från våra medkommittenter är beredda att fortsätta arbetet och ganska snart lägga fram förslag om det försvar som landet behöver och som det har råd att betala.

Statsverkspropositionen m. m.

Herr DAHLÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Om man på socialdemokratiskt håll redan våren 1966 visste att det statsfinansiella utrymmet var så litet som herr Bengt Gustavsson vill göra gällande, tycker jag, att det var väldigt synd att man inte upplyste väljarna i 1966 års valrörelse om det på ett bättre sätt än som skedde. Här har ni givit löften till väljarna, som icke har kunnat infrias.

Herr Gustavsson förstår inte att det varit fråga om någon maktfullkomlighet. Jag anser det, men låt oss då inte strida om ord för tillfället. Regeringen och socialdemokratiska partiet har inbjudit de andra partierna till förhandlingar om fyraårsuppgörelser, men säger sedan helt plötsligt: Om nästa år förhandlar vi inte! 1966 sade man detta och förklarade: Det skall vara som vi bestämmer. Men så retirerade man och sade: Vi skall inte göra så någon mer gång — nästa gång skall vi givetvis försöka förhandla oss fram till en fyraårsuppgörelse. Men inför budgeten 1968/69 upprepade ni detta en gång till och sade: Det belopp vi fastlägger är ingenting att förhandla om.

Om detta skall kallas maktfullkomlighet eller inte spelar mindre roll. Vad som är utanför all diskussion är, att om man ärligen vill ha uppgörelser som sträcker sig över ett antal år, skall man inte två gånger å rad säga: Om ni går med på det vi bestämmer, då har vi en förhandlingssituation, annars inte.

Man gör inte så, herr Gustavsson, om man verkligen vill förhandla. Man spikar inte en siffra och säger: Ta den eller låt bli; några möjligheter för oss att rubba oss har vi inte.

Herr GUSTAVSSON, BENGT, (s) kort genmäle:

Herr talman, det blir ändå värre!

Förra gången tycke jag herr Dahléns förväxlade oss socialdemokrater med högern; nu förväxlar han oss tydligen med folkpartisterna. Det är inte vi som

Statsverkspropositionen m. m.

sagt att vi inte är beredda att rubba oss — det är hans partivänner i försvarsutredningen. Och värre än så! De stod inte bara orubbliga. Inför vad vi hade hoppats skulle bli reella förhandlingar, närmade de sig högerpartiet och kom med ett högre förslag än det tidigare.

Sedan kommer herr Dahlén till det resonemang som jag hörde i andra kammaren i går, frågan om fyraårsuppgörelsen och förhandlingarna för första året. Ja, där kan jag verkligen med Fänrik Stål säga: Därom kan jag ge besked om herrn så vill, för jag var med. Det var jag som hade gruppens uppdrag att framföra, att vi var beredda att förhandla om en fyraårig försvarsuppgörelse. Men jag tillade, att jag i ärlighetens namn måste medge att utrymmet för kostnadsökningar första året inte är så stort.

Detta chockade inte vid det tillfället, men senare har det blivit en stor fråga.

Vid förhandlingar inom försvarsutredningen i dess tidigare skick försökte jag få ett besked om hur mycket mittenpartierna ville ha för detta första år, som de tydligen är så angelägna att resonera om. Jag erinrade om att arbetsmarknadsmedel sedan 1963 kunnat utgå utöver rambeloppen — det var någonting på 20 miljoner kronor man talade om den gången. Jag ställde frågan, om man skulle kunna tänka sig att resonera om någonting kring 20 miljoner utöver det förslag vi hade lagt för första året, utgående från arbetsmarknadsmedel. På den frågan fick jag inget svar. Om nu mittenpartierna haft tillfälle att tänka vidare i denna fråga, så kanske vi nu kan få ett besked, om det är någonstans i det höjdläget man skall kunna tänka sig att längre fram i vår börja resonera, eller om mittenpartierna fortfarande vill sträva i höjden med försvarskostnaderna för detta år, och i så fall hur mycket och var pengarna skall tas.

Herr DAHLÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag skall inte fresta kammarens tålmod mer än med att säga ett par ord.

Den ena parten lade ett bud och motparten ett annat. Så sade ena parten, nämligen socialdemokraterna: Om ni flyttar ner ert bud så och så mycket, så kan det tänkas att vi är villiga att resonera! Enligt min uppfattning är detta icke förhandlingar, herr Gustavsson. Så brukar det verkligen inte gå till, utan man får försöka närma sig varandra. Man ställer inte ultimatum som innebär att motparten skall pruta 75—80 procent — eller vad det är fråga om — med tillägget att annars resonerar man över huvud taget inte. Det är olika seder och bruk i fråga om hur man för förhandlingar. Jag tycker inte att det här beskrivna tillvägagångssättet kan kallas förhandlingar.

Herr GUSTAVSSON, BENGT, (s) kort genmäle:

Herr talman! Sådant förekommer nog, herr Dahlén. I redogörelser för de stora löneförhandlingarna har jag faktiskt läst att när en part någon gång har lagt fram ett rent demonstrationsbud, har den andra parten reagerat ungefär på det förklarliga sätt som vi reagerade i försvarsutredningen.

Herr SKÄRMAN (fp):

Herr talman! Låt mig först instämma i herr Gustavssons påpekande att det hade varit mycket bra, om debatten hade ordnats ämnesvis. Då hade det inte blivit den ryckighet i ämnesvalet som det nu blir. Till herr Gustavsson vill jag också säga att jag beklagar att han med den inställning som han visat i sitt anförande inte tycks förstå värdet av att frågorna om försvaret lyfts över partistriderna. Jag tycker att det är tråkigt att det skall behöva bli strid i dessa frågor. Det hade varit lyckligt om en överenskommelse hade kommit till stånd.

Statsverkspropositionen m. m.

För övrigt ämnar jag i mitt anförande ägna mig åt statsverkspropositionen, vars remitterande till utskott ju givit anledning till denna debatt. Detta stora verk innehåller mycket av intresse som det förvisso vore värt att ta upp till behandling. Jag skall begränsa mig till Bilaga 11, som rör jordbruksdepartementet, och taga upp ett par principiella spörsmål i frågor angående miljövård och fastighetsvård, som jag anser har försumrats av regeringen under en längre tid och därför borde ställas under debatt. Om jordbruksdepartementets äskanden i övrigt får väl sägas att budgetförslaget bör ses mot den rådande knappheten och därför har blivit på gott och ont med strykningarna i de olika myndigheternas framställningar tämligen jämnt fördelade.

Den första fråga jag vill ta upp till debatt rör arealanvändningen i samband med de många nedlagda småbruket. Skogsstyrelsen begär under rubriken »Skogsodlingsåtgärder på sämre jordbruksmark» en höjning av rambeloppet med 900 000 kronor till 6 400 000 kronor men får blott 500 000, således en prutning med 400 000 kronor. Det intressanta är väl här inte prutningen utan skogsstyrelsens motivering. Under senare år har oförändrat skogsodlats cirka 12 000 hektar, men den årliga minskningen av jordbruksarealen utgör inte mindre än 50 000 hektar. Av cirka 490 000 hektar jordbruksmark som nedlagts under perioden 1956—1966 har cirka 36 procent skogsodlats eller självsåtts med skog av godtagbar beskaffenhet. 10 procent har utnyttjats för bebyggelse, vägar, fritidsändamål och dylikt samt 5 procent för andra ändamål. Resterande 49 procent eller inte mindre än 240 000 hektar redovisas som outnyttjad mark. Av sistnämnda areal har bedömts att 160 000 hektar borde ha skogsodlats, 30 000 hektar hållas öppen för naturvårds- och fritidsändamål och 50 000 hektar borde av biologiska eller ekonomiska skäl inte skogsodlas.

Givetvis är denna bedömning sche-

matisk och osäker, men vi kommer inte ifrån att här sker en vanvård av betydande mått, som på lång sikt kan stå oss dyrt. Orsaken är väl mest av ekonomisk art. Det är dyrt att plantera skog, och omloppstiden för skogsgrödan är lång. Vem som tar hem vinsten av dagens möda är osäkert. Det förefaller som om man inte borde ha prutat på den stimulans till skogsodling som de statliga 50-procentiga bidragen dock innebär för dem som kan få del därav. Än viktigare vore kanske att skattevägen medge den stimulans som de dystra siffrorna tycks visa är nödvändig.

I det sammanhanget vill jag även peka på den markförsämring och förfullning av landskapet som sker inom stora räjonger runt storstäderna genom att matjorden skalas av och försäljes till planteringar och gräsplaner i städerna. Om det skulle bli nödvändigt att återföra denna mark till jordbruksproduktion — och det mesta tyder på att vi inom en mycket snar framtid får göra så — blir det en mycket svår uppgift om matjorden är avskalad. Visst uppkommer det lätt röta och andra sjukdomar i barrträd som växer på alltför närande matjord, men skall det tillåtas att denna skalas av, borde såsom ett oeftergivligt krav — jag säger oeftergivligt krav, nu får det ske utan något som helst krav — ställas, att jorden därefter tillfredsställande skogsodlas. Det förefaller som om det amerikanska systemet med jordbank vore betydligt mer förutseende än vår vanvård.

Här kan även pekas på försöken i Sandar kommun i Vestfold utanför Oslo att begränsa bebyggelsen till de improduktiva delarna av kommunens mark och låta levande jordbruk ligga kvar däremellan som en reserv inför en oviss framtid. Det är inte så lätt att odla tillbaka bebyggda områden till givande åkerjord.

In i bilden kommer också de kommunala maskrosodlingarna, som jag skulle vilja kalla dem. Kommunerna förser sig med en betydande markre-

Statsverkspropositionen m. m.

serv för sin utveckling och för att styra markpriserna. Det är klokt att så sker. Det vill jag understryka. Men på hur många håll sker inte här en betydande vanskötsel av både åkerjord och ängsmark. Ett minimikrav på alla markägare borde vara att de tar vård om sin mark.

Jag har här endast i korthet velat peka på några problem som det nya samhället för med sig och vilkas lösning har blivit försummad eller förbisedd. Det är hög tid för en allvarlig diskussion om hur man skall lösa detta problem.

Den andra fråga, som jag vill ta upp, rör direkt kostnaderna för lantmäteriförrättningar, som avser jordbruks- och skogsbruksändamål. Men på längre sikt berör den äganderätt, pantsäkerhet och markredovisning. Departementschefen säger: »Enligt beslut av 1966 års riksdag skall för förrättningar och uppdrag av betydelse för jordbrukets och skogsbrukets yttre rationalisering tillämpas en genomsnittlig kostnadstäckning, som uppgår till 60 % av lantmäteriets självkostnader. Det är angeläget att taxor och avgifter för statlig service inte utan särskilda skäl understiger självkostnaden. Jag förordar därför att kostnadstäckningen för förrättningar, som avser jordbruks- och skogsbruksändamål, höjs till genomsnittligen 80 %. Kungl. Maj:t bör liksom hittills få bestämma den närmare differentieringen av självkostnadstäckningen i fråga om nyssnämnda förrättningar.» Detta innebär således en höjning av nuvarande kostnader för detta slag av förrättningar med drygt 30 procent. Att kostnadstäckningen för äganderättsutredningar skall hållas oförändrad, som anges i förslaget, innebär ju därtill för de övriga åtgärderna en än större höjning, och detta sker samtidigt som lantmäteritaxan årligen höjes.

Jag skulle här vilja höja ett varningens finger. Vi bäddar för framtida s. k. dalaförhållanden i stora delar av landet, vilket kommer att stå samhället

mycket dyrt en gång i tiden, inte minst genom äganderättsprocesser och dyra utredningar, allt beroende på att allmänheten drar sig för de dyra officiella åtgärderna och söker privata lösningar, vilka oftast varken är korrekta eller dokumenterade genom kartor och beskrivningar.

Man frågar sig då: Skall inte allmänheten betala vad det kostar? Vi söker ju undvika subventionering och går in för självkostnad på alla områden. Jag vill svara: Förvisso, men i så fall skall inte sådana här åtgärder inramas av dyrbar byråkrati. Man skall inte tvingas anlita en omständlig och föråldrad tågordning. Sedan 1939 har arbetet på en modernare och mer användbar fastighetsbildningslag pågått. Därför kan ingen säga att Kungl. Maj:t förhastar sig om man nu skyndar på ärendet i dess sista fas. Intill dess möjligheter givits att gå fram på ett enklare sätt bör man inte höja kostnaderna. Därför talar också att riksdagen så sent som 1966 bestämde sig för nuvarande procent-sats. Det bör kanske påpekas, att på många platser i vårt land finns jordlotter som inte ens är värda vad en gränsbestämning eller avstyckning för närvarande kostar.

Jag är fullt medveten om de försök till rationalisering med hjälp av databehandling och förenklad handläggning som gjorts. De har dock inte resulterat i sänkta taxor, och detta var väl ändå meningen. Man har ibland den känslan att det skjuts mygg med kanoner och att svårigheterna lämnas över till en framtid varom vi inte vet så mycket.

Herr **KARLSSON, GÖRAN**, (s):

Herr talman! Årets remissdebatt har klart visat att alla partier tillmåter utgången av årets andrakammarval en mycket stor betydelse. De borgerliga partierna har befunnit sig på en lång politisk ökenvandring — endast centerpartiet har under de senaste årtiondena nått en politisk oas, på den tiden

Statsverkspropositionen m. m.

det hette bondeförbundet. Nu vädrar de borgerliga partierna morgonluft och tror att de i år skall ha chans att komma fram till den politiska makten i landet.

Den splittring som i själva verket fortfarande råder i en rad viktiga frågor inom det borgerliga lägret försöker man skylta över genom den s. k. borgfreden, som innebär att man underlåter att säga sanningen om varandra offentligt. Vi behöver dock bara lyssna till vad man i interna sammanhang säger inom oppositionen, då man inte precis väger orden på guldväg, för att det skall stå klart att borgfreden är någonting som man använder sig av för att förvilla begreppen för väljarna.

Särskilt vad det gäller mittenpartierna — som av statsministern så träffande kallats dubbelpartierna — står det klart att de i sitt uppträdande direkt vädjar till väljarnas okunnighet om faktiska förhållanden. Man vänder sig till vad en borgerlig tidning en gång kallade de indifferentia väljarna.

Det är förvisso tur för mittenpartierna att debatten denna gång endast kretsar kring regeringens förslag. Hade vi haft de borgerliga partiernas motioner att debattera så är jag övertygad om att vi skulle fått se prov på politiska ekvilibristkonster av mycket högkvalificerad art.

Den som känner oppositionens taktik vet att man inte kommer att sky några medel för att nå den politiska makten. Exempelen från december månad 1967 med »uppvisningen» i hyreslagsfrågan visar vad vi har att vänta från den del av oppositionen som befinner sig i mittens rike.

Men hur än valutgången blir, är det aldrig möjligt för mittenpartierna att regera utan högerns stöd. Högern kommer under alla förhållanden att bestämma takten om borgerligheten mot förmodan skulle segra i höstdrabbningen. Mittens talesmän må värja sig hur tappert som helst mot denna uppfattning, men enbart ett studium av

valmatematiken säger oss att en mittenregering som skulle regera mot högern är en omöjlighet. Visst förstår vi att så politiskt slättkammade — jag höll på att säga politiskt slätstrukna — som mittenpartierna är så vill man till varje pris värja sig mot att betecknas som bundsförvanter till en högerpolitik. Men realiteterna kommer man inte ifrån.

Det passar mittenpartierna att i propagandan ligga så nära socialdemokratien som möjligt — man vill inte oroa marginalväljarna — men i händelse av borgerlig seger den 15 september blir det utan tvekan den 16 september Yngve Holmberg och hans parti som tar kommandot över den borgerliga politiken. Men detta i sin tur innebär en skattepolitik som gynnar de högre inkomstagarna, en dyrare försvarspolitik och en näringspolitik som ger storfinansen större svängrum. Det betyder ett hot mot ATP-fonder och investeringsbank. Det betyder med andra ord att vi tar ett steg tillbaka i utvecklingen.

Man skall komma ihåg att det är ytterst på viljeinriktningen som politiska resultat skapas. Det är hettan, engagemanget, det är reformviljan som avgör om vi skall få en framstegsvänlig politik i fortsättningen eller en låt-gå-politik av borgerligt märke i vårt land.

Men de borgerliga partiernas förhoppningar om en seger i höst grundas också på deras tro att kommunisternas splittring av arbetarrörelsen skall medföra mandatförflyttningar från socialdemokratien till borgerligheten. Kommunisternas verksamhet medförde exempelvis vid valet 1966 att åtskilliga landstingsmandat gick över från socialdemokratiskt till borgerligt innehav. Samma förhållande var det också vid riksdagsvalet 1964. Skulle någonting liknande inträffa i höst, vilket jag inte tror, kan det betyda att kommunisterna genom att ställa upp egna kandidater i för dem fullständigt hopplösa kretsar spelar den politiska mak-

Statsverkspropositionen m. m.

ten över till högerpartierna och därmed spolierar den maktställning på det politiska området som arbetarrörelsen har haft sedan 36 år tillbaka i vårt land. Det är ett högt spel som splittarna spelar, lika högt som det som medförde borgerlighetens maktövertagande i Norge och det som möjligen kan föra borgerligheten till styret i Danmark.

Är herrarna Hermanssons och Werners parti berett till en sådan judasgärning? Ty märk väl, att ett borgerligt maktövertagande i vårt land skulle innebära att storfinanserna inte bara skulle få den ekonomiska makten, utan också att den via folkpartiet och högerpartiet skulle bestämma den politiska utvecklingen i Sverige. Den skildring som Åke Ortmark gett i sin bok av det maktspel som förekommer bakom de borgerligas kulisser visar att de storfinansiella kretsarna inte skulle tveka utan ta ledningen. Deras maktställning skulle med andra ord öka. Löntagarna skulle få mindre möjlighet att hävda sina intressen.

Redan nu ser vi hur kapitalintressena dirigerar den svenska industrin, hur de lägger ned företag, ställer de anställda utan jobb och i stället bygger fabriker i exempelvis Portugal, där lönerna är låga. Aftonbladet för den 17 januari visade prov på hur både konfektions- och massaindustrin friställer många hundra människor här hemma, låter samhället ta hand om de arbetslösa, för att sätta in kapitalresurserna i ett diktaturland och ett både socialt och fackligt u-land. Ofta är det de som uppträder som svenskhetens speciella företrädare som går i spetsen när det gäller industri- och kapitalexport till utlandet.

Läget på arbetsmarknaden här hemma visar hur viktigt det är vem som har den politiska makten. Hade vi i dag haft en borgerlig regering så hade vi varit betydligt mindre rustade för att ta emot stötarna då företag läggs ned. Jag behöver bara erinra om den kamp

som socialdemokratien ensam fick föra på 1950-talet för att genomföra en modern arbetsmarknadspolitik i vårt land för att det skall stå klart för alla vad det betyder om vi skulle få ett politiskt regimskifte.

Om herrarna Wedén och Ohlin fått sin vilja fram den gången hade arbetsmarknadsstyrelsen nu haft mindre resurser att möta konjunkturedgången med. Om högern fått sin vilja fram hade man i stället avrustat samhället ekonomiskt genom sänkta skatter. Och om herr Hedlund hade fått sin vilja fram hade vi möjligen haft en eller annan tunnbrödsfabrik i Norrland, men vi hade inte haft de ekonomiska kraftresurser som är nödvändiga för att kunna föra en aktiv arbetsmarknadspolitik.

Det är alltså dessa tre partier tillsammans som nu uppträder med stora later och påstår att de skulle vara bättre skickade att klara Sveriges problem om de fick hand om den politiska ledningen.

Det brukar vara ett kärt ämne för borgerliga politiker att utmåla samhället — stat och kommun — som dåliga planerare. Deras planering kan säkerligen bli bättre. Men vad skall man då säga om den privata företagsamheten, som i många avseenden fullständigt felplanerar och missuppfattar läget?

För någon vecka sedan gick genom pressen ett meddelande om en industri som läggs ned i en västgötastad. Från de anställdas sida påtalades att man i ledningen för företaget hade haft en person som, enligt vad de sade, fullständigt saknade branschkunskap. Det är klart att det inte är egendomligt om det då blir nedläggningar. Det finns utan tvivel företag som gjort sig skyldiga till rovdrift gentemot sina anställda. Man har tagit ut så mycket som möjligt under de goda åren men inte garderat sig mot de magra åren som kunde följa. Det kan t. ex. omöjligen vara så att man nu plötsligt upptäckt att många av våra skogsindustrier är mogna

Statsverkspropositionen m. m.

för nedläggning. Den situationen måste ha stått klar för ledningen under längre tid. Men man har i många fall kört på utan att underrätta vare sig de anställda eller kommunen.

Den pågående strukturomvandlingen har drabbat många områden inom landet, framför allt sådana som saknar möjlighet att erhålla någon ersättningsindustri. Det gör läget så mycket bekymmersammare, och alla möjligheter som samhället har måste sättas in för att klara upp situationen. Den satsning som görs på arbetsmarknadspolitiken i årets statsverksproposition betraktar jag som mycket värdefull. Stödet åt de ekonomiskt svaga områdena måste fortsätta och utökas. Men man får inte heller glömma bort de områden som är stadda i normal utveckling. Man måste se till att de inte råkar i samma situation som de områden som nu har ett sämre läge.

En ordentlig planläggning under medverkan av kommuner, arbetsmarknadsstyrelsen och de andra organ som kan komma i fråga och i intimt samarbete med näringslivet — dit jag självfallet också räknar de anställda och deras organisationer — måste åstadkommas. Just kommunerna har en nyckelställning i detta arbete. Skapandet av slagkraftiga kommunala enheter är nödvändigt för att man skall kunna skapa arbete, trygghet och utveckling. Starkare kommuner ger utan tvivel ökad trygghet, medan svagare kommuner ger sämre möjligheter åt invånarna. Övergång från kommunblock till kommunbildning bör därför vara ett förstahandsintresse för kommunernas invånare.

Låt mig, herr talman, också på tal om läget på arbetsmarknaden säga att det är nödvändigt att den äldre arbetskraften och de handikappade inte kommer i en svårare situation genom det något kärvare konjunkturläge vi nu upplever. Det gäller alltså för samhället och för arbetsmarknadsmyndigheterna att se till att de grupperna också får ett skydd.

Tidigare i dag uppträdde fru Elvy Olsson från centerpartiet här i talarstolen och anklagade statsrådet Odhnoff för att hon inte var närvarande i kammaren. Hon satt dock här under en stor del av gårdagen, och man kan väl inte räkna med att ett statsråd vid varje tillfälle skall befinna sig i kammaren. Tyvärr är inte heller fru Olsson närvarande — jag skulle vilja säga några ord med anledning av hennes resonemang. Hon påstod att finansministern inte skulle vara barnvänlig, hon påstod att regeringen skulle ha svikit barnfamiljerna, och hon målade upp situationen precis som om regeringspartiet inte skulle ägna den sociala sidan någon uppmärksamhet. Jag skulle vilja ställa en fråga till fru Olsson, och jag gör det nu via kammarens protokoll.

Visst kan man skriva önskelistor, men det skulle ha varit mycket intressant att få veta vilka recept som fru Olsson hade, varifrån man skulle ta pengarna, hur man skulle lösa de problem som hon lättfärdigt anklagade regeringen för att inte ha löst.

Det ger sannerligen ingen respekt att läsa upp en önskelista här i talarstolen, men det hade givit så mycket större respekt om man från centerpartiets sida i detta sammanhang hade velat tala om var man skall ta pengarna.

Enligt tidningsreferaten krävde centerpartiledaren, herr Hedlund i gårdagens inlägg skattesänkning, bl. a. i fråga om omsättningsskatten. Då skulle man ju ha gett samhället ännu mindre möjligheter att förbättra situationen för barnfamiljerna. Under sådana förhållanden tycker jag att det är nonsens vad den ärade centerkvinnan anförde i sitt resonemang när hon talade om att regeringen och socialdemokratin skulle sakna intresse för barnfamiljerna och deras problem.

Herr talman! Från fru Elvy Olsson, som alltså inte är närvarande, och till invaliditetsersättningen kan ju vägen förefalla en aning lång. Men jag skulle

Statsverkspropositionen m. m.

vilja ta upp några synpunkter just på den frågan.

Den ökning av de ekonomiska resurserna som statsverkspropositionen handlar om för de handikappades del vill jag gärna ge ett erkännande åt, liksom åt de många betydelsefulla insatser som gjorts på detta område under de senaste åren. Ytterligare en del följer ju senare i år när resultatet av handikapputredningen skall föreläggas riksdagen.

Men alla medaljer har en avigsida. Likadant är det när det gäller den lagändring som genomfördes 1966 och som avsåg en förbättring av invaliditetsersättningen. Tyvärr ser det ut som om de intentioner som ledde pensionsförsäkringskommittén och socialministern till att föreslå förbättringar av denna reform skulle ha medfört en försämring för en del av dem som tidigare uppbar invaliditetsersättning.

Enligt de rapporter som har kommit mig till del från olika håll av landet — bl. a. från Stockholm, Göteborg och Västernorrlands län — skulle direkta försämrings ha inträtt när det gäller bidragsgivningen. Detta har ju inte varit meningen.

I proposition nr 59 till vårriksdagen 1966 yttrade socialministern följande: »I de fall då en handikappad före höjningen av invaliditetsersättningen till 60 procent uppstår sådan ersättning bör ersättningen utan prövning av hans hjälpbehov räknas upp till högre nivå.» Det får väl genom detta departementschefens uttalande stå klart att socialministern aldrig menat att den förändring som skedde i lagstiftningen då man räknade upp ersättningen från 50 till 60 procent av basbeloppet och då man införde en 30-procentig invaliditetsersättning som en ny ersättningsgrad skulle medföra några försämringsar.

Det lär också vara så att de flesta av de nya fall som nu erhåller invaliditetsersättning endast får 30-procentbidraget. Jag har inte kunnat få uppgiften

verifierad, men jag har velat ta upp detta därför att jag tycker att det skulle vara ytterst beklagligt om en reform som syftade till förbättringar i själva verket skulle innebära försämringsar för vissa av dem som får detta bidrag.

Det är bilkostnaderna som konstituerar ersättnings storlek. De som känner till förhållandet har sagt att om en person avstår från att ta ut bidrag från arbetsmarknadsstyrelsen på låt oss säga 5 000 kronor för invalidbil, får han större möjligheter att göra avskrivningar på bilen, och då skulle han få ett högre bidrag. Skulle han däremot ta emot bidraget — det gäller oftast fall då han får en ny bil som ersätter den gamla — är det risk för att han då i fortsättningen bara skulle få halv invaliditetsersättning.

Man får emellertid vid bedömningen av invaliditetsersättningens storlek inte glömma att det inte bara rör sig om kostnader för bilen. En handikappad har också andra kostnader. Det verkar nu som om försäkringskassorna tar alltför stor hänsyn till bilkostnaden och glömmar en del av de andra kostnaderna.

De rapporter som jag redovisat från olika håll i landet ger mig anledning att som slutvinjett på detta debattinlägg säga följande. Låt inte reformen med två slag av invaliditetsersättningar medföra försämringsar för de handikappade. Låt det inte bli en ny historia à la vårdbidragen, utan låt oss gemensamt se till att bestämmelserna tillämpas i samma generösa anda som kom till uttryck i socialministerns uttalande i propositionen 1966.

Herr WERNER (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Herr Göran Karlsson har talat om splittrare inom arbetarrörelsen. Jag beklagar, herr Göran Karlsson, om det skall vara inledningen till höstens valrörelse att herr Göran Karlsson som representant för den socialdemokratiska gruppen talar om

splittrare. Det kan ju ändå inte vara honom obekant att vi vid vår partikon- gress i maj i fjol uttalade att vi efter- strävar enhet och samverkan inom hela arbetarrörelsen och därför efter kon- gressen skrev ett brev till den social- demokratiska extrakongressen där vi föreslog en teknisk valsamverkan mel- lan oss och socialdemokratin för att förhindra att arbetarröster skulle gå förlorade genom den nuvarande orätt- visa valordningen. Detta förslag har av- slagits av den socialdemokratiska extra- kongressen, och vi beklagar detta. Vi är för en riktig socialistisk politik, där man sätter in huvudkraften mot det nu- varande ekonomiska fätalsväldet för att säkra en arbetarseger i valet. Både ni och vi är medvetna om att den svenska arbetarrörelsen varit splittrad på två eller flera partier ända sedan 1917 och att bakom denna splittring ligger skilj- aktigheter i bedömningen av vissa poli- tiska frågor.

Det är meningsskiljaktigheter som man inte kan lösa på mekanisk väg från den ena dagen till den andra genom att ett parti dikterar villkor för det andra. Jag vill dock erinra herr Göran Karls- son om de ställningstaganden som våra ledamöter i medkammaren har gjort vid olika tillfällen. Man har inte vid något tillfälle röstat så att man ställt den socialdemokratiska regeringens existens på spel. Vi kommer att fort- sätta dessa ansträngningar om samver- kan inom arbetarrörelsen, men det in- nebär inte att vi uppger vår rätt att framträda som ett eget parti. Vi kan inte acceptera ett enpartisystem inom arbetarrörelsen.

Herr KARLSSON, GÖRAN, (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag bestrider inte kom- munisternas rätt att uppträda som ett parti. Jag har bara sagt ifrån att den splittring av arbetarrörelsen som kom- munisterna bedriver kan medföra att vi riskerar att kommunisternas uppträ-

Statsverkspropositionen m. m.

dande med egna listor i valkretsar där de inte har någon som helst chans att få ett mandat i stället kan medföra att det väljs in högermän, folkpartister och centerpartister. Detta kan medföra att vi får en borgerlig majoritet i landet.

Tycker verkligen herr Werner att det skulle vara något speciellt angeläget för de socialistiska partierna att söka nå fram till ett sådant resultat.

Herr Werner säger att kommunisterna både här och i medkammaren alltid röstat för regeringens förslag när man haft att välja mellan ett regeringsför- slag och ett borgerligt motförslag. Men, herr Werner: Kan det vara vettigt att ni genom ert uppträdande åstadkom- mer att mandat flyttas över från social- demokraterna till högern?

Ni har skrivit till extrakongressen, och från den har ni fått besked. Vi kan inte tänka oss någon teknisk valsam- verkan med kommunisterna. Det är all- deles uppenbart. Socialdemokratiska partiet har alltid valt att gå sin egen väg när det gäller valen, och kommer att göra det även i fortsättningen. Vi kan inte tänka oss något samarbete med kommunisterna i det fallet. Men själv- bevarelsedriften hos kommunisterna måste väl ändå säga dem att de inte i nu rådande läge bör medverka till att vi får en borgerlig regim i vårt land.

Herr WERNER (vpk) kort genmäle:

Herr talman! När herr Göran Karls- son talar sig så varm när det gäller val- matematiken så borde väl ändå kon- sekvensen bjuda att han skulle vara positiv till det förslag om teknisk val- samverkan som vi framlagt, så att icke en enda arbetarröst behöver gå förlorad i valet.

Herr Göran Karlsson säger: »Vi kan inte tänka oss samarbete; vi måste gå vår egen väg.» Men våra röster vill ni uppenbarligen ändå ha.

Vi har framlagt ett förslag där vi ge- nom teknisk valsamverkan skulle kunna säkra de röster som behövs för att säk- ra en arbetarseger i årets val.

Statsverkspropositionen m. m.

Herr **KARLSSON, GÖRAN**, (s) kort genmäle:

Herr talman! Läget i dag är tämligen likt det som rådde 1958 vid pensionsvalet. Då befann vi oss i den situationen, att vi riskerade att pensionsförsäkringsreformen inte skulle genomföras. I flera valkretsar ställde kommunisterna då inte upp med egna kandidater, utan för dem som företrädde ATP var det bara socialdemokraterna som där ställde upp kandidater. Detta medförde, att vi icke behövde tappa mandat till de borgerliga.

Men tycker herr Werner att situationen nu är så mycket annorlunda? Skall vi överlåta till de borgerliga att ta makten, att föra en arbetsmarknadspolitik som har en annan inriktning än den vi företräder? Tycker herr Werner att vi skall överlåta till de borgerliga att föra en skattepolitik av annat slag osv.?

Om herr Werner sätter sig in i de politiska konsekvenser det kan medföra bör det föranleda, att herr Werner som företrädare för det kommunistiska partiet ser till att vi inte riskerar hamna i samma situation som man har gjort i Norge, vilket utan tvivel berodde på splittringen, och som man riskerar att göra i Danmark.

Herr **WERNER** (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Jag beklagar om herr Göran Karlsson nu vill föra en debatt i en allvarlig fråga på ett mycket demagogiskt plan.

Han kräver när det gäller samverkan att det ena partiet skall få diktera. Han talar om att vi splittrar och undrade om situationen i dag är annorlunda än den var 1958.

Den är något annorlunda i dag. År 1958 gällde det en speciell fråga, där vi var helt eniga. I dag är situationen den, att vi har skiljaktiga meningar i en rad frågor, dock inte i de frågor där herr Göran Karlsson sökte konstruera en syntetisk motsättning mellan oss och socialdemokratin.

Men jag upprepar, herr Göran Karlsson, att om man inom socialdemokratin vore intresserad av att alla arbetarröster kommer arbetarrörelsen till del, så skulle man inte ha avslagit vårt förslag om teknisk valsamverkan.

Herr **KARLSSON, GÖRAN**, (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Werner tycks fullständigt ha missförstått mig. Jag talade om den skillnad som finns mellan oss och de *borgerliga* beträffande skattepolitik, konjunkturpolitik, arbetsmarknadspolitik osv. Jag drog ut de konsekvenser det kan medföra, om kommunisterna uppträder självständigt i valen i de kretsar där de inte har *någon* chans att ta mandat och där de följaktligen kan ge de borgerliga möjlighet att ta hem spelet.

Jag gjorde ingenting annat, herr Werner, än att jag väjdade till kommunisterna att ta förnuft i denna fråga.

Herr **ÅKERLUND** (h):

Herr talman! I år liksom tidigare har remissdebatten kritiserats, ja avhånats i den svenska pressen. Och i höstas såg sig riksdagen nödsakad att ändra namnet på den tidigare s.k. höstremissen till s.k. allmänpolitisk debatt. Naturligtvis är det riktigt att sakinnehållet i remissen likaväl som i höstdebatten skall vara allmänpolitiskt och att namnet på debatten väl kan ändras och ordet remiss slopas. Men vad som inte bör slopas är riksdagsmännens rätt och möjlighet att åtminstone två gånger om året få välja sina debattämnen och tala fritt ur hjärtat. Däri innesluter jag även mina företrädare i talarstolen nyss.

Den svenska demokratin har inte fullt så många uttrycksmöjligheter och kanaler för att nå ut till de stora människomassorna som en och annan pressrepresentant tycks tro. TV och radio är huvudsakligen förbehållna herr Palme och regeringen, herr Hermansson och

Statsverkspropositionen m. m.

de övriga partiledarna samt Hasse Alfredsson och hans kolleger. Tidningarna är heller inte öppna för vem som helst att skriva fritt, utan de är förbehållna ett utvalt fåtal att skriva det som är passande. I alla händelser begränsar tidningarnas partibundenhet den enskilde riksdagsmannens möjlighet att med sina politiska synpunkter nå längre än till sina partivänner, och citerad i andra tidningars presspalter kan han bara räkna med att bli om han har sagt något dumt. Då är det emellertid så mycket säkrare att han blir citerad.

Sedan Svenska Dagbladet erbjöd socialdemokraterna det minst sagt ovanliga arrangemanget att få en sida i sin tidning till ersättning för den nedlagda Stockholms-Tidningen har ingenting försports om nya metoder att skapa kontakt mellan riksdagens ledamöter och allmänheten.

Jag har för min del redan en gång som helt nybliven ledamot av denna kammare framfört mitt tack för rätten att få tala fritt i politiska ting och vill i dag återigen uttala min uppskattning av att få tala till riksdagsprotokollet. Det är en oskattbar förmån, ty protokollet återger vad man har sagt och vill stå för. Det vänder sig till hela folket oberoende av parti, och vem som helst som vill veta ens uppfattning kan få ta del därav utan ovidkommande försök till förvanskningar och kommentarer. Och protokollet är partilöst!

I dag är protokollet öppet för vem som vill att tala om vad han vill, om vad som är honom angeläget eller som bekymrar hans valmän. Mänskligt att döma är de gånger lätt räknade som ännu återstår att så fritt som fallet nu är få tala med möjlighet att nå allmänheten. En enda kammare med en enda talarstol och ett så stort antal ledamöter som är aktuellt, kommer svårligen att kunna ge samma frihet som riksdagens ledamöter i dag har.

Tidningspressens förhandskommentarer till årets remissdebatt ger en i mitt tycke otäck försmak av några av det

föreslagna enkammarssystemets vådor. Därmed må vara nog sagt för dagen på denna punkt. Men demokrati i styrelseskicket är inte något som kommer som en självklarhet och blir kvar av sig självt.

Andra talare har i debatten rört vid de internationella problemen, och jag tillåter mig att med ett par ord teckna den bild som föresvävar mig som bakgrund till våra egna smärre bekymmer.

Världsläget framstår för mig som ett triangeldrama med Förenta staterna, Kina och Sovjetunionen som huvudaktörer, där spelet fortgår med samma monotona beständighet som havets vågor rullar in mot fastlandets stränder. Europas roll i det spelet borde vara att tveklöst stödja Förenta staterna. Men ömsesidigheten kräver att Förenta staterna lika tveklöst stödjer Europa och visar samma förståelse för Europas problem, som det väntar sig att själva få för sina. Den amerikanska efterkrigspolitiken har emellertid otvivelaktigt medfört en försvagning av de forna kolonialmakterna i Europa, och åt muren är intet åtgjort.

En amerikansk kallsinnighet mot Europa besvaras i dessa dagar med europeisk kyla mot Förenta staterna. Det är enligt min mening djupt beklagligt, ty man bör förena i stället för att skilja västerns länder inför hotet från världsrevolutionen, för att använda statsminister Erlanders ord från i går.

Just nu är Förenta staterna i ett svårt läge och i behov av Europas förståelse och stöd. I stället riktas en högljudd kritik mot Förenta staterna för det vietnamesiska kriget och sättet att föra det. Ändå är det ett klart uttalat erövringskrig från Nordvietnams sida, som aldrig skulle kunna föras utan det lika öppet utlovade och lämnade vapenstödet från Sovjetunionen och Kina. Man skall inte glömma att det inte är runt om Hanoi markstriderna äger rum utan runt om Saigon i söder.

I denna kritik instämmer tyvärr företrädare för delar av svenska folket, och

Statsverkspropositionen m. m.

regeringens ambivalenta hållning är djupt beklämmande. Svenska ungdomar organiseras av oansvariga element i demonstrationer, som tar till äggkastning mot representanter för Förenta staternas regering, skriker smädelser och bär plakater med smädeord mot den amerikanske presidenten. Förvisso är opinionsbildningen fri i vårt land och bör vara det, men dess former är här rent anstötliga. Tyvärr har det i olika sammanhang blivit modernt att man skall fördöma, avsky, ja till och med hata sina medmänniskor, som ofta betecknas som omänskliga, inhumana varelser, därför att de har andra åsikter. Debatten är verkligen nedbusad, herr talman!

Såsom jag sade för ett år sedan från denna talarstol, hoppas jag även i dag på snar fred för det olyckliga vietnamesiska folket. Jag hoppas tillika att det blir en amerikansk fred. Hur en sådan fred bäst skall nås och bevaras är i första hand amerikanarnas ansvar. Jag tror inte att råd från svenskt håll om hur amerikanerna skall sköta sin politik är särskilt opportuna. Jag betraktar det också som helt otroligt att USA skulle dra sig bort från Vietnam och ge fältet fritt för kommunisterna. De svenskar som till äventyrs anser det bör övertänka konsekvenserna därav t. ex. för världsfreden.

Regeringen säger i år att »förhållandet till främmande makter är gott» och bifogar denna gång inga reservationer. Det är klokt, och det är jag tillfredsställd med. Enligt min mening är det inte välbetänkt att vårt land lägger sig alltför mycket i andra länders angelägenheter.

För min syn på försvarsläget i Europa vill jag instämma i vad herr Virgin sade i går, men jag vill också understryka vad jag sade redan i fjol, nämligen att Skåne förefaller mig vara det strategiskt mest utsatta området i vårt land. Händelserna under det gångna året såväl när det gäller Suezkanalen som Bosporen och den grekiska arkipelagen visar enligt min mening sjöpassagernas

vikt. Öresund är inget undantag därvidlag.

På det internationella fältet har ekonomin varit utsatt för störningar som sträcker sig in på detta år och som kan antas göra sig gällande för avsevärd tid framöver. Det brittiska pundets devaluering har t. ex. varit ett led i en mera djupgående störning av hela det internationella finansväsendet.

I finansplanen redogör finansministern för vissa reformer av det internationella betalningssystemet — och betalningssystemet är bara en del av finansväsendet — och hänvisar bl. a. till utvidgade ömsesidiga kreditutbyten, s. k. swap-avtal, dels till ett förslag om inrättande av s. k. speciella dragningsrätter i internationella valutafonderna. Om båda dessa åtgärder, som i och för sig kan vara rimliga i vissa lägen, skulle jag kunna återge vad en finansman litet drastiskt och halvt skämtsamt sagt till mig vid en diskussion, nämligen att »dessa länders regeringar lånar ut åt varandra pengar som ingendera av dem har».

Det är ingen dålig karaktäristik, herr talman, om man tänker efter. Jag tror inte mycket på vad herr Sträng säger i finansplanen att, som det heter där: »Kan enighet nås om användningen av det nya instrumentet ger detta möjlighet att tillhandahålla internationell likviditet på ett medvetet sätt och enligt objektiva kriterier.» Den tiden har nog runnit förbi, då man trodde på sådana objektiva kriterier, herr finansminister!

Jag skall inte gå djupare in på denna fråga i dag utan kan begränsa mig till att säga, att frågan om guldprisets höjd fått en sådan aktualitet att den inte längre synes mig kunna förbigås i en debatt om den internationella likviditeten. Förtroendet för det nuvarande internationella penningssystemet är så djupt skakat i dag, att en verklighetsbetonad syn på dess fortsatta funktion bör räkna med en ny roll för gullet. Enligt min mening kan i detta speciella hänseende ingen berättigad sak-

Statsverkspropositionen m. m.

lig kritik riktas mot vare sig Frankrike eller Sydafrika.

Det talas mycket om konjunkturen, både i finansplanen och av regeringens representanter. Det finns en optimistisk och en mera pessimistisk uppfattning. Finansministern uttalar sig optimistiskt. Just nu finns det dock inte många synliga anledningar till optimism, när företag efter företag slår igen. Herr Sträng säger emellertid så här: Vänta bara till sommaren! Då, när byggnadsverksamheten tar fart, blir det nog annat, och i höst går konjunkturen uppåt igen på allvar.

Ja, det är sant att prognoserna från OECD, från Gemensamma marknaden och från de europeiska konjunkturstitutens förening alla talar för en förbättring för industriländerna i väster. Men deras gynnsamma prognoser gäller i första hand EEC och Amerika, med fyra respektive fem procents tillväxttakt, men alls inte i samma grad EFTA, som vi tillhör och där det bara räknas med 2,5 å 3 procents tillväxt. Å andra sidan har England efter presenterandet av dessa prognoser annonserat drastisk fortsatt åtstramningspolitik. USA har tillgripit restriktioner mot en hel del sådant som normalt brukar tillföra oss mycket pengar. Därtill bör man lägga märke till att EEC fr. o. m. 1 juli blir ytterligare avskärmat från omvärlden genom att den gemensamma tullmuren fullständigas, vilket bör göra det ekonomiska klimatet inne i marknaden varmare och utanför kallare. Det är dock inte försvarbart att av den anledningen — som Sveriges statsminister — säga att EEC sprider fattigdom runt om därför att den vill häva fattigdomen inom sitt eget område.

Det är allt fler människor i vårt land, som inför de ideliga företagsnedläggelserna och de utifrån kommande stötarna inte känner sig så helt övertygade om att konjunkturen kommer att mera väsentligt ändra sig till det bättre mot årets slut. Säsongsmissigt kan dock na-

turligtvis en lättnad inträda på sommaren. För egen del hoppas jag odelat, att herr Sträng skall få rätt i sin optimistiska bedömning, och vill själv anlägga så mycken optimism som möjligt. Men konjunkturens utseende är med mitt sätt att se resultatet av ett allmänt handlande på det ekonomiska fältet.

Jag kan inte anlägga samma syn på konjunkturen som på vädret, om vilket det brukar heta, att alla talar om det men ingen gör något åt det. Konjunkturen är inte något som kommer från himlen. Det är någonting man gör, men man gör det tillsammans med andra folk och människor.

I vår egen ekonomi bör en hel del kunna göras och en hel del hinder kunna undanskaffas, som skulle underlätta för näringslivet. Vad det främst gäller är att få fram hos hela det svenska folket en ny verklighetstrogen syn på den uppgift, som vårt på fri företagsamhet och privat kapital uppbyggda näringsliv fyller. Jag misströstar inte om att de arbetande människorna i alla befattningar, höga likaväl som låga, känner sig solidariska med sina företag, den organisationsform i vilken de utför sin dagliga gärning. Men i sin bedömning av företagets resurser är människorna många gånger missledda av sina politiker. Detsamma gäller deras övertro på samhällets resurser.

Vår nuvarande regering har, som bekant, på sitt program att socialisera näringslivet. Den vill dock inte köpa upp företagen öppet och ärligt, nu när så många företagsägare säkert skulle vara glada för att få sälja sina förlustbringande företag till staten, t. o. m. billigt, och slippa lägga ned dem och ställa sina arbetare och tjänstemän utan jobb. Det är gåtfullt att inte vår socialistregering hugger chansen nu när den finns och socialiserar. Men det gör den inte, den hukar i buskarna inför ansvaret, det direkta ansvaret. Däremot finner den det mera tilltalande att så skattlägga varje form av kapitalavkastning,

Statsverkspropositionen m. m.

ränta och vinst, att företagsledare och kapitalgivare till slut icke längre orkar driva sitt näringsfång.

Så träder socialiststaten i rätta ögonblicket in och övertar kontrollen, men icke ansvaret. I denna försåtliga hantering kan den räkna på stöd och pådrivare i det kommunistiska partiet. Det är på denna punkt jag vill sätta in min samhällskritik och vädja till landets medborgare att stoppa den vänsterglidning, som enligt min mening är så farlig för oss alla, vilket demokratiskt parti vi än tillhör.

Med djup oro har jag följt det spel som i dessa dagar pågår med vårt lands just nu största varv, Götaverken, i den del det rör statens roll. Vad som i det spelet kan betecknas som privata mellanhavanden angår inte riksdagens ledamöter och därför icke mig som riksdagsman. Men jag har haft att i statsutskottets femte avdelning följa den närmast tragiska utvecklingen för Uddevallavarvet och gripits av den största misstro och misströstan över statens sätt att hantera vårt lands varvsfråga. Finansministern har fått i sitt huvud, att varven skall slås samman — strukturrationaliseras, kallas det. Den meningen kan han givetvis ha rätt att hävda. Det statsägda Uddevallavarvet lades därför till Eriksberg, och Eriksberg kompenenserades penningvägen härför. Men det är enligt min mening inte sagt att finansministern har rätt att — även om han kan — använda statens makt över kreditresurserna för att tvinga fram realisation, eller med ett hårdare ord i dylika sammanhang, slakt av ett privatägt varv, som på experthåll anses höra till de modernaste och bäst skötta i världen. De villkor — halva parivärdet — som erbjöds Götaverkens ägare för samgåendet med Eriksberg är på sitt sätt belysande för dagens ekonomiska system.

Varven tillförde i fjol vårt land 1 300 miljoner kronor i exportvalutor. Götaverken var en av de största — kanske den största — individuella valutaförtjä-

naren bland varven, vilket betyder hundratals miljoner kronor till bensin, tobak och andra nyttigheter för hela svenska folket. Men inte ens en långsiktig skäligen bankränta på det privata kapitalet i Götaverken tycks vara tolerabel för dagens svenska makthavare. Ändock är det min tro, att de välskötta svenska varven, om ideologiska motiv inte spelade in och socialiststaten inte eftersträfvade kontroll över varven, skulle kunna tjäna sitt bröd i internationell konkurrens vid en vettig allmänekonomisk politik.

Jag kan, herr talman, inte acceptera och än mindre gilla, att staten använder sitt övertag i sin kreditgivningspolitik och i bakgrunden rycker i tåarna för att i uppgivet strukturrationaliseringssyfte dirigera och reglera varvsindustrins struktur. Det skorrar inte så litet i öronen på mig att regeringen, när det gäller att lämna krediter till vissa främmande länder, skryter med sin generositet, medan det när det gäller de välskötta svenska varven inte finns några pengar.

Vill man ha ett fritt enskilt näringsliv och privat ägande — och det säger sig den socialdemokratiska regeringens representanter vid högtidliga tillfällen kunna acceptera — får man erkänna rätten att göra vinster och låta bli att skatta bort dem genom orimliga och oskäligen regler. Men man får också avstå från att genom en strypning av kapitaltillförseln ingripa i näringsstrukturen och göra den frihet illusorisk som, vad man än må säga, har utgjort basen för den varvsindustri som vi i dag har och som har gjort vårt land så stora tjänster. Fallet Götaverken är det för närvarande mest iögonfallande men bara ett av de många exempel på den sjukdom som har angripit den nuvarande svenska ekonomin genom regeringspartiets ekonomiska politik.

Till sist, herr talman, vill jag återkomma till mitt *praeterea censeo* att nationalbudgeten bör utskottsbehandlas. Jag ber med detta att få yrka remiss.

Herr talmannen tillkännagav, att anslag utfärdats till sammanträdets fortsättande kl. 19.30.

Herr statsrådet LANGE:

Herr talman! Jag har inte begärt ordet för att bemöta herr Åkerlund, ehuru jag sannerligen kan finna åtskilligt att säga i kritiskt hänseende om vad han har framfört här i kammaren. Jag blev en smula förvånad!

Nej, herr talman, det har under denna debatt dessförinnan av åtskilliga talare berörts frågor, som sammanhängar med den förestående världshandelskonferensen i New Delhi. Jag tror att fru Lindström var den senaste talaren som berörde dessa frågor. Långt dessförinnan efterlyste herr Dahlén i sitt anförande en redogörelse för regeringens inställning till de spörsmål som kommer att behandlas vid denna konferens.

Jag erkänner gärna att det är en rimlig begäran; en sådan redovisning, menar jag, bör riksdagen sannerligen ha rätt att erhålla. Nu beklagar jag emellertid, att denna tidpunkt är så olämplig. Talarlistan är lång och tidsbristen är stor. Det lär emellertid knappast erbjuda sig något nytt tillfälle att lämna en sådan redovisning. Det har inte heller funnits något tillfälle tidigare i år, eftersom världskonferensen kommer att börja vid det närmaste månadsskiftet. Jag får därför ta olägenheten att vid denna tidpunkt tillmötesgå herr Dahlén.

Låt mig först börja med att konstatera, att de rekommendationer som gavs av den första världshandelskonferensen för snart fyra år sedan hittills bara har lett till begränsade resultat. Den konferensen emotsågs av utlänningarna med vissa förhoppningar. De betraktade den visserligen inte såsom ett tillmötesgående av vad de hade hoppats på att få, men de konstaterade ändå att vissa rimliga framsteg gjordes som borde göra det möjligt att de närmaste åren förbereda en bättre konferens.

Statsverkspropositionen m. m.

Vi måste nu konstatera att de åtgärder som vidtagits nationellt och internationellt inte på långt när motsvarar de förväntningar som efter konferensen ställdes på fortsättningen.

Den kommande konferensen skall emellertid inte ses enbart mot denna bakgrund. Den måste bedömas ur ett mera långsiktigt ekonomiskt perspektiv.

När Förenta Nationerna proklamerade 1960-talet som »utvecklingsårtiondet», ställde man en årlig ökning av bruttonationalprodukten av minst fem procent som mål för u-länderna som grupp. Det målet har inte uppnåtts ännu. Under årtiondets första hälft beräknades tillväxten till 4,5 procent om året, jämfört med 5,1 procent för de västliga industriländerna. Eftersom — det är ju allmänt bekant — befolkningstillväxten i u-länderna under samma tid varit betydligt större än i den industrialiserade världen, har klyftan mellan rika och fattiga länder sålunda ytterligare vidgats.

Bruttonationalprodukten per capita ökade under åren 1960—1965 med 2 procent i u-länderna. I industriländerna steg den med 3,6 procent. Samma tendens har gjort sig gällande under 1966 — visserligen föreligger ännu inte några siffror — och troligen också under 1967. Lägst har tillväxttakten varit i Afrika och Asien.

Jag skulle vilja peka bara på ytterligare några siffror. Under det innevarande årtiondets första hälft steg världens export med i genomsnitt 8 procent per år. Den årliga ökningstakten i u-länderna uppgick till 6 procent. Drar man ifrån oljeexporten, stannar siffran vid 5. För de västliga industriländerna är motsvarande tal 9 procent, och denna skillnad i ökningstakt har lett till att u-ländernas andel av världshandeln under den här perioden har sjunkit från 21,4 till 19,1 procent. I början av 1950-talet översteg den en fjärdedel av hela världshandeln.

Även om siffror av det här slaget

Statsverkspropositionen m. m.

rymmer många osäkerhetsmoment, är dock tendensen klar. Materialet åter speglar på ett slående — och jag vill säga i hög grad alarmerande — sätt den stora skillnaden i utvecklingstakten mellan industriländer och utvecklingsländer. Det belyser skillnaden i befolkningsutveckling, men också skillnaden i den ekonomiska aktiviteten. Studerar man materialet närmare, finner man att den sämre exportutvecklingen för u-länderna i hög grad beror på deras starka beroende av råvaruexporten. Dess andel i världshandeln har minskat under 1960-talets första hälft på grund av flera omständigheter, som jag strax skall beröra.

Ett positivt drag i u-ländernas handelsutveckling kan möjligen också utläsas. Det är att färdigvarornas andel av deras totalexport ökat i jämn takt under den period som jag talar om. Men det är att märka, att ett fåtal länder svarar för större delen av u-landsexporten av bearbetade varor. Ett karaktäristiskt drag för u-ländernas handelsmönster är vidare deras ringa handelsutbyte sinsemellan. Deras ekonomier är mera konkurrerande med varandra än kompletterande varandra.

Detta är i stora drag den situation vi står inför, när den andra världshandelskonferensen öppnas. Arbetet på att lyfta u-landsekonomierna från ensidiga beroendeförhållanden och bana väg för snabbare ekonomiska och därmed också sociala kulturella framsteg har hittills under det här utvecklingsårtiondet inte lett till några påtagliga resultat.

Det är mot den bakgrunden som den svenska regeringen lägger utomordentligt stor vikt vid den nu förestående konferensen — UNCTAD II, som den också kallas. Hur framgångsrik den kan bli vet vi inte. Det finns starka skäl att inte ställa förhoppningarna för högt. Bortsett från meningsskiljaktigheterna när det gäller centrala punkter på dagordningen infaller denna konferens vid en tidpunkt, då det ekonomiska läget

i vissa stora industrinationer som beaktat är ansträngt. Likviditetssvårigheter, bekymmer för betalningsbalansen karakteriserar och bildar bakgrunden till den ekonomiska politiken på åtskilliga håll. Såväl i Förenta staterna som i Storbritannien har regeringarna tvingats till hårda besparingsåtgärder. I USA har presidenten som bekant sett sig nödsakad att skära ned också u-hjälpsanslaget med 100 miljoner dollar. Vissa tendenser mot ökad protektionism bidrar inte heller till att göra klimatet gynnsammare för lösningar av u-ländernas handelsproblem. Vi kan ju hoppas att de ekonomiska svårigheterna i flera länder skall övervinnas utan alltför stor tidsutdräkt; och i varje fall får inte svårigheterna skymma blicken för våra långsiktiga mål. Men under nuvarande omständigheter bör man vara försiktig i sina förväntningar — det vore olyckligt om förväntningarna och förhoppningarna ställdes så högt, att de inte tillnärmelsevis kunde infrias.

Nu finns det emellertid åtminstone vissa positiva drag i utvecklingen sedan konferensen 1964, och jag vill gärna peka på några av dem. I industriländerna har insikten om det trängande behovet av snabba åtgärder vuxit sig starkare. Allt flera industriländer har kommit till klarhet om att organisationen måste utnyttjas för de omedelbart nödvändiga förbättringarna i u-ländernas handelspolitiska och ekonomiska villkor. Bland u-länderna har samtidigt förståelsen för en koncentration av arbetet på ett antal bestämda och konkret utformade punkter i hög grad ökat. Man har förstått att det inte går att från början ställa anspråken så högt, att man inte har den ringaste möjlighet att rycka industriländerna med sig. Därtill kommer att förberedelsearbetet inför konferensen varit både intensivare och mer omfattande än inför den föregående konferensen.

Även i fortsättningen blir naturligtvis det avgörande de stora industriländernas viljeyttringar och beredvillighet

att nå fram till konkreta och verkningfulla åtgärder. När en liten nation som Sverige exempelvis reducerar eller avskaffar skatter och tullar på tropiska produkter har det knappast någon genomslagskraft i u-länderna. En viss betydelse kan det väl ha att vi ibland framträder som ett mönster och ett föredömligt exempel för andra, men det är bara samfällida åtgärder omfattande de stora ekonomierna som verkligen ger något av ekonomiska realiteter också för utvecklingsländerna.

Vi är dock från svensk sida beredda att göra vad vi kan för att den förestående konferensen, trots att utsikterna inte är ljusa, skall leda till så stora förbättringar som möjligt av u-ländernas handel och ekonomi i övrigt.

Förslaget till dagordning upptar flera områden där man bör anstränga sig att nå resultat. På råvarusektorn upptas sålunda frågorna om buffertlager, prispolitiken, avvecklingen av handelshinder och problemet att göra u-ländernas ekonomi mera mångsidig — frågor som spänner över snart sagt alla varuområden.

På färdigvaruområdet står för övrigt preferensfrågan och marknadstekniken i förgrunden. På finansområdet kan nämnas skuldbördeproblemet — någon talare har tidigare i debatten varit inne på den frågan — villkoren för långivning, som också innefattar frågan om bunden hjälp, samt frågan om supplementär finansiering. Bland övriga spörsmål kan nämnas regionalt och interregionalt samarbete mellan u-länderna själva.

Råvarorna kommer liksom hittills under en ganska lång tid framöver att utgöra ryggraden i u-ländernas exportintäkter. Det är därför som de också blir så sårbara. De problem som anmäler sig beträffande råvarorna hänför sig framför allt till de starka prisfluktuationerna och till konkurrensen med syntetiska produkter och andra substitut. I mycket mindre och kanske knappast i någon utsträckning alls sammanhän-

Statsverkspropositionen m. m.

ger de med de framsteg som industri-länderna kunnat göra genom samarbetet i vissa diskriminerande sammanlutningar. På de problem som u-länderna har finns emellertid ingen allmänlig lösning. Man måste söka sig fram område för område, vara för vara.

Från svensk sida har vi ställt oss positiva till prisstabiliserande råvaruavtal sedan länge, och vi har tagit aktiv del i de förhandlingar om sådana avtal som förekommit. Det har emellertid visat sig mycket svårt att nå snabba resultat. Inga nya avtal har kommit till stånd sedan den första världshandelskonferensen. Trots upprepade försök har det ännu inte lyckats att få till stånd ett avtal för kakao. Och t. o. m. i samband med omförhandlingarna om kaffeavtalet som man äntligen nådde överenskommelse om — det gäller det avtal som nu löper ut med utgången av september månad i år — har svårigheterna visat sig vara betydande. Förhandlingarna om ett avtal för socker har heller ännu inte krönts med framgång.

Syftet med internationella råvaruavtal är ju främst att uppnå stabilisering av priserna. Vi anser från svensk sida att man bör syfta till ett pris som på lång sikt skapar jämvikt mellan tillgång och efterfrågan på marknaden. En politik som inriktar sig på högre priser än jämviktspriset skulle vara olycklig, bl. a. med hänsyn till kravet på rationell användning av produktionsresurserna på sikt och eventuell konkurrens med andra produkter. På kort sikt och i undantagsfall kan ett högre pris accepteras, men ju högre kraven ställs, desto större mått av regleringar erfordras, ju mera omfattande och ingående regleringar som krävs, desto svårare blir det att nå fram till internationella överenskommelser.

I prisstabiliserande råvaruavtal kan en rad olika tekniska metoder komma till användning. U-länderna har för sin del uttryckt starkt intresse av s. k. buffertlager, d. v. s. ett till avtalet knutet

Statsverkspropositionen m. m.

lagerarrangemang som, beroende på marknadssituationen, anlitas för köp eller för försäljning till stöd för en stabilisering av priserna.

Nu är erfarenheterna av dylika anordningar än så länge små. Denna avtalsmekanism kan för vissa varor emellertid enligt vår uppfattning visa sig vara ett lämpligt instrument tillsammans med andra medel, exempelvis exportkvotering, för att medverka till jämvikt på en råvarumarknad. Om sådana avtal kan komma till stånd, bör det enligt vår mening också vara möjligt att tillmötesgå u-ländernas önskan om industriländernas medverkan i finansieringen av dessa buffertlager.

Men jag vill igen erinra om att situationen är ju inte för dagen särskilt gynnsam när det gäller att dirigera ökade ekonomiska resurser och finansiella resurser från industriländerna till utvecklingsländerna. För många råvaror är problemet av mera långsiktig och strukturell karaktär, och det kan inte lösas med den typ av avtal som jag har talat om. Det gäller exempelvis varor som har att möta konkurrens med syntetvaror och andra substitut — låt mig bara nämna naturgummi contra syntetiskt gummi. I sådana fall krävs bl. a. tekniskt och finansiellt bistånd för att man skall kunna rationalisera produktionen, förbättra kvaliteten och marknadsföringen av naturprodukterna samt möjliggöra en diversifiering av u-ländernas produktion.

Jag vill tillfoga, att en orsak till att inkomsterna av råvaruexporten smält samman för u-länderna ligger i att industriländerna i sina rationaliseringssträvanden har lyckats göra betydande besparingar i råvaruanvändningen. Däråt kan man ju ingenting göra, utan vi får snarare hälsa med tillfredsställelse att hushållningen blivit bättre.

U-ländernas förslag på råvaruområdet omfattar också en avveckling av handelshindren i industriländerna. Från svensk sida har vi senast vid ministermötet i GATT i höstas på nytt un-

derstrukit betydelsen av tullfri import för tropiska produkter. Vi har sagt att denna fråga bör ges en mycket hög prioritet. Samtidigt har vi betonat att sådana åtgärder kan få full effekt endast om de sätts in samfällt av alla industriländer — vilket inte hindrat oss att i vissa fall vidta åtgärderna ensidigt. Vi kommer att fortsätta att arbeta såväl i UNCTAD som i andra internationella organ på att utvecklingen härvidlag verkligen drivs vidare.

Men u-länderna har inte bara på råvaruområdet utan också när det gäller färdigvaror och halvfabrikat uttryckt stor besvikelse över Kennedyrondens resultat. De anser att fortsatta ansträngningar måste göras för att avveckla handelshindren för produkter av särskilt intresse för dem. Den svenska regeringen är beredd att stödja deras begäran.

Några mera omfattande tullsänkningar på basis av mest gynnade nation kan vi knappast vänta de närmaste åren — de politiska förutsättningarna därtill föreligger helt enkelt inte. Detta ger frågan om tullpreferenser för u-länderna ökad aktualitet.

Jag har i ett interpellationssvar i andra kammaren i december förra året redan utförligt redogjort för den svenska regeringens principiella inställning till preferensfrågan. Jag skall därför endast i korthet återge några huvudpunkter.

Vi söker på svensk sida aktivt medverka till ett preferenssystem, som så mycket som möjligt gagnar u-ländernas intressen. Preferenserna bör då omfatta samtliga industriländer av någon betydelse i världshandeln. Preferenserna bör i princip så långt som möjligt ges efter enhetliga regler, och ett så brett varuurval som möjligt bör eftersträvas.

I den mån industriländerna tillåts göra undantag från preferenssystemet, bör dessa undantag vara någorlunda likformade och komma i fråga endast i sådana fall då allvarliga marknadsstörningar kan befaras och påvisas. Det nya preferenssystemet bör ersätta de

selektiva preferenser som nu finns, och så långt möjligt bör preferenserna få formen av tullfrihet.

Ett sådant system får naturligtvis inte hindra framtida allmänna tullsänkningar, utan man bör utgå från att systemet blir av temporär natur. Vi tänker fortsätta vårt arbete på att undan för undan frigöra handeln från de artificiella hinder som tullar och kvantitativa regler innebär. I den mån så sker upphör eller minskar för u-ländernas del de ekonomiska fördelar som ett preferenssystem kan ge.

Preferensfrågan har ju hunnit att utredas och diskuteras så mycket, att det inte i och för sig borde vara omöjligt att nå enighet på flertalet väsentliga punkter vid konferensen. Lyckas man med det skulle vi få en grund för arbetet med den praktiska och slutliga utformningen av ett sådant system.

Mera öppna marknader i den industrialiserade delen av världen innebär inte någon automatisk exportökning för u-länderna. Det är också nödvändigt att vara informerad om avsättningsmöjligheter, om marknadernas krav på kvalitet, utformning, standard osv.

Vi har från svensk sida i olika internationella organisationer ofta framhållit just marknadsföringens betydelse. Vi har också kunnat märka ett stigande intresse hos u-länderna själva för denna fråga. Vid världshandelskonferensen skall vi söka få ökade resurser för arbete på detta område, så att det kan bedrivas ännu effektivare i fortsättningen.

Självfallet kommer de finansiella frågorna att inta en framskjuten plats vid diskussionerna i New Delhi. Det är ju naturligt i ett läge, då kapitalflödet till u-länderna har stagnerat och deras ökade skuldbörda hotar att minska nettoutflödet till dem från industriländerna. Världsbankchefen Woods anförde vid ett besök i Sverige nyligen som exempel på resultatet av den utveckling, som u-ländernas skuldbörda genomgått under 1960-talet, att de amorteringar, rän-

Statsverkspropositionen m. m.

tor och utdelningar som u-länderna har att betala i dag till industriländerna uppgår till ett belopp som motsvarar halva bruttoutflödet av kapital från rika till fattiga länder. Beräkningar har gjorts av UNCTAD-sekretariatet som visar att om bruttoutflödet till u-länderna ligger kvar på nuvarande nivå och ges på nuvarande villkor, kommer nettoutflödet till u-länderna att sjunka till i det närmaste noll redan år 1975.

I ett gemensamt uttalande inför konferensen från u-länderna och industriländerna i UNCTAD:s finanskommitté konstaterades att finansiering utifrån kan bidra till u-ländernas utveckling genom att tillföra dem medel, men också genom att göra det möjligt för dem att mobilisera de inhemska resurserna och utnyttja sina egna förutsättningar mera effektivt. Vidare uttalas bekymmer för att detta tillflöde utifrån inte visat samma ökningstakt som industriländernas nationalinkomster. Industriländernas strävan bör vara att öka sitt utvecklingsbistånd, så att enprocentmålet snarast uppnås.

Man pekar i uttalandet på den negativa utveckling som ägt rum också beträffande lånevillkoren under de senaste åren, bl. a. genom minskad andel gåvor, kortare amorteringstider och stigande räntor, och man understryker vikten av fortsatta strävanden att uppmjuka kreditvillkoren. Man är överens om att ytterligare analysera effekten av bunden hjälp, då den ju begränsar u-ländernas möjlighet att dra nytta av de fördelar i fråga om priser och kvaliteter som följer av ett fritt val av leverantörer.

Jag vill gärna säga, att liksom u-länderna har svenska regeringen i varje fall starka sympatier, om det gäller ett val, för att prioritera multilateralt finansiellt tillflöde liksom också tekniskt bistånd framför bilateralt eller bundet kapitaltillskott och bilateralt hjälp och bilateralt bistånd. Naturligtvis måste man konstatera att det privata kapital-

Statsverkspropositionen m. m.

flödet kan spela en viktig roll genom att öka de tillgängliga resurserna för u-länderna.

De önskemål som u-länderna uttalar i Algerstadgan ansluter sig till de kvantitativa och kvalitativa bristerna i biståndsflödet. Flertalet av önskemålen står i överensstämmelse — det är vi glada över att konstatera — med inriktningen av den svenska biståndspolitik. Vi vet ju alla att regeringen senare i vår kommer att framlägga en plan för att uppnå en procentmålsättning budgetåret 1974/75. Redan de budgetmässiga ökningarna vi genomfört i vårt biståndsflöde under senare år har lett till en relativ förbättring av vår position som biståndsgivare. Den stagnation som biståndsflödet normalt visar har vi sålunda inte bidragit till. Det kan vara någon tröst.

Vi verkar aktivt för en stark ökning av tillskotten till IDA, vars kreditvillkor, bortsett från rena gåvor, är de förmånligaste som tillämpas för utvecklingshjälps finansiering. De har en löptid på 50 år och ges mot endast en administrationsavgift om 3/4 procent.

U-ländernas klara önskemål om obunden hjälp — jag upprepar detta — ligger sålunda helt i linje med våra strävanden i olika internationella sammanhang att åstadkomma en mindre grad av bindning av det finansiella biståndet.

När det gäller de privata investeringarna anser u-länderna att stödet för sådana bör göras beroende av den prioritet som de själva anger inom ramen för sina nationella utvecklingsplaner och ekonomiska program. De erinrar om att sådana investeringar skall stimuleras, exempelvis genom investeringsgarantier, och vi har ju från svensk sida länge stött tanken på ett multilateralt system för sådana garantier, en gemensam disciplin industriländerna mellan. Vi kommer att fortsätta att verka för detta, men i avvaktan på att ett sådant system kan komma till stånd avser regeringen som bekant att senare

under denna riksdag lägga fram förslag om ett nationellt investeringsgarantisystem.

Vid den första världshandelskonferensen tog Sverige och Storbritannien ett gemensamt initiativ, som syftade till att skapa ett system för s. k. supplementär finansiering. Det syftar till att ge u-länderna kompensation för oförutsedda exportintäktbortfall som förrycker genomförandet av deras utvecklingsprogram.

I enlighet med en rekommendation vid den första konferensen har världsbanken utarbetat ett förslag till ett supplementärt finansieringssystem. Inom UNCTAD har en expertgrupp med deltagare från 14 länder i detalj gått igenom detta världsbanksförslag. Gruppens majoritet, däribland alla deltagande u-länder samt Sverige och Storbritannien, har ansett att även om det fordras vissa ytterligare överväganden kan det avsedda syftet tillgodoses genom en anordning, i huvudsak baserad på grundlinjerna i världsbankens förslag.

Vi anser att det är av stor betydelse att den kommande konferensen kan nå enighet i denna fråga, vilken förberetts mer i detalj än kanske någon annan punkt på dagordningen.

Men det råder, det måste jag erkänna, alltså stor tveksamhet från vissa industriländers sida, varför utsikterna till ett konkret resultat måste bedömas som osäkra.

U-länderna har inför konferensen uttalat att de är beredda att öka sina ansträngningar för att få till stånd ett ökat samarbete sinsemellan, och vi har från svensk sida naturligtvis varit varma förespråkare för ett sådant samarbete på regional basis. Vi har ju själva så positiva erfarenheter av liknande slag. Initiativen till praktiskt samarbete måste naturligtvis komma från u-länderna själva. Vi är emellertid medvetna om att integrationssträvandena kommer att kräva internationellt stöd, och vi har redan själva genom bidrag till olika regionala utvecklingsbanker i viss ut-

sträckning lämnat bistånd. Även i fortsättningen kommer vi att stödja realistiska initiativ för att främja en ökad integration i de delar av världen där u-länderna finns.

Från svensk sida har vi som medlem av UNCTAD:s handels- och utvecklingsstyrelse tagit en mycket aktiv del i de direkta förberedelserna för konferensen. Vi har också medverkat till utredningsarbete i OECD och naturligtvis särskilt inom den nordiska kretsen. Under det hittillsvarande arbetet i UNCTAD har den nordiska samordningen varit särskilt värdefull, och vi räknar med att även under den kommande konferensen nära samverka med våra grannländer. Det finns i det hänseendet ett gemensamt intresse från allas sida.

Herr talman! De svenska ståndpunkterna sammanfaller — som framgått av min redogörelse — i huvudsak med utvecklingsländernas syn, och det bekräftades för övrigt vid det besök som en delegation från Algerkonferensen i höstas avlade i vårt land. Denna hade egentligen inte mycket om ens något att tillfoga till det program eller de riktlinjer efter vilka vi redan arbetat.

Jag vill allra sist sammanfattningsvis upprepa: Från svensk sida kommer vi att göra allt vi kan för att få till stånd för u-länderna positiva lösningar på problemen. Men vi är bara en röst av många. För att våra strävanden skall bli framgångsrika och avsätta praktiska och verkningsfulla resultat måste vi få de ledande industriländerna med oss, och vi är beredda att hårt driva våra synpunkter och förslag.

Herr DAHLEN (fp) kort genmäle:

Herr talman! I går uttryckte jag ett önskemål att handelsministern inför riksdagen skulle redogöra för regeringens avsikter när det gäller deltagandet i den andra världshandelskonferensen. Han har nu gjort det, och jag tackar för att han har lämnat den här redogörel-

Statsverkspropositionen m. m.

sen. Jag beklagar bara att jag fick höra endast en del av den, och jag tycker därför att det är fair play att jag inte polemiserar, eftersom jag inte med säkerhet vet vad statsrådet sade i första delen av sitt anförande. Därtill kommer också att jag i tisdags i utrikesnämnden kunde framföra mina synpunkter. Som ett ytterligare skäl för att visa att jag anser att den här frågan är högst väsentlig skall jag om några dagar till handelsministern översända en undersökning som jag tillsammans med några andra har gjort kring en del av de här frågorna.

Jag kan verkligen hålla med handelsministern när han säger att detta är en mycket väsentlig fråga. Det är en ödesfråga för framtiden. De rika länderna har här ett ansvar som de ännu inte har förstått innebörden av. Jag vill också understryka att det är först om man kan få de rika länderna att ta ett gemensamt ansvar som det över huvud taget går att göra någonting som är vårt namnet utvecklingsbistånd. Enskilda länder gör nu i vissa fall betydande insatser — jag tänker inte minst på Amerikas förenta stater. Men även deras insatser blir ju obetydliga i jämförelse med det väldiga behovet. Därför faller det ett väldigt ansvar på alla svenska politiker att klargöra för den svenska opinionen svenska folkets ansvar och vad det kräver av oss. Jag tror att det med en gemensam kraftansträngning går att få en ännu mer positiv inställning även hos svenska folket för dessa frågor. Utöver det, herr talman, vill jag icke tillägga något.

Herr TALMANNEN anförde:

Åtskilliga av kammarens ledamöter har frågat mig om min avsikt beträffande fortsättningen av denna debatt. Det är litet svårt att bedöma hur länge den kommer att vara. Det beror ju på de väntade inläggens längd. Om det finns en möjlighet att fortsätta detta plenum utan avbrott till kl. 19.30 är det

Statsverkspropositionen m. m.

min avsikt att göra det. Bedömer jag om ungefär en timme att det inte går, gör vi sedvanligt middagsuppehåll.

Herr OLSSON, ERIK, (s):

Herr talman! Ett områdes utvecklingsmöjligheter är till stor del beroende av hur trafikproblemen inom området kan lösas.

För näringslivets utveckling är en god transportservice en av de viktigaste förutsättningarna. Även en bygds befolkning är för sin trivsel och sina försörjningsmöjligheter i behov av tillfredsställande kommunikationer. I Kungl. Maj:ts proposition nr 191 år 1963 angående riktlinjer för den statliga trafikpolitiken m. m. heter det: »För persontrafikens del bör det däremot krävas att arbetartransporter, skolbarns-transporter, resor till allmänna inrättningar med flera nödvändiga resebehov tillgodoses på ett tillfredsställande sätt, även om lönsamheten i trafiken därvid ej uppnås. Samhället bör se till att den nödvändiga anpassningen av transportapparaten inte drives så långt, att just transportservicens förändringar skapar en stark impuls till ytterligare avflyttning från bygden.»

Detta är ett citat ur 1953 års trafikutrednings betänkande under rubriken: »Kravet på tillfredsställande trafikförsörjning». Departementschefen statsrådet Skoglund understryker och utvidgar denna mening, när han i propositionen anför följande: »Också för transportbehov, som inte tillgodoses med individuella transportmedel och som är alltför ringa såsom underlag för en självbärig allmän transporttjänst, måste emellertid transportmedel i rimlig omfattning stå till förfogande. Glesbygdernas transportförsörjning framstår härvid som ett väsentligt problem, vars lösning förutsätter insatser från det allmännas sida. Att kollektiv trafik numera i sådana bygder ofta inte kan bedrivas med lönsamhet får inte leda till en utarmning på kommunikationernas

område. Ehuru de områden som berörs av dylika problem har stor geografisk utsträckning, vill jag framhålla att det transportarbete det här gäller är ringa i förhållande till det totala transportarbetet i landet. I likhet med utredningen anser jag att glesbygdernas och vissa öars tillgodoseende med persontrafikförbindelser utgör det väsentliga i detta problemkomplex. Emellertid torde även i fråga om viss godstrafik, främst styckegodstransporter, vägande skäl kunna anföras för att det allmänna lämnar ersättning för sådan trafik i den mån den inte kan drivas med lönsamhet.»

Departementschefens nu citerade yttrande underströks ytterligare av sammansatta stats- och tredje lagutskottet i dess utlåtande nr 1 samma år. Det antogs sedan av riksdagen utan ändring.

Sammansatta utskottet satte även frågan i relation till lokaliseringpolitiken i följande uttalande: »Utskottet vill för sin del understryka betydelsen av att aktiviteten på det trafikpolitiska området samordnas med lokaliseringpolitiken, bl. a. när det gäller att upprätthålla från lokaliseringssynpunkt önskvärd olönsam järnvägs- eller landsvägs- trafik.»

Även denna skrivning vann riksdagens gillande, vilket särskilt ur glesbygdsområdenas aspekter var glädjande och ägnat att stimulera framtidsförhoppningarna. Det är ur samma synpunkter glädjande att i dag kunna konstatera samma inställning hos den nuvarande kommunikationsministern, när han i statsverkspropositionen för kommande budgetår föreslår ett höjt anslag för ersättning till SJ för drift av icke lönsamma linjer. Jag skulle emellertid, herr talman, vilja rekommendera att Kungl. Maj:t, efter ett som jag hoppas positivt beslut i frågan i riksdagen, i samband med kungörandet härav till SJ:s ledning bifoga handlingarna från riksdagsbeslutet i december 1963 angående den statliga trafikpolitiken och däri med kraftiga streck understryka

bl. a. de av mig förut citerade styckena ävensom övriga uttalanden i detta sammanhang, som argumenterar för en god trafikservice även i glesbygds- och lokaliseringsområden. Allt detta tycks nämligen ha helt förbisetts av SJ:s ledning, som i sitt rationaliseringsnit helt lämnar inte bara glesbygdsområdena utan praktiskt taget hela landet, fränsett de större städerna, utanför sin persontrafik. Att döma av en information från SJ:s styrelse, »Vad pågår och planeras inom SJ?», torde det inte dröja länge förrän all persontrafik på järnvägarna i landet kommer att ombesörjas av direktgående expresståg mellan Stockholm och några av våra största övriga städer, i första hand Göteborg och Malmö. Detta är skrämmande och måste förhindras. Järnvägarna har dock varit och är fortfarande själva ryggraden i vårt transportväsende. Vi kan inte undvara denna viktiga kroppsdel i transportsystemet.

Riksdagen beslutade också tillstyrka i propositionen 191/63 gjorda uttalanden att det skall ske en upprustning av för framtiden bestående järnvägslinjer. Att denna upprustning skulle bestå i att de flesta järnvägsstationerna skall dras in, undrar jag om någon av riksdagens dåvarande ledamöter hade tillräckligt med skapande fantasi för att inse. Jag hade det inte.

Från SJ-ledningens sida försöker man nu slå i folk, såväl den egna personalen som kommunernas företrädare och sina kunder, att man handlar på riksdagens order när man på allt sätt bortrationaliserar järnvägstrafiken. Det är ytterligare ett skäl för att klargöra för dem vad 1963 års riksdagsbeslut om den statliga trafikpolitiken i verkligheten innehöll.

Herr talman! Vad jag sagt om trafikpolitiken berör väl mest glesbygderna, men för att inte verka ensidig lokalpatriot vill jag också anföra några ord om ett problem som är mera allmänligt, ja, som kanske t. o. m. framför allt berör de större tätorterna. Det är

Statsverkspropositionen m. m.

ungdomens tilltagande alkoholbruk, som nu tagit sig sådana former och nått en omfattning som gjort att ansvariga instanser, bl. a. skolmyndigheterna, slagit larm. Problemet med ungdomssuperiet har just nu fått ytterligare aktualitet genom försöksverksamheten med fri försäljning av starköl som tog sin början den 1 november 1967 och är avsedd att pågå t. o. m. innevarande års utgång inom Göteborgs och Bohus län samt i Värmlands län. Vad jag har att säga i detta ämne skulle kanske ha framförts på förmiddagen, när finansministern besvarade herr Karl-Erik Erikssons enkla fråga, men i debatten om en enkel fråga kan man ju inte begära att få delta. Därför gör jag mitt inlägg nu.

Experimentet med starkölsförsäljningen beslutades på förslag av alkoholpolitiska kommittén. Inom parentes vill jag nämna att kommitténs beslut dock inte var enhälligt. Detta bör anföras till kommitténs försvar.

Alkoholpolitiska kommitténs förslag fick ett mycket blandat mottagande, såväl i pressen som i den allmänna opinionen — dock med någon övervikt för meningen att detta är ett både onödigt och onyttigt experiment. Några fanfarer i stil med vad som förekom vid mellanölspremiären förekom inte vid försöksverksamhetens igångsättning. Vidare har bryggeriintressena endast i undantagsfall drivit någon öreklam i sammanhanget, vilket man kan misstänka är ren taktik. Vid ett definitivt frisläppande av starkölet torde man nog kunna förutsätta att en våldsam reklamkampanj skulle sättas i gång, i likhet med vad som förekom när mellanölet marknadsfördes. Bryggeriintressenterna är naturligtvis angelägna om att försöksverksamheten skall visa att fri försäljning av starköl inte medför några skadeverkningar.

Starkölet har ändå kommit att ägnas stort intresse hos massmedia under den tid experimentet pågått. Av vad som framkommit härigenom är det redan klart att försöksverksamheten besannat

Statsverkspropositionen m. m.

de farhågor som framfördes från olika håll före dess igångsättande. Ungdomens alkoholbruk har kraftigt ökat, därom vittnar bl. a. reaktionerna från de ansvariga skolmyndigheterna. Även i tidningarna fick man snart nog vittnesbörd om vad experimentet ledde till. Redan den 3 november kunde man i en göteborgstidning läsa följande:

»Starkölsdrickande elever går fria. Skolan utan befogenhet att ingripa. Starkölspremiären drabbar också skolorna i Göteborg. I en skola i ett ytterområde var många elever småfnulla och i korridoren låg tomflaskor och tomma ölburkar. Elever från en skola i centrum rapporteras ha druckit starköl i en portuppgång, de lämnade tomflaskorna kvar efter sig och hyresgästerna klagade hos skolledningen.

På skolkåll hyser man allvarliga farhågor inför den fortsatta starkölsförsäljningen, men man kan inget göra. Om en elev dricker starköl utanför skolområdet på sin frukostrast i en lärares åsyn, har läraren ingen som helst befogenhet att ingripa.»

Ja, så långt denna tidningsartikel. Därefter följer slag i slag reportage, nyhetsartiklar och notiser som talar sitt entydiga språk: starkölet har blivit ett stort ungdomsproblem.

Den fria försäljningen av starköl verkar också i rak motsats till vad som varit en viktig riktpunkt i svensk alkoholpolitik under senare år, nämligen att söka överföra alkoholkonsumtionen från alkoholstarkare drycker till alkoholsvagare. Efter frisläppandet av mellanölet har det visat sig att detta slog ut den svagare pilsnern. 58 procent mellanöl och 32 procent pilsner är dagens fördelning av maldryckskonsumtionen i landet. Återstående 10 procent fördelar sig ungefär lika på starköl och lättöl. Enligt uppgifter om ölförsäljningen i Göteborgs livsmedelsaffärer är relationen där nu 75 procent starköl och 25 procent mellanöl. Frisläppandet av starköl leder alltså snabbt till en övergång från en svagare alkoholdryck till en starka-

re, alldeles som fallet var med mellanölet kontra pilsnern, fast kanske mera markerat.

Det kan nu klart konstateras att nykterhetstillståndet försämrats bland ungdomen sedan mellanölet släpptes ut till fri försäljning i livsmedelhandeln. Den erfarenheten plus de negativa resultat som redan nu kan konstateras av försöksverksamheten med fri försäljning av starköl borde vara tillräckligt motiv för att omedelbart avbryta starkölsexperimentet. En övergång från mellanöl till starköl med den progressivitet i berusningseffekt, som gäller vid de alkoholhalter det här är fråga om, kommer att innebära utomordentligt stora risker för vår ungdom. Det måste därför vara helt uteslutet att starkölet skulle definitivt släppas fritt till försäljning i hela landet, varför det nu helt saknas fog att fortsätta försöksverksamheten och därmed vålla ytterligare svåra ungdoms- och skolproblem för de av experimentet drabbade områdena.

Vi hörde i finansministerns svar till herr Eriksson, att han för närvarande inte övervägde att avbryta experimentet men att han skulle följa det noga. Enligt vad jag kunde uppfatta, åberopar han bl. a. som motiv att fylleristatistiken inte visar någon ökning i de områden, där starkölet fritt försäljes. Men detta är ju helt naturligt, och det påpekades redan när experimentet beslutades. Polisen finkar och fyllerirapporterar i allmänhet inte skolungdomar. Tar man hand om sådana, för man hem dem och säger ingenting mer om saken. Att vänta sig att detta kommer fram i fylleristatistiken är därför knappast realistiskt.

En ledamot av alkoholpolitiska kommittén som dessutom är tjänsteman i kontrollstyrelsen har förklarat att det med hänsyn till vetenskaplig forskning är nödvändigt att fortsätta försöksverksamheten under den föreslagna tiden. Vad man avser härmed har han, såvitt jag kan finna, inte närmare förklarat.

Statsverkspropositionen m. m.

Som en gissning skulle man möjligen kunna tänka sig att han är rädd för att framtida forskare skulle komma att sakna alkoholister som objekt för sin forskning. En sådan misstanke är dock tyvärr alldeles obefogad för närvarande. Det lättillgängliga mellanölet och vissa massmedias glorifiering av alkoholderna utgör en bestämd säkerhet härvidlag. Film och TV-program med alkoholromantik inympar en uppfattning hos ungdomarna att alkoholbruket är en av de förnämsta statussymbolerna, som hör ihop med såväl den fina världen som med de tuffa äventyren, och bidrar härigenom kraftigt till att öka ungdomens benägenhet för alkoholbruk och att introducera alkohol i allt lägre åldrar.

Herr KRISTIANSSON, AXEL, (cp):

Herr talman! Problematiken i dagens samhälle har på senare tid förändrats. Från att under en lång följd av år ha kretsat kring frågan om överfull sysselsättning och en permanent brist på arbetskraft dominerar debatten nu av arbetslöshets- och sysselsättningsbekymmer. Utvecklingen har under åren inte bara haft sin gång och vi människor tagit intryck av densamma. Djupgående och avancerade utredningar, som sysselsatt många människor, har därtill gjort konstateranden i den riktningen att vi framöver skulle få en utveckling i huvudsak enahanda med den vi haft under högkonjunkturåren i början av 1960-talet men i accelererande takt. Vi har med andra ord åkt i ständigt ökad fart under ständiga försäkringar av expertisen att det kommer att gå bra och att det inte medför några som helst risker.

Jag vill, herr talman, ingalunda svartmåla, men det är kanske inte så underligt, om man med tanke på alla försäkringar och prognoser som gjorts under senare år blir något chockerad, när vi nu noterar en arbetslöshetssiffra som totalt överstiger 100 000. Det är heller

inte underligt att arbetslösheten i mycket stor utsträckning har dominerat årets remissdebatt.

Jag har dock en känsla av att man från regeringshåll i den politiska debatten vill — inte nonchalera men i någon mån bagatellisera dagens arbetsmarknadssituation. Finansministern gjorde jämförelser bakåt i tiden, och han fann därvid den siffra vi nu har ingalunda anmärkningsvärt hög. Samma resultat kom han till vid en internationell jämförelse. Procentresonemang är ofta ett behagligt sätt att komma ur besvärliga situationer. Så har det tydligen varit också i detta fall. För dem som emellertid, som sig bör, analyserar vad som döljer sig bakom siffrorna eller studerar skeendet, framstår också en relativt låg procentsiffra som allvarlig.

Utvecklingen inom näringslivet karakteriseras av en stark och långtgående strukturomvandling. Det vare mig fjärran att bestrida att detta är en väg, om än hård, som vi måste gå för att med vårt höga kostnadsläge vara konkurrenskraftiga på världsmarknaden. Vad som kan ifrågasättas är emellertid taktiken i utvecklingen. Ifrågasättas kan också, om man tagit tillräcklig hänsyn inte bara till kalkylmässiga företagsberäkningar utan även till de oundvikliga omställningskostnader som samhället får stå för. Enligt min uppfattning har man från socialdemokratiskt håll inte i tid beaktat detta. Man har på det hållet närmast betraktat denna fråga som en kapplöpning som man måste vinna, oavsett priset. Man har heller inte i tid beaktat att avgörande för på vilken nivå man kan vinna denna kapplöpning eller nå konkurrenskraft är det kostnadsläge man i varje situation har att utgå ifrån och att den ekonomiska politiken givetvis spelar en avgörande roll härför.

Jag skall inte gå in på de mycket stora omställnings- och omlokaliseringsproblem som samhället ställs inför framför allt vid mera avancerade omstruktureringar. Inte sällan händer att hela bebyggelsecentra och bygders förutsätt-

Statsverkspropositionen m. m.

ningar radikalt förändrats. Finns inget arbete att få, har vare sig bostäder eller samhällsinvesteringar något egentligt värde. I stället skall jag något stanna inför den enskilda människans situation, människan som döljer sig bakom de 2,5 procent som i det här sammanhanget anses tolerabla.

Jag vill här citera en sammanställning gjord av doktor Rudolf Meidner över resultaten från de sex nedläggningsstudier som olika marknadsforskare har gjort under 1967. Jag citerar här ur tidskriften Fackföreningsrörelsen ordagrant vad han har kommit fram till:

»Ca två procent av Sveriges laborforce tvingas årligen byta arbetsplats i samband med driftsomläggning eller fullständig nedläggning. Med stor samstämmighet uppger olika nedläggningsstudier, att 20 à 25 procent av den friställda arbetskraften inte kan finna nytt arbete. En halv procent av landets arbetskraft tvingas årligen av den tekniska utvecklingen i vidsträckt mening ut i arbetslöshet, sysslolöshet, undersysselsättning, sjukdom eller förtidspension. Ca 25 procent av dem som lyckats få nytt arbete, får finna sig i en sänkning av arbetets kvalifikationsgrad, sänkt lön och/eller försämrade arbetsvillkor i övrigt. En tredje grupp — den största — får visserligen behålla sin arbetsplats men tvingas till omplaceringar inom företaget som medför försämringar beträffande lönen eller andra arbetsvillkor — — — Sammanlagt berörs sålunda 2 à 2 1/2 procent (dvs. bortåt 100 000 personer årligen) av vår aktiva befolkning av oförmånliga förändringar i sin labor-force status eller sin arbetsstatus.»

Det här citerade analysresultatet ger anledning till den förmodan att vi också om konjunkturen vänder får räkna med en bestående arbetslöshet av mera svårbemästrat slag. Endast en kvalificerad optimist kan tro att ett förändrat konjunkturläge kan nämnvärt ändra detta mönster. Det råder här ingen tvekan om att samhället har skyldighet mot

dessa oförskyllt drabbade människor, men frågan är om inte denna värdering borde in i bilden i ett tidigare för varje speciellt nedläggningsfall avgörande skede.

Den socialdemokratiska politiken som av dess företrädare brukar betecknas som progressiv och framstegsvänlig bär utan tvivel skulden till dagens prekära situation. Väl kan det vara riktigt att i en progressiv näringspolitik ställa siktet både långt fram och tillräckligt högt. Men faran är att man om man programmerar i en högkonjunktur blir alltför optimistisk, och det är väl detta som har skett. Socialdemokratiens resoremang om och attityd till den mindre företagsamheten, dess inställning till branscher med svag konkurrensförmåga är talande bevis för det övermod som dikterat socialdemokraternas politik. »Vi har i detta land inte råd att ha låglöne företag» har varit en slogan som väl passat bra i en utpräglad högkonjunktur men som självfallet inte håller i ett bistrare klimat.

Det kan vara intressant att här närmare exemplifiera detta. Vi har t. ex. inte råd att gå i svenska skor. Vi har inte råd att gå klädda i svenska kläder. Vi har inte råd att köpa svenska uniformer — det är ett alldeles aktuellt problem — ehuru alternativet är driftinställelse och arbetslöshet. Vi har inte råd att fullt ut producera de livsmedel vi behöver. Enligt högsta visdom skulle vi i det avseendet ha legat betydligt lägre i självförsörjning om inte beredskapssynpunkterna här varit avgörande. Det är ju t. ex. mot all socialdemokratisk visdom som vi alltjämt uppehåller vår sockerbetsodling. En intressant fråga i sammanhanget är: Var skulle alla dessa människor som arbetar i sockernäringsen i dag ha fått sin försörjning, om jordbruksministern fått genomföra sin en tid tydligen allvarliga mening att lägga ner den svenska sockerbetsodlingen?

Det kan vara bra med teoretisk expertis. Jag tror att den är nödvändig, men

Statsverkspropositionen m. m.

Jag tror den behöver paras med en viss portion sunt förnuft, och den får framför allt inte leda till politiskt övermod, sådant som jag här skisserat. Även om man teoretiskt, ju mer avancerad politik man bedriver i detta avseende, kan kalkylera fram en bättre och bättre standard med återföljande stort risktagande, är jag inte säker på att det är en politik för de många och små i detta samhälle. Jag tror inte det alltid skapar förutsättningar för den trygghetspolitik man så ofta talar om.

Vad jag här sagt anknyter närmast till socialdemokratiens politik när det gäller den industriella utvecklingen men kan också appliceras på jordbrukspolitiken. Stimulerad av nationalekonomisk expertis och influerad av pågående högkonjunktur lanserade socialdemokratin ett jordbruksprogram som redan nu på en väsentlig punkt blivit hårdhänt korrigerat — jag tänker på möjligheterna till annan och bättre betald sysselsättning för alla de människor vilkas avgång från jordbruket egentligen skulle inbringa de stora samhällsekonomiska vinster som den nya jordbrukspolitiken tänktes medföra. Jag är övertygad om att även på en annan punkt där striden stod, nämligen självförsörjningsgraden, kommer utvecklingen inom en icke alltför avlägsen framtid att korrigera programmet. Det är dock inte min avsikt, herr talman, att här ta upp en debatt om vad som kan anses riktigt i de långsiktiga framtidsbedömningarna. Den skulle i nuvarande situation vara rätt meningslös — riksdagen har fattat sitt beslut, om än med mycket smal marginal. Mer intressant och fruktbarande torde det vara att diskutera den aktuella situationen.

Jag har redan antytt att beräkningarna slagit slint på en väsentlig punkt, nämligen beträffande de s. k. överföringsvinsterna och då främst vinsterna när det gäller arbetskraft. Från den förutsättningen att de bortrationaliserade jordbrukarna alltid skulle vara användbara i en mera lönsam produktion har

regeringen föreslagit och riksdagen beslutat om en viss rationaliseringsintensitet. Vissa mallar för rationaliseringsorganens arbete har även gjorts upp. Det är i sammanhanget intressant att konstatera att man också här tillämpar samma politik oavsett om det är högkonjunktur eller lågkonjunktur, oavsett om det finns alternativa sysselsättningsmöjligheter eller om den bortrationaliserade hamnar i arbetslöshet. Att här gjorts en kapital felbedömning av möjligheterna att slussa de äldre, bortrationaliserade jordbrukarna över till högbetalande industrier borde det vara på tiden att erkänna — i varje fall skulle det på vissa avsnitt inom jordbrukspolitiken vara skäl att moderera med hänsyn till dagens situation.

Ett genomgående drag i den debatt som föregick 1967 års beslut om jordbrukspolitiken var att denna så långt möjligt skulle inordnas i den allmänna näringspolitiken; detsamma gäller också beträffande den proposition som riksdagen föregående år hade att ta ställning till. Framför allt rörde det sig om sådana avsnitt som jordbruksproduktionens storlek och sammansättning, rationaliseringspolitikens intensitet och inriktning och utformningen av småbruksstödet.

Med tanke på att alla de bestämmelser, som i dag och framöver gäller på området, är utformade med avseende på högkonjunktur och god sysselsättning finns det anledning att fråga: Vilka förändringar avser jordbruksministern att föreslå i det aktuella läget? Jag kan lugna jordbruksministern med att jag ingalunda på något sätt avser ett upprivande av de stora linjerna eller den långsiktiga målsättningen; men det finns så mycket annat där jag tror att inte minst jordbruksministern och inrikesministern, kanhända familjeministern också, skulle ha behov av att tala vid varandra. Jag har tidigare i en interpellation till jordbruksministern framhållit det orakelmässiga i att samtidigt som arbetsmarknadsverket gör

Statsverkspropositionen m. m.

alla ansträngningar för att skaffa fram arbetsobjekt och ändå inte i tillräcklig omfattning kan åstadkomma sådana oavsett vad de kostar, och samtidigt som vi på fullt allvar räknar med att det för människor över 60-årsåldern i många fall inte finns andra möjligheter att ta till' än kontantbidrag, så driver jordbruksministern även — märk väl — i de av arbetslöshet värst drabbade områdena den politik som var avsedd för och formad under en högkonjunktur.

Jag vill återupprepa att här skulle vara åtskilligt att vinna både samhälls-ekonomiskt och för de berörda människorna genom en smidigare och mera lokalt anpassad politik främst vad gäller stödet till den inre rationaliseringen.

Jag vill, herr talman, starkt understryka att de här framförda synpunkterna har en alldeles speciell aktualitet i nuvarande situation, men jag vill tillägga — som också torde framgå av mitt anförande — att det finns skäl för deras beaktande också i en annorlunda och mera gynnsam konjunktur om tillräcklig beredskap skall kunna hållas. Jag vill tillägga att de även har ett alldeles speciellt intresse ur lokaliserings-synpunkt, för så vitt man med lokalisering menar åtminstone ett rimligt spridande av näringslivet, bebyggelse och därmed förutsättningar för människor att på skilda håll i detta land leva och bo.

Herr talman, jag skulle egentligen sluta med detta, men avlyssnandet av dagens debatt ger mig anledning att ytterligare ta kammarens tid i anspråk. Jag lyssnade på herr Göran Karlssons inlägg och kan inte underlåta att göra några reflexioner.

Jag fick den uppfattningen att herr Göran Karlsson trodde att han talade på ett socialdemokratiskt valmöte; måhända var det den fåtaliga publiken som ledde honom in på den frestelsen. Han skyllde självfallet alla besvärigheter på den enskilda företagsamheten, som han symboliserade med en företagare som ingenting kunde i sin bransch, och på

de borgerliga partierna. Eftersom de senare var ute på ökenvandring och inte något inflytande hade var det självfallet företagsamheten som fick skulden.

Jag kan inte underlåta att göra den reflexionen att det ändå är rätt märkvärdigt att herr Göran Karlsson, som representerar ett parti som pläderar för fri import och köp av varor där man köper dem billigast, som säger sig vara för en strukturomvandling och rationalisering, även om den är mycket långt avancerad och självfallet drar företagsnedläggelser med sig, blir så förtörnad över att ett låglöneföretag läggs ned, så mycket mer som det sköttes så förfärligt illa som här angavs. Det är klart att det är beklämmande att se företagare flytta utomlands — jag håller med herr Göran Karlsson därom — men man måste också fråga varför de flyttar. Jag tror nämligen inte, herr Göran Karlsson, att någon företagare i detta land i eget intresse lägger ned ett företag och gör det värdelöst. Det måste vara det sista och det sämsta en företagare kan göra.

Om det nu är den sista utvägen att flytta ett företag — jag vill inte på något sätt förordad det — vad är det för skillnad om vi importerar varor, där vi kan få dem billigast, eller om en svensk företagare reser ut och producerar samma varor i utlandet för att sälja dem till Sverige? Det kan ju vara så att därigenom ges möjligheter inte bara för företagare utan också för svenska tekniker att få en god sysselsättning. Jag tycker att skillnaden är hårfin, och när herr Göran Karlsson kan acceptera det ena bör han inte ond göra sig över det andra.

Det är ytterligare en fråga som jag inte kan underlåta att ta upp i detta sammanhang. Jag skall emellertid inte fördjupa mig i den.

Herr Göran Karlssons ständiga bekymmer var samförståndet på den som han säger borgerliga sidan. Jag gjorde den reflexionen att nog hade herr Gö-

Statsverkspropositionen m. m.

ran Karlsson tillräckliga bekymmer på eget håll. Han hann ju inte lämna talarstolen förrän han blev väl underkunnig om dem.

Är det inte litet förmätet, herr Göran Karlsson, att så fullständigt ta monopol på förståndet? Jag fick nära nog det intrycket att han också för partiets del tog monopol på makten, som på förhand tycks böra vara tillskriven det socialdemokratiska partiet: Vi accepterar ingen samverkan, vi går vår väg rakt fram. Hur skall man tolka detta, herr Göran Karlsson? Jag gjorde reflexionen att socialdemokratien nog är att beklaga som har företrädare som uttalar sig på det sättet. Det kan endast leda till en reflexion nämligen att det är på tiden att socialdemokratien, i varje fall om den företräds av herr Göran Karlssons tankegångar, försätts i minoritet. Jag tror att den tiden kan komma då också socialdemokratien måste samarbeta med annat parti. Om det skall lyckas, får man nog ha något mått av tolerans också i den situation som i dag råder.

Herr statsrådet HOLMQVIST:

Herr talman! Jag vet att det är mycket lätt att komma i gräl med herr Axel Kristiansson, och jag skall därför försöka undvika det i dag och fatta mig mycket kort. Vi får så många tillfällen framöver att återkomma till dessa frågor.

Jag vill ändå påpeka att herr Kristiansson gör en felbedömning av det beslut riksdagen träffade i fjol om jordbrukspolitiken. De mera långsiktiga riktlinjerna ersatte då de principbeslut som riksdagen träffat vid ett tidigare tillfälle. Det var så att säga framgångslinjerna som blev fastlagda. Avsikten är ju att vi skall försöka få en utveckling inom jordbruket som så att säga sammanfaller med den utveckling som pågår i tekniskt avseende och en politik som underlättar jordbruksnäringens anpassning till de nya möjligheterna.

Men det betonades — och det vet

också herr Kristiansson — mycket starkt i det sammanhanget att framgångstakten kommer att i hög grad bli beroende av de allmänna samhällsförhållandena. Jag skulle ur både propositionen och utskottsutlåtandet kunna citera uttryck för att man nu är väl medveten om att takten i stor utsträckning kom att bestämmas av bl. a. industrins dragningskraft på arbetskraften.

Men det finns också ett annat fel i herr Kristianssons resonemang. Han återkommer till att jordbruksrationaliseringen på något sätt sker tvångsmässigt, att människor som är offer för bortrationalisering här skulle komma i kläm. Han tar förmodligen intryck av sina egna tidigare påståenden. Men det förhåller sig inte på det sättet, herr Kristiansson, utan var och en har att avgöra om och när han vill sluta med sitt jordbruk och gå över till någon annan näring. Alla i denna kammare vet ju att jordbruket inte behandlas så att man efterhand får sämre villkor prismässigt och i andra avseenden. Vi förhandlar ju om dessa villkor. Det kommer att bli en justering av priserna även i år till följd av det löpande avtalet. Jordbrukaren har således inte fått det sämre. Han kan fortsätta sin verksamhet, och han har fortfarande samhällets stöd så att han kan få sin utkomst genom jordbruket.

Det är kanske litet genant att säga det, men jag måste således erinra herr Kristiansson om att jordbrukaren ingalunda är tvingad att lämna sin näring. Vi får räkna med att även i ett läge med lägre sysselsättningsgrad än förut kommer att finnas sådana jordbrukare som vill sluta. De jämför sin situation med andras, och om de får möjlighet att gå över till annan verksamhet kommer de i vissa fall att göra det. Jag tror att det skulle vara mycket olyckligt att i detta läge införa någon speciell anordning som skulle vara konjunktur-anpassad och sikta till att de som har det allra sämst i jordbruket skall hållas kvar inom näringen.

Statsverkspropositionen m. m.

Jag menar således att herr Kristiansson har överdrivit när han talat om att rationaliseringen inte passar in i den nuvarande situationen. Vi har klart angivit att det är sysselsättningsgraden i samhället som också kommer att påverka utvecklingen inom jordbruket. Någoting av tvång finns inte i sammanhanget. Jag har funnit anledning att säga detta i dag, eftersom andra talare i årets remissdebatt har resonerat på samma sätt som herr Kristiansson.

Herr KARLSSON, GÖRAN, (s) kort genmäle:

Herr talman! Efter den lektion som jordbruksministern gett herr Kristiansson om jordbrukspolitiken behöver jag inte ge mig in på det gebitet.

Herr Kristiansson var väldigt irriterad över mitt inlägg. Han var så irriterad att han tydligen inte lyssnat ett dugg till vad jag sade i sak, utan vill tillskriva mig helt andra yttranden än jag i själva verket har fällt. Herr Axel Kristiansson tog i med brösttoner och sade att jag skulle vara företrädare för något slags socialdemokratisk maktfilosofi. Men jag vill erinra herr Kristiansson om att när jag sade att socialdemokratin går sin egen väg framåt, då gällde det en diskussion med kommunisten som ville ha teknisk valsamverkan med oss. Försök inte, herr Kristiansson, att blanda bort korten, utan lyssna till vad jag sagt vid varje tillfälle. I detta fall var det uppenbart att jag sade ifrån att det aldrig kommer att existera någon teknisk valsamverkan mellan socialdemokrati och kommunism.

Likadant är det med herr Kristianssons resonemang i fortsättningen. Han säger att jag talade för en publik här i kammaren som om det skulle gälla ett socialdemokratiskt valmöte. Jag vill bara säga att när herr Kristiansson talade var det ännu mindre folk här. Det var tydligen ett centerpartistiskt valmöte som herr Kristiansson befann sig

på. Jag syftar då inte bara på den fåtaliga publiken utan också på den ton och den irritation som kom till uttryck när herr Kristiansson framförde sina anklagelser.

Sedan bara ett enda ord om herr Kristianssons anförande i sak. Han sade att socialdemokratin inte skulle ha det ringaste intresse för småindustrin. Herr Axel Kristiansson, gå tillbaka i tiden. Se under vilka år som den svenska småindustrin expanderat och levat under jag höll på att säga drivhusatmosfär. Det är just under de år som socialdemokratin har styrt i vårt land.

När herr Axel Kristiansson nästa gång kommer upp i talarstolen, försök då att komma med riktiga sakuppgifter. Det tror jag att meningsutbytet vinner på.

Herr KRISTIANSSON, AXEL, (cp) kort genmäle:

Herr talman! Efter det korta svar som jordbruksministern här har lämnat — jag förstår mycket väl att inlägget var kort med hänsyn till tiden — skall jag inte heller bli mångordig. Vi har ju diskuterat denna problematik för inte så länge sedan.

Jag sade till jordbruksministern att jag inte på något sätt ifrågasätter ändring i den långsiktiga målsättningen. Men eftersom man här har siktet inställt mycket långt fram i tiden ifrågasätter jag om man ändå inte med hänsyn till alla de människor som här berörs — inte minst de äldre människor som det är fråga om — borde se inte bara mot målet utan också hur det hela fungerar under tiden och i nuet. Då vill jag framhålla att man kan utan att på något sätt äventyra det långsiktiga målet eller på något sätt förhindra en strukturomvandling göra en del saker som kan vara ekonomiskt försvarbara och som skulle klara sysselsättningsproblemet i de värst drabbade bygderna.

Statsverkspropositionen m. m.

Herr **KARLSSON, GÖRAN**, (s) kort genmäle:

Herr talman! Det kanske är onödigt att komma med ytterligare en replik till herr Kristiansson, ty han tycks inte vilja fatta vad jag sagt. I mitt första inlägg sade jag att de borgerliga partierna, framför allt centerpartiet, bl. a. i familjepolitiken kräver stora utgifter samtidigt som man kräver lägre skatter. Det kan inte gå ihop. Det var en av de punkter där jag kritiserade de borgerliga partierna.

Vidare beskyller herr Kristiansson mig för att jag av något slags socialdemokratiskt maktbegär skulle ha sagt att vi går vår egen väg fram. Herr Axel Kristiansson, jag påpekar än en gång att denna replik fälldes till herr Werner och att den gällde en teknisk valsamverkan mellan socialdemokrater och kommunister som han förordat. Det var den saken som jag svarade definitivt nej på. Jag tycker att herr Axel Kristiansson inte skall försöka upprepa att jag skulle ha uttalat mig för någon sorts maktpolitiskt resonemang från socialdemokratins sida.

Herr **TISTAD** (fp):

Herr talman! Att oppositionen länge krävt att den nuvarande omsättningskatten skall läggas om till en mervärdesskatt kan socialdemokraterna givetvis inte förneka. När nu regeringen sent omsider beslutat sig för en sådan omläggning, förklarar emellertid regeringsorganet Aftonbladet att detta är en helt annan sak. Herr Strängs mervärdesskatt är nämligen — enligt Aftonbladets ledare den 12 januari — väsentligt anorlunda än vad borgerligheten önskade. »Blott Sverige svenska krusbär har», sägs det ju.

Det avgörande skälet till att finansministern äntligen har bestämt sig för mervärdesskatt är givetvis utvecklingen ute i Europa. Inom EEC har medlemsstaterna kommit överens om att före slutet av nästa år gå över till ett ge-

Jag tycker att det är ganska märkvärdigt att jordbruksministern inte kan inse detta. De människor som det här gäller är visserligen inte tvingade att flytta bort, i varje fall inte direkt, det skall jag gärna erkänna, men det kan finnas ett indirekt tvång. De är människor i sådan ålder att de är mycket svårinpassade. Just för dessa människor om vilka man allvarligt diskuterar om inte till sist den enda möjligheten är att betala ett kontantunderstöd från 60 till 67 års ålder.

Herr Göran Karlsson var tydligen mycket irriterad över att jag tog upp hans inlägg. Jag kunde inte underlåta det. Jag har ingen anledning att gå in på kommunisternas situation i sammanhanget, änskönt man reagerar, det måste man göra. Jag har inte antecknat ord för ord vad herr Göran Karlsson sade, men jag har inte så dåligt minne, och kontentan var väl ändå en inkompetensförklaring av de borgerliga partierna när det gäller möjligheterna både att utträta någonting och att komma överens om någonting. Jag konstaterar att herr Göran Karlsson sade detta minuten innan han fick praktisk kännedom om att man också på den andra sidan hade familjetvister. Att herr Göran Karlsson här säger att vi går vår väg rakt fram, det förändrar inte på något sätt situationen. Det säger vi från vår sida också.

Jag skall inte ta upp något resonemang om småindustrin och regeringens inställning till denna. Men jag tycker nog ändå att man har hört så många uttalanden vid företagsnedläggelser o. d. om att här är det inte fråga om något annat än att man bränner ut dessa företag och att alla de människor som är berörda av det får det bättre. Det har varit en slogan under 1960-talet. Det är möjligt att man inte säger så i dag, ty det är kanske känsligt, men jag tror att herr Göran Karlsson känner igen orden.

Statsverkspropositionen m. m.

mensamt mervärdeskattesystem, som redan är utformat i sina huvuddrag. På litet längre sikt har medlemsstaterna ställt upp som mål att avskaffa skattegränserna mellan länderna på samma sätt som man är i färd med att avskaffa tullgränserna. Detta kräver att skattesatsen för mervärdeskatten i de olika länderna harmoniseras. Tidpunkten när detta skall ske är emellertid ännu inte fastställt.

Vid årsskiftet införde Västyskland mervärdeskatt. Frankrike, som tidigare haft en varuskatt av mervärdeskattetyyp i fabrikant- och grossistledet, har samtidigt gått över till en renodlad mervärdeskatt som omfattar alla led. Holland kommer snart att följa efter, och därpå kommer de återstående EEC-länderna som sagt senast den 1 januari 1970. Av EFTA-länderna har Danmark redan infört mervärdeskatt eller »moms», som danskarna säger, fr. o. m. den 3 juli i fjol. I Norge har en utredning nyligen lagt fram förslag om att man också där skall gå över till mervärdeskatt. Den omständigheten att två av våra största handelspartners, Västyskland och Danmark, har infört mervärdeskatt är naturligtvis ett starkt skäl för att också Sverige går över till detta skattesystem. Men det viktigaste skälet är att vi genom att gå in för det skattesystem som inom två år kommer att gälla i alla EEC-länder underlättar en framtida anslutning till EEC.

Med hänsyn till detta är det nödvändigt att en svensk mervärdeskatt utformas enligt de principer som man har enat sig om i EEC, eller i varje fall att avvikelserna från EEC-modellen inte är större än att en fullständig anpassning senare kan ske utan alltför stora svårigheter.

Av de knapphändiga upplysningarna i finansplanen framgår inte hur finansministern tänkt sig den närmare utformningen av skatten. Att herr Sträng vill inskränka skatteplikten för tjänster jämfört med de utredningsförslag som finns talar han dock om. Hurvida det-

ta står helt i överensstämmelse med vad man kommit överens om i EEC är inte utan vidare klart. Klart är däremot att undantag på tjänsteområdet utöver vad utredningarna har föreslagit strider mot mervärdeskattens idé och är ägnat att leda till snedvridningar. Klart är också att sådana undantag strider mot vad socialdemokraterna alltid har hävdad när det gäller ändringarna i reglerna för vår nuvarande omsättningsskatt: att undantagen skall vara så få som möjligt, därför att undantag föder undantag och skatten helst skall vara generell.

Nödvändigheten att hålla sig något så när inom den ram för mervärdeskattens utformning som man bestämt sig för inom EEC ger uppenbarligen inte finansministern stora möjligheter att variera temat. Vad är det då som gör att hans förslag påstås så väsentligt skilja sig från det som oppositionen har krävt skulle genomföras?

Jo, herr Sträng vill att mervärdeskatten skall tas ut med samma procent-sats som omsättningsskatten — 11,1 procent på priset exklusive skatten. Genom att investeringarna inte beskattas ger mervärdeskatten med samma uttagsprocent 740 miljoner kronor mindre för helår räknat än omsättningsskatten. Dessa pengar vill herr Sträng ta igen genom en löneskatt, eller som han kallar den en arbetsgivaravgift. Dessutom vill han behålla energiskatten och alla punktskatterna.

Oppositionen har alltid hävdad att energiskatten och de punktskatter som inte är motiverade av speciella skäl, d. v. s. den särskilda varuskatten, försäljningsskatten och pälsvruskatten, skulle försvinna när vi fick en generell mervärdeskatt. Om man ville ta in lika mycket pengar på mervärdeskatten som man nu gör på omsättningsskatten, energiskatten och de punktskatter som jag nämnde, skulle det bli nödvändigt att sätta uttagsprocenten för mervärdeskatten högre än den skattesats som gäller för omsättningsskatten. Den senaste utredningen räknade med att skatte-

satsen för mervärdeskatten under sådana förhållanden skulle behöva sättas till 13,6 procent på priset exklusive skatt.

Det har gjorts gällande att den höjning av skattesatsen med 2,5 procent som det således skulle bli fråga om skulle innebära en övervältring av skatt från företagen på konsumenterna. Detta är bara delvis sant. Ungefär två tredjedelar av energiskatten och hela beloppet av punktskatterna betalas redan nu av hushållen. I fråga om den delen kan det möjligen vara tal om en viss omfördelning mellan olika konsumentgrupper men absolut inte om någon ändrad fördelning mellan företag och konsumenter.

Även om vi inom folkpartiet inte har tagit ställning till skattesatsen för mervärdeskatten i och för sig, har vi varit fullt på det klara med att införande av mervärdeskatt skulle komma att innebära en ökad belastning för konsumenterna, om man genom mervärdeskatten ville ha in lika mycket pengar som genom de skatter vi ville ersätta. Av det skälet har vi inom folkpartiet alltid förordat kravet på mervärdeskatt med krav på en lindring av skatteprogressionen och krav på att grupper med låg konsumtionskraft kompenseras både genom särskilda lättnader i den direkta inkomstskatten och genom ökning av barnbidrag, studiebidrag, folkpensioner och andra liknande förmåner.

De skäl som föranlett herr Sträng att frånga de grundläggande principer för en mervärdeskattereform som utredningarna dragit upp redovisas ytterst kortfattat i finansplanen. Herr Sträng säger sig inte kunna acceptera en kännbar omfördelning av skattebördan från företagen till konsumenterna och att därför den reduktion av beskattningen på näringslivet som sloandet av omsättningsskatten på investeringsvaror innebär måste kompenseras genom en särskild arbetsgivaravgift. Aftonbladet bidrar med förklaringen att en minskning av progressiviteten i beskattningen, som högern och folkpartiet föreslår

Statsverkspropositionen m. m. — av någon anledning räknas inte centerpartiet till sällskapet — betyder en omfördelning av skattebördan till förmån för de högre inkomsttagarna.

Låt mig klara upp det sista först. När vi talar om progressivitet i beskattningen menar vi den statliga inkomstskatten. Det är inte marginalskatten i och för sig som bestämmer progressiviteten, utan den skärpning av marginalskatten som inträder med stigande inkomster. Personer med stora inkomster har hög marginalskatt, men progressionen i de högre inkomstlägena är inte stor. Den som har 100 000 kronor i beskattningsbar inkomst kan öka sin inkomst med 50 000 kronor utan att hans marginalskatt stiger. Först vid 150 000 kronor får han en marginalskatteskräpning med 6 procentenheter. Över 150 000 kronor förblir marginalskatten oförändrad, hur mycket inkomsten än stiger. Nej, den branta progressionskurvan ligger för gifta mellan 12 000 och 40 000 kronor i beskattningsbar inkomst. För ogifta börjar den redan vid en beskattningsbar inkomst av 6 000 kronor. Om en gift person ökar sin beskattningsbara inkomst från 12 000 till strax över 24 000 kronor stiger den statliga skatten på toppen av inkomsten från 10 till 34 procent av inkomsten. Vid en inkomststegring från 20 000 till något över 30 000 kronor stiger skatten på toppinkomsten med 20 procentenheter, från 22 till 42 procent. Det är alltså i numera tämligen beskedliga inkomstlägen som progressiviteten är hårdast och en progressionslindring angelägnast. Allt fler människor kommer upp i dessa inkomstklasser genom nominella löneökningar som är en följd av inflationen. Fastän dessa löneökningar inte ger någon ökad skatteförmåga leder de till ett kraftigt ökat skattetryck.

För folkpartiet är en allmän skattereform, som omfattar både inkomstbeskattningen och konsumtionsbeskattningen, ett angeläget krav som vi kommer att kämpa vidare för. Socialdemokraterna anser tydligen inte att en så-

Statsverkspropositionen m. m.

dan reform är angelägen. De nöjer sig med en begränsad omläggning av konsumtionsbeskattningen.

När man kritiserat den nuvarande omsättningsskatten på investeringar, så är det främst därför att den höjt kostnadsnivån för exportföretagen och försämrat deras konkurrenskraft. När det gäller den del av näringslivet som producerar för hemmamarknaden har väl den omsättningsskatt, som drabbat företagens investeringar och omkostnader, i allmänhet — om än på någon sikt — kunnat övervältras på konsumenterna. Detsamma gäller energiskatten. Men exportföretagen har inte haft samma möjligheter. För dem har skatten utgjort en ren belastning och minskat deras konkurrensförmåga i förhållande till företag i andra länder som inte haft motsvarande pålagor att bära. Detsamma gäller också de importkonkurrerande företagen.

Den löneskatt som herr Sträng föreslår drabbar företagen som en omkostnad. Det blir givetvis företagets strävan att ta igen den på sina produktpriser. På litet längre sikt kommer väl detta att lyckas på den inhemska marknaden i de flesta fall. Det blir konsumenterna som får betala i form av högre priser på varor och tjänster. Men exportföretagen har ingen möjlighet att övervältra skatten på kunderna. För dem blir skatten en ren belastning. Detsamma gäller de företag som arbetar under hård importkonkurrens.

När det gäller de exporterande och importkonkurrerande företagen ger herr Sträng med den ena handen och tar med den andra. Enligt egen utsago ger han mer än han tar. Den omsättningsskatt som sådana företag betalar på sina investeringar är, enligt herr Sträng, mer än dubbelt så stor som summan av de arbetsgivaravgifter som kommer att belasta dem. De kommer därför, enligt herr Sträng, att ha fördel av omläggningen. Detta må vara sant — på lång sikt. Men på kort sikt verkar det anorlunda. Företagen har nu varit belas-

tade med omsättningsskatt på sina investeringar sedan 1960. Den skattebelastning som vilar på redan gjorda investeringar avlyftes endast efter hand i takt med avskrivningarna. Men löneskatten kommer att drabba omedelbart med full tyngd när den träder i kraft om ett år. I många fall kommer den att betyda en omedelbar skatteskärpning för företagen.

Om vi bortser från exportföretagen och de företag som arbetar under hård importkonkurrens, kommer löneskatten att till största delen övervältras på konsumenterna i form av höjda priser på varor och tjänster. Till den del löneskatten drabbar kommunerna — herr Sträng talar om att den offentliga förvaltningen kommer att bära en betydande del av skatten — drabbar den skattebetalarna i form av höjd kommunal- och landstingsskatt. Till sist är det därför konsumenterna, de enskilda människorna, som får betala — antingen staten får sitt genom en höjd skattesats för mervärdesskatten eller genom löneskatt.

Löneskatten påstås ha den fördelen att den gynnar de kapitalintensiva företagen och därigenom påskyndar rationalisering inom näringslivet. Det låter sannolikt, men egentligen är det väl ingen som i dag kan överblicka verkningarna av en löneskatt. Vi har här återigen en skrivbordsprodukt från finansdepartementet som skall drivas igenom i all hast utan att ens ha remissbehandlats. Kanske kunde herr Sträng också ha valt en ur psykologisk synpunkt gynnsammare tidpunkt att lägga fram ett förslag om skatt på användande av arbetskraft än just nu, då friställningar och avskedanden hör till ordningen för dagen. Men skatten skall ju inte träda i kraft förrän den 1 januari 1969, och herr Sträng förutser en konjunkturuppgång under senare delen av 1968. Också oppositionen har anledning hoppas att herr Sträng denna gång gör en riktig bedömning.

För att inte företagen i väntan på

mervärdeskatten skall bromsa sina investeringar under 1968 föreslår herr Sträng en extra avskrivning om 10 procent på investeringar som sker under året. Detta är en riktig åtgärd. Det kan t. o. m. diskuteras om inte den extra avskrivningen med tanke på det rådande ekonomiska läget borde höjas något.

Man kan emellertid inte låta bli att förvåna sig över att socialdemokraterna ännu så sent som i november i fjol trots oppositionens bestämda motstånd drev igenom en teknisk omläggning av omsättningsskatten på investeringsvaror, varigenom skattebelastningen på näringslivet beräknades öka med bortemot 200 miljoner kronor för 1968. Jag kan inte heller underlåta att i detta sammanhang slå fast hur onödigt det var att för den korta tiden av ett år krångla till bestämmelserna för omsättningsskatten på investeringsvaror på det sätt som skedde.

Mervärdeskatten har enligt skatte-teoretikerna bland alla andra förtjänster också den ur en finansministers synpunkt goda egenskapen att skattesatsen kan höjas till en nivå som är otänkbar för en ettledsskatt. Herr Strängs förslag att införa mervärdeskatt utan att höja den nuvarande uttagsprocenten för omsättningsskatten är ett taktiskt sett skickligt drag. Därigenom avvärjer han i allt väsentligt det missnöje som enligt erfarenheterna från Danmark och nu senast från Frankrike följer med en omläggning. Men svenska folket bör veta att skenet kan bedraga. Det bör veta att varje finansminister i framtiden, vare sig han kommer att heta Sträng eller något annat och vare sig han kommer att vara socialdemokrat eller kommer ur den nuvarande oppositionens led, i mervärdeskatten har ett instrument, som gör det mycket lätt och mycket frestande att dra åt skatteskraven ett slag för att fylla igen eventuella hål i budgeten. Så mycket är säkert: skattesatsen 10 eller 11,1 procent — vilketdera man föredrar är likgiltigt, ty

Statsverkspropositionen m. m.

det är sak samma — kommer inte att stå sig länge.

»Hr Sträng är något av en trollgubbe», skriver Statstjänarkartellens tidskrift i en ledare. Jag skulle för min del förr vilja likna honom vid en trolleprofessor, en illusionist, som inför publiken vill få det att se ut som om han snöt pengar ur näsan på företagarna, när han i själva verket tar dem ur publikens egna fickor.

Herr LARSSON, LARS, (s):

Herr talman! Årets statsverksproposition har som bekant en stark prioritering för sysselsättningskapande, trygghetsbildande och inkomstutjämnande åtgärder. Som alltid kan väl många av oss ha vissa andra önskemål beträffande såväl inriktningen som den närmare utformningen av statsverkspropositionen. För min del tycker jag att den inriktning och den prioritering som getts är riktig. Den överensstämmer — och det har framhållits tidigare — i stort sett helt med den målsättning som socialdemokratin ställt upp för sin aktuella politik. Om det nu hade varit möjligt att accentuera ytterligare någon del av den prioritering som skett i statsverkspropositionen, hade jag för min del gärna sett att ytterligare utjämningspolitiska åtgärder satts in. Jag har emellertid funnit att det inte är så lätt ens i ett välståndssamhälle att få en bred opinion för praktiska åtgärder syftande till ökad ekonomisk jämlikhet mellan olika befolkningsgrupper, där de ekonomiska skillnaderna beror på till tiden begränsade förhållanden, såsom för barnfamiljerna, eller t. ex. på grund av löneolikheter beroende på strukturen i näringslivet.

Det är ganska lätt att tala om behovet av ökad ekonomisk jämlikhet. Ingen vill stå upp och säga, att hans eller hennes parti vill motverka en sådan utjämning, men många gånger blir detta resultatet av de förslag till lösningar som läggs fram.

Statsverkspropositionen m. m.

Det kan vara anledning att ta upp en diskussion om den ekonomiska utjämnningen för barnfamiljerna. Denna grupp är inte särskilt homogen. Inte alla barnfamiljer lever under en pressad ekonomi. Spännvidden i deras ekonomiska förhållanden är ganska stor. Den fjärdedel av landets barnfamiljer som har den lägsta inkomsten har medianen 12 000 kronor, under det att inkomstläget för barnfamiljer i den fjärdedel där inkomsterna är högst är fyra gånger högre eller 48 000 kronor. I de lägsta inkomstgrupperna finns, om jag minns rätt, ungefär 100 000 barn i familjer, vilkas ekonomi måste stöttas upp med socialbidrag. Härav får man klart för sig att behovet av inkomstutjämningsåtgärder är stort för just barnfamiljerna.

Om detta vore mycket mer att säga, men jag skall nöja mig med att konstatera att det, alla siare till trots, ändå blir en familjepolitisk reform under året. Kostnaderna kommer att uppgå till ungefär det belopp, som den familjepolitiska kommittén föreslog i sitt betänkande om barnbidrag och familjetillägg.

Fru Elvy Olsson har tidigare talat om familjepolitiken. Hon sade sig vara grymt besviken över det förslag som skulle komma. Fru Olsson medgav, att det kanske var lättare att diskutera ärendet då statsrådet Odhnoff lagt fram sitt förslag, och det kan jag hålla med om. Det är lättare därför att man kan läsa siffror på så många sätt.

När statsministern i går sade, att det blir en reform på 300 miljoner kronor till barnfamiljerna hade han lika rätt som när fru Olsson i dag påstod att det kostade 75 miljoner kronor i nya pengar — om det var detta fru Olsson sade.

Det förslag regeringen lägger fram kostar enligt finansplanen per kalenderår ungefär lika mycket som det familjepolitiska kommittén föreslog. Först skall nämligen de 75 miljonerna dubb- las med vad man tjänar in på familje- bostadsbidraget, som vid oförändrade

grunder skulle komma att minska med 75 miljoner. De 150 miljoner man då erhåller räcker ett halvår, från den 1 januari till den 30 juni 1969. Det blir 300 miljoner per år som på detta sätt tillförs barnfamiljerna i ökat samhälleligt stöd i förhållande till nuvarande regler och bidrag.

Under debattens gång i går och i dag har dykt upp påståendet att barnbidragen nu släpat efter i sin standardbeständighet. Fru Olsson gjorde en jämförelse med när barnbidraget höjdes senast. Annars brukar man kanske gå tillbaka till den tidpunkt då barnbidraget infördes. Jämför man med konsumentprisindex har barnbidraget i dag en väsentligt större köpkraft än då de infördes eller någon gång senare. Jämför man däremot med konsumtionsindex finner man en något lägre täckning. Enligt de senast kända siffrorna, för 1966, borde då barnbidraget uppgått till 961 kronor i stället för 900. Men då skall man tänka på att det under tiden har tillkommit andra familjepolitiska åtgärder just för barnens del, t. ex. skolmåltiderna, som inte är inräknade i dessa belopp.

Fru Olsson sade vidare bl. a. att man borde indexreglera dessa förmåner. Jag vill gärna säga att enligt min mening talar ett system av den typ som familjepolitiska kommittén föreslog för en indexreglering. Däremot är jag inte alldeles säker på att det nuvarande bidragssystemet, om det skall bibehållas, bör förses med indexregler.

Emellertid får vi ju, herr talman, tillfälle att återkomma till det här ärendet, när vi vet den slutliga utformningen av regeringens förslag.

Klart är alltså att det blir en familjepolitisk reform, i vilken man i någon del, såvitt jag har läst rätt, kommer att anknyta stödet till familjens bostadskostnader, vilket naturligtvis är betydelsefullt med hänsyn till boendekostnadernas stegring. Jag hoppas nu bara att regeringen verkligen ser till att man undviker verkningar av det egendom-

liga slag som det nuvarande familje-
stadsbidraget alltmer kommit att få.

Barnfamiljerna har alltså anledning
att vara tacksamma för att regeringen
inte lyssnat på råden från oppositionen
att invänta en, som man brukar säga,
stor och samlande familjepolitisk re-
form. Jag har kommit till den slutsat-
sen att s. k. stora och samlande refor-
mer låter bra, när man talar och skri-
ver om dem, men att genomföra dylika
ting är oftast både ogörligt och poli-
tiskt orealistiskt.

Så vill jag snabbt gå över till att säga
någonting kring ett par punkter i ut-
bildningsdepartementets huvudtitel. Där
finns som bekant anslagsposter som
medverkar till utjämning och även till
demokratisering av rekryteringen till ut-
bildningen. Tillgången till utbildning
har, sedan riksdagen beslutade om den
studiesociala reformen, inte längre be-
gränsats till de ungdomar som haft egna
ekonomiska förutsättningar för att få
utbildning, om de i övrigt kunnat till-
godogöra sig den.

Under nästa budgetår uppgår de stu-
diesociala kostnaderna till drygt en
miljard, vilket är ett aktningvärt be-
lopp. Systemet har nu varit i funktion
en tid, och man kan få en viss över-
blick över verkningarna och utveck-
lingen. Tankegångarna bakom förslaget
till ökad studiehjälp var ju bl. a. att
man för en grundutbildning på gymna-
sial nivå i normalfallet inte skulle be-
höva skuldsätta sig något nämnvärt. Ut-
bildningsmålet, då det uppnåtts, ger i
sig inte förutsättningar för att bära allt-
för stora studieskulder. De lån som be-
viljades ur allmänna studielånefonden
skulle utgå i begränsad omfattning, an-
såg riksdagen. Tyvärr har resultatet
inte blivit detta. Efterfrågan på lån har
ökat starkt och från att ha lämnats till
7,6 procent av alla elever för tre läsår
sedan lämnas de nu till nära 12 pro-
cent. Den siffran gäller för det senast
avslutade läsåret.

Det betyder att skuldsättningen har
ökat, samtidigt som de inkomst- och be-

Statsverkspropositionen m. m.

hovsprövade bidragsdelarna av studie-
hjälpens legat stilla totalt. Reellt — med
ett ökat antal elever — har de minskat.
Det är en utveckling som jag vill på-
stå inte främjar en allsidig rekrytering
till den gymnasiala utbildningen. En-
ligt min mening måste man snarast
vara beredd från regeringens och riks-
dagens sida att medverka till att relatio-
nerna mellan kontantstöd och lån i frå-
ga om studiehjälp återställes. Lsåret
1965/66 uppgick andelen lån i det to-
tala studiestödet till 19 procent. Under
det kommande budgetåret beräknas den
till 25 procent och, om utvecklingen
inte bryts, beräknas den om ytterligare
fyra år utgöra nära en tredjedel av det
lämnade studiestödet. Enligt min me-
ning måste studier på gymnasial nivå,
i vilken form de nu än bedrivs, i varje
fall kunna få bedrivas med en lägre
slutlig skuldsättning än vad tendensen
nu visar. Det kanske rent av är tänk-
bart att man i samband med den fa-
miljepolitiska reformen kunde få en
justering även av studiestödet. I varje
fall är det min förhoppning, att man
beaktar det naturliga samband som
finns mellan det traditionella familje-
stödet och det efterföljande studiestö-
det.

Inom nästa studiesociala område
finns det inte samma anledning att
vara rädd för en vidgad skuldsättning.
Rätten till studiemedel är som bekant
förknippad med en återbetalningsregel,
som i sin tur hör samman med storle-
ken av årsinkomsten. Det finns i stu-
diemedelssystemet inbyggd en trygg-
hetsgaranti, som saknas för dem som
erhåller lån från allmänna studielåne-
fonden. Jag skulle kunna tänka mig en
samordning av dessa båda system i en
nära framtid.

Ambitionen i statsverkspropositionen
har, som jag sade, varit prioritering av
vissa väsentliga områden, under det att
andra områden har fått stå tillbaka.
Någon invändning mot det synsättet
har inte förmärkts, även om högerpar-
tiets intresse för en prioritering även

Statsverkspropositionen m. m.

av försvarssidan inte har kunnat undanskymmas. Ett område som har fått stå tillbaka är bl. a. ökningen av antalet anställda inom statlig förvaltning. Om jag mot slutet av mitt anförande får göra ett par randanmärkningar, har jag här en liten kritisk erinran. Jag undrar nämligen ibland om denna ambition i fråga om den statliga förvaltningen är helt realistisk. Enskilda statliga förvaltningar tvingas nu att pröva sig fram på egna vägar, som kanske inte är de mest rationella, för att nå metoder att skapa ökad effektivitet i sitt arbete.

Jag har sett hur den lokala administrationen av studiemedelssystemet lider av brister. Studenterna klagar över långa behandlingstider, och studiemedlen blir försenade trots att personalen ambitiöst jobbar nästan hela dygnet. De besvärliga ärendena, då den studerandes meriter för fortsatta studiemedel måste noggrant prövas, blir ytterligare försenade. Möjligheterna att genom kurativt stöd hjälpa de studerande till rätt och underlätta deras anpassning i en ovan studiemiljö har i studiemedelsnämnderna hittills begränsats till en fjärdedelstjänst.

I det läget har statskontoret sagt ifrån, att det inte har tid att fullfölja uppdraget att se över de lokala studiemedelsnämndernas organisation och föreslå förenklingar och rationaliseringar. Den centrala studiehjälpsnämnden, som nu skulle tvingas sköta den uppgiften i stället, får inte till sitt kansli tillräcklig expertis och den personal som behövs för ändamålet. I samma ögonblick har dessutom signalerats, att anslaget för kurativ verksamhet i studiemedelsnämnderna, som föreslogs utvidgad, helt skall tagas bort. Även om statsbidrag utgår till kurativt arbete inom studentorganisationerna, är detta enligt min uppfattning inte en ersättning för den kanaliserande verksamhet som måste äga rum vid de lokala nämnderna. Jag finner det därför märkligt att organisationsförändringar vidtages utan att någon organisationsundersökning har ge-

nomförts, en undersökning som tidigare har beslutats men av de skäl som jag har angivit inte har kunnat verkställas.

Det studiesociala stödet har varit och är en betydande reform, väsentlig för hela samhällsutvecklingen. Jag vet att vi har olika uppfattningar om storleken av de olika bidragen och många gånger också om utformningen av dem. Men i ett avseende tror jag att vi kan vara överens från alla partier — det råder också en alltmer framträdande enighet om det — nämligen att de förmåner som samhället bjuder också skall förmedlas genom en god service till nytta för allmänheten men också för att effektivisera den statliga förvaltningen.

Jag vill nu verkligen vädja till statsrådet Moberg att medverka till att de studerande kan få den service från samhällets sida då det gäller deras ekonomiska förmåner som är nödvändig, så att bristen på service inte kommer att medverka till en olycklig förlängning av studietiderna, felaktigt val av studievägar osv.

Herr talman! Åtskilligt vore naturligtvis att tillägga, men jag vill sluta med att säga att om jag nu varit kritisk när det gäller några detaljpunkter på utbildningsdepartementets huvudtitel så vill jag ändå framhålla att det positiva är att utbildningsstödet fullföljes. Den 1,1 miljarden i studiesocialt stöd till den studerande ungdomen under nästa budgetår ger besked om detta.

På framställning av herr talmannen beslöts att den fortsatta överläggningen angående ifrågavarande kungl. propositioner skulle uppskjutas till aftonsammanträdet.

Upplästes följande till kammaren inkomna ansökningar:

Till riksdagens första kammare

Undertecknad anhåller om tjänstledighet från riksdagsarbetet från den 25

Interpellation om viss utsträckning av den tid på dygnet då jakt tillåtes
januari till och med den 7 februari 1968 på grund av utrikes resa.

Stockholm den 19/1 1968

Thorsten Larsson

Till riksdagens första kammare

Med anledning av Europarådets rådgivande församlings session den 29 januari—den 2 februari 1968 i Strasbourg får jag anhålla om ledighet från riksdagsarbetet under nämnda tid.

Stockholm den 19 januari 1968

Gösta Jacobsson

De begärda ledigheterna beviljades.

Anmäldes och bordlades fyra skrivelser från styrelsen för riksdagens förvaltningskontor, nämligen

angående projektering av provisoriska lokaler för riksdagen i kv. Garnisonen;

angående anslag på tilläggsstat för utredning om riksdagens hus m. m.;

angående lönegradsplaceringen av tjänsten som chef för förvaltningskontoret; och

angående familjepension åt f. d. befattningshavaren hos riksdagen fil. lic. Al Vanners efterlevande maka Carin Vanner.

Interpellation om viss utsträckning av den tid på dygnet då jakt tillåtes

Ordet lämnades på begäran till herr **ARVIDSON** (h), som yttrade:

Herr talman! Jakten på det svenska villebrådet regleras dels genom jaktlagen, vilken blev föremål för riksdagsbehandling under det gångna året, dels genom jaktstadgan vars utformning åligger Kungl. Maj:t. I samband med ändring av jaktlagen skedde genom Kungl. Maj:ts försorg en omarbetning av jaktstadgan så att den skulle överensstämma med den nya lagstiftningen.

Vid denna överarbetning ändrades bestämmelserna angående jakttiderna

så att det numera är tillåtet att jaga under tiden från en timme före solens uppgång och intill solens nedgång. Medan det i huvuddelen av landet tidigare var tillåtet att, med undantag för vissa djur, jaga dygnet runt, var det i Gotlands, Blekinge, Kristianstads, Malmöhus, Hallands och Skaraborgs län tillåtet att fortsätta jakten en timme efter solens nedgång. Den nuvarande utformningen är således en inskränkning av jakttiden.

I den utredning angående jakten som föregick ändringarna av jaktlagen framfördes icke något förslag om ändring av jaktstadgan i det här hänseendet, varför ändringen inte heller varit föremål för debatt i jägarkretsar.

Vid vissa typer av jakt, framför allt på sjöfågel, betraktas tidpunkterna från gryningen till solens uppgång samt från solens nedgång till skymningen som de bästa jakttiderna. Den siktförsämring som efter hand inträder i samband med solens nedgång kan knappast motivera en sådan inskränkning som det här är fråga om och torde inte heller ha utgjort det skäl som motiverat inskränningen.

Med stöd av ovanstående hemställer jag om kammarens tillstånd att till statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet få ställa följande fråga:

Är statsrådet beredd medverka till en sådan ändring av jaktstadgan att den tidigare jakttiden återinföres?

På gjord proposition medgav kammaren, att ifrågavarande spörsmål finge framställas.

Anmäldes och bordlades följande motioner:

nr 94, av herr *Björk m. fl.*, om röst rätt för i Sverige bosatta utländska medborgare;

nr 95, av herr *Björk m. fl.*, angående utlandssvenskarnas rösträtt;

nr 96, av herr *Dahl* och fru *Segerstedt Wiberg*, om tillgång för riksdagen

till teknisk och vetenskaplig sakkunskap;

nr 97, av herr *Tistad m. fl.*, angående utlandssvenskarnas rösträtt;

nr 98, av herr *Nyman m. fl.*, angående vissa villkor för livsmedelshjälp till u-länderna;

nr 99, av herr *Svenungsson m. fl.*, om höjt anslag till Bidrag till sjövärnskåren;

nr 100, av herr *Andersson, Torsten, m. fl.*, om inrättande vid Göteborgs universitet av en personlig forskartjänst för prosektorn Sven Olof Brattgård;

nr 101, av herr *Larsson, Thorsten, m. fl.*, om ökade resurser för den utvecklingspsykologiska forskningen m. m.;

nr 102, av fru *Segerstedt Wiberg*, om ordinariesättning av en tjänst som lektor i nordisk och jämförande fornkunskap vid Göteborgs universitet;

nr 103, av fru *Segerstedt Wiberg m. fl.*, om visst statsbidrag till Göteborgs högre samskola;

nr 104, av herrar *Wirtén* och *Ahlmark*, om skoldemokrati;

nr 105, av herr *Åkerlund*, angående utformningen av statsbidragen till kommunernas skolkostnader;

nr 106, av herr *Österdahl*, angående årslönebeloppet för bidragsgrundande tjänst inom undervisningsväsendet;

nr 107, av herr *Andersson, Torsten*, och herr *Gustafsson, Nils-Eric*, angående ersättningsbeloppen till övervakare, m. m.;

nr 108, av fru *Diesen*, om lån för serviceanordningar i bostadsområden;

nr 109, av herr *Holmberg m. fl.*, i anledning av Kungl. Maj:ts framställningar om anslag till den lokala polisorganisationen, m. m.;

nr 110, av herr *Svenungsson*, om främjande av bostadsbebyggelse på landsbygden;

nr 111, av herr *Bengtson m. fl.*, om inhämtande av riksdagens godkännande vid mera omfattande nedläggning av järnvägsstationer;

nr 112, av herr *Larsson, Herbert*, om

rätt för anställd vid statens järnvägar att inköpa tjänstebostad;

nr 113, av herr *Larsson, Lars, m. fl.*, angående den trafikpolitiska delegationens arbete;

nr 114 av herr *Lundström*, angående båttrafiken över Öresund, m. m.;

nr 115, av herrar *Magnusson* och *Dahl*, angående kommunikationerna inom kommunblocken;

nr 116, av herr *Bengtson m. fl.*, angående kostnadsfördelningen mellan stat och kommun;

nr 117, av herr *Olsson, Johan*, angående skatteutjämningsbidragen till Gävleborgs län;

nr 118, av herrar *Wirtén* och *Svanström*, om höjt anslag till De handikappades riksförbund;

nr 119, av herr *Andersson, Torsten*, och herr *Gustafsson, Nils-Eric*, om rätt till avdrag vid inkomstbeskattningen för kostnad i samband med övervakningsuppdrag;

nr 120, av herr *Holmberg m. fl.*, om rätt till avdrag vid beskattningen för barntillsyn m. m.;

nr 121, av herr *Lundström*, angående avdraget vid beskattningen för traktamentskostnader;

nr 122, av herr *Nyman m. fl.*, om rätt till skattefri avsättning av medel för omskolning av personal, m. m.;

nr 123, av herr *Olsson, Johan, m. fl.*, angående värdeminskningsskattningen för byggnader i jordbruk och rörelse;

nr 124, av herr *Ottosson*, angående uppskov med betalning av skatt under semester, m. m.;

nr 125, av herr *Schött* och fröken *Stenberg*, om befrielse från investeringsavgift för idrottsanläggningar;

nr 126, av herr *Svenungsson m. fl.*, om företrädare för religiösa m. fl. organisationer med fonderade medel vid tillståndsgivning för byggnation;

nr 127, av herr *Tistad*, angående beskattningen av ensamstående föräldrar med hemmavarande barn;

nr 128, av herr *Tistad m. fl.*, om ändrade principer för inkomstbeskattningen av fiskare;

Meddelande ang. enkel fråga

nr 129, av herrar *Wallmark* och *Blomquist*, om undantag från allmän varuskatt för böcker m. m.;

nr 130, av herrar *Brundin* och *Lundberg*, om ändrade former för utlåning från allmänna pensionsfonden;

nr 131, av herr *Eriksson, Karl-Erik*, om utredning rörande möjligheterna att tillskapa regionala investmentbolag;

nr 132, av herr *Nyman m. fl.*, om åtgärder för att stimulera innovationsverksamhet;

nr 133, av herr *Arvidson*, om särskilda prov för erhållande av vapenlicens;

nr 134, av herr *Holmberg m. fl.*, angående målsägandes möjligheter att utfå skadestånd;

nr 135, av herr *Larsson, Thorsten*, och fru *Nilsson*, om avskaffande av förmånsrätten för vissa skatter;

nr 136, av herr *Blomquist*, om tandvårdsförsäkring för ålderspensionärer;

nr 137, av herr *Blomquist*, angående behovsprövningen av studiemedel för gift studerande;

nr 138, av herr *Carlsson, Eric, m. fl.*, om sänkning av folkpensionsåldern;

nr 139, av herr *Mossberger m. fl.*, om befrielse för hemvärnsmän i vissa fall från repetitionsövning;

nr 140, av fru *Olsson, Elvy*, och fru *Nilsson*, om frivillig tillägssjukpenning vid barnsbörd i vissa fall;

nr 141, av herr *Tistad m. fl.*, angående ersättningen för resor i samband med sjukvård;

nr 142, av fru *Diesen* om åtgärder till förhindrande av olycksfall bland barn;

nr 143, av herr *Lundberg*, angående hyreshöjning på grund av standardförbättring, m. m.;

nr 144, av fröken *Stenberg* och herr *Hübinette*, om tillstånd till fiske för utländsk gäst vid turistanläggning;

nr 145, av herr *Strandberg*, om färdigjutna registreringskyltar för motorfordon;

nr 146, av herr *Sveningsson*, angående placeringen på motorfordon av bevis om erlagd fordonsskatt;

nr 147, av herr *Sveningsson*, om placering på motorfordon av bevis om erlagd försäkringspremie;

nr 148, av herr *Arvidson*, angående expertis vid överklagande av beslut av hingstpremieringsnämnd;

nr 149, av herr *Carlsson, Eric*, angående skogsvårdslån;

nr 150, av herr *Karlsson, Helge, m. fl.*, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om anslag till Befrämjande av fiskefartygs förseende med radiotelefon;

nr 151, av herr *Svanström m. fl.*, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om anslag till Avsättning till fonden för friluftslivets främjande;

nr 152, av herr *Svanström m. fl.*, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om anslag till Bidrag till viss praktiskt vetenskaplig växtförädling; och

nr 153, av herr *Dahl m. fl.*, om förhandlingar med Norge för att förhindra vattenförorening i norra Bohuslän.

Meddelande ang. enkel fråga

Meddelades, att jämlikt § 20 i kammarens ordningsstadga följande enkla fråga denna dag framställdes av fru *Diesen* (h) till herr statsrådet och chefen för utbildningsdepartementet: »Vill Statsrådet medverka till att skolöverstyrelsens anvisningar beträffande ämnesval på gymnasiet får en klarare utformning, så att sådana felval, som nu gjorts av elever i årskurs 2 på den ekonomiska linjen, för framtiden kan undvikas?»

Justerades protokollsutdrag för detta sammanträde, varefter kammaren åtskildes kl. 17.04.

In fidem

K.-G. Lindelöw

/Solveig Gemert

Fredagen den 19 januari eftermiddagen

Kammaren sammanträdde kl. 19.30; och dess förhandlingar leddes till en början av herr andre vice talmannen.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades herr *Wallmark* och herr *Gustavsson, Bengt*, för tiden den 9 till och med den 23 februari för utrikes resa i samband med offentligt uppdrag.

Vidare beviljades herr *Björk* ledighet från riksdagsgöromålen för tiden den 30 januari—den 2 februari för deltagande i Europarådets session i Strasbourg.

Herr ANDRE VICE TALMANNEN yttrade:

Under vårsessionen hemställdes från kammarsekreteraren i skrivelse till förvaltningskontoret att servering av kaffe och läskedrycker skulle ordnas i kammarens klubbrum under kvällstid. Jag vill fästa kammarledamöternas uppmärksamhet på att nu i stället riksdagskaféet hålles öppet för självservering tisdagar, onsdagar och torsdagar efter det att restaurangen stängts.

Statsverkspropositionen m. m.

(Forts.)

Fortsattes överläggningen angående Kungl. Maj:ts propositioner nr 1, angående statsverkets tillstånd och behov under budgetåret 1968/69, samt nr 2, angående utgifter på tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1967/68.

Herr WALLMARK (h):

Herr talman! Jag skulle först vilja göra några kommentarer till herr Arne Geijers anförande i går. Han är ju alltid intressant att lyssna på, och han

sysslar med frågor som intresserar mig i hög grad.

Jag beklagar mycket att inte ett av statsråden var närvarande och hörde på när han talade om företagens ansvars känsla. Jag tänker då på statsrådet Camilla Odhnoff. Jag tror att det hade varit välgörande om hon hade varit närvarande och åhört vad landsorganisationens ordförande hade att säga utifrån sina erfarenheter. Han konstaterade att företagets ansvars känsla är god och att den är stigande med storleken på företagen. Han kunde, såvitt jag förstod, ge ett gott betyg till de stora företagen. Det är alltså raka motsatsen till vad statsrådet Odhnoff har tillåtit sig att säga i denna kammare.

Herr Geijer gjorde emellertid också den kommentaren, att ansvars känslan i så måtto stod i proportion till företagets storlek att den avtog efter hand som företagen blev allt mindre. Jag tror att det är att måla en felaktig bild av situationen. Jag tror snarare att det är på det sättet att de mindre företagen i och för sig känner en mycket stark ansvars känsla på grund av den naturliga samhörighet som de har med de anställda. Avgörande för att man kanske får se en hel del avskedanden eller permitteringar är den ekonomiska ryggrad som ett företag har. Det är alldeles uppenbart att de mindre företagen i regel har en betydligt sämre ekonomisk ryggrad, och då har de inte heller så stora möjligheter att behålla de anställda. Orsaken till att man över huvud taget kan ha kvar de anställda i en svår situation är ju att man tidigare har haft vinster som man nu kan arbeta med.

Jag har, herr talman, velat göra denna lilla kommentar till herr Geijers anförande när det gäller ansvarsfrågorna.

Statsverkspropositionen m. m.

Herr Geijer kom sedan in på frågan om arbetslöshetsförsäkringen och höll en liten semantisk övning i ironisk mening om allmän arbetslöshetsförsäkring, om sysselsättningsförsäkring och om inkomstförsäkring. Han hade kanske oturen att pådyvla högerpartiet ett förslag som högern inte har lagt fram.

Emellertid var jag huvudmotionär redan i januari förra året beträffande en allmän inkomstförsäkring, och förslaget finns väl kommenterat i den tidning som nämndes vid ett flertal tillfällen i går, nämligen Veckans Affärer, framför allt i dess specialrapport. Jag har anledning, herr talman, att säga några ord om denna fråga eftersom den har föranlett många missförstånd.

Jag har i motionen talat om en allmän inkomstförsäkring och menat att de friställda skall hållas ekonomiskt skadeslösa. Jag anser att löntagarna skall garanteras en trygghet mot inkomstbortfall på grund av oförskylld arbetslöshet. På samma sätt som man är försäkrad exempelvis vid sjukdom borde man också vara försäkrad mot arbetslöshet. Jag hemställde också att KSA-utredningen skulle utreda dessa frågor.

I princip är ju en allmän arbetslöshetsförsäkring och en inkomstförsäkring samma sak. Förutsättningen är att en person blivit utan inkomst på grund av att han friställts från sin sysselsättning, och det torde väl vara ett ganska självklart krav att vederbörande får en trygghetsgaranti i det sammanhanget.

Jag har utomordentligt svårt att förstå Arne Geijers inställning i dessa frågor, framför allt när jag läser i det socialdemokratiska partiets näringspolitiska program, där man just talar om inkomsttryggheten och nästan förefaller att använda ordvändningar som är hämtade just ur min motion i januari föregående år. Man talar om att målet skall vara, att den enskilde får trygghet för en rimlig levnadsstandard även då han drabbas av inkomstbortfall, och att det nuvarande inkomstskyddet därför måste kompletteras så att det täcker

alla orsaker till trygghetshotande inkomstförluster. Vidare sägs att det inte skall vara en minimi trygghet utan en standardtrygghet.

Därutöver tog man i detta sammanhang upp frågan om vem som skall betala kostnaden för denna trygghet. Det har sagts upprepade gånger — och jag har sagt i min motion — att det är KSA-utredningen som får analysera dessa frågor. Men om vi ser på dagens situation kan vi konstatera, att någon står för de kostnader som uppkommer för en enskild person när han blir friställd eller avskedad. Till en del kan kostnaderna täckas genom en arbetslöshetsförsäkring, som han kan ha, till en annan del får han täcka dem själv genom kraftigt nedskuren levnadsstandard. Huvuddelen av arbetslöshetsförsäkringen står ju det allmänna för, och det blir en ekvation, som KSA-utredningen får försöka lösa, hur dessa kostnader skall fördelas mellan arbetsgivare och arbetstagare. Jag kan inte finna att det är så motiverat att tala om många hundratals nya miljoner. Det är inte fråga om det, utan det gäller hur de kostnader som redan i dag uppstår skall fördelas.

Jag har, herr talman, känt ett behov av att få göra denna komplettering till protokollet, dels för att jag vill visa att det finns en logisk linje i mina egna förslag och dels därför att man knappast löser denna fråga genom att ironisera över de principiellt framlagda förslagen. Man kräver inte en utredning om man har en fixerad lösning.

Jag skall, herr talman, gå över till att säga några ord om det socialdemokratiska partiets näringspolitiska program, som jag har sett litet närmare på. Åtskilliga synpunkter som där framförts är jag utan vidare beredd att skriva under, t. ex. i fråga om arbetstagarnas trygghet i den föränderliga värld vi nu lever i. Det kan naturligtvis uppfattas som en truism om man säger, att arbetstrygghet och möjlighet att göra en meningsfull produktiv insats kanske är

Statsverkspropositionen m. m.

de två mest grundläggande önskemål en anställd har beträffande sin arbets-situation. Jag tror likväl att det är an-geläget att man slår fast detta.

Det är emellertid när man börjar dis-kutera vägarna att nå denna målsätt-ning som åsikterna går isär. De förslag som framförts i det socialdemokratiska partiets program synes i sådan grad ha influerats av en önskan att styra sam-hället i en socialistisk riktning, att de har blivit vad jag vill kalla arbetstagar-fientliga. Det är en hård bedömning, och jag skall därför försöka exemplifie-ra vad jag menar.

I den fulla sysselsättningens namn har regeringen bedrivit en ekonomisk politik, som medfört en sådan kostnads-inflation att vårt näringsliv har fått uppenbara svårigheter att sälja sina produkter. Detta har låtit sig göra un-der en tidigare period då efterfrågan på varor internationellt sett har varit stör-re än tillgången. Det har alltså rått en säljarens marknad. Trots varningar har regeringen fortsatt denna politik, och när nu, samtidigt som vi hamnat i en köparens marknad, en viss nedgång i de allmänna konjunkturerna har märkts i ett flertal andra länder, framstår resul-tatet av den förda ekonomiska politi-ken i gräll belysning: Fler människor än någonsin efter andra världskriget står i dag här hemma utan sysselsätt-ning. Detta kallar jag en arbetstagar-fientlig politik.

I en rad vetenskapliga utredningar har man konstaterat att den successiva övergången från lågproduktiva till hög-produktiva sysselsättningar har haft en avgjord betydelse för den allmänna väl-ståndsutvecklingen. Slutsatsen för de socialdemokratiska teoretikerna blir att det gäller att påskynda den strukturella omvandlingen för att på det sättet upp-nå en snabbare välståndsstegring. Kost-nadsinflationen, som jag talade om ti-digare, blir härvid enligt dessa teore-tiker inte en besvärande faktor, utan snarare en värdefull hävstång i den här välståndsutvecklingen.

Vad man emellertid glömmer bort, när man med konstlade medel försöker driva denna strukturrationalisering i snabbare takt än som är naturligt i ett effektivt verkande samhälle, är alla de biverkningar det medför i form av ka-pitalförstöring, i form av ett snabbt växande antal friställda människor och i form av de personliga tragedier som dessa snabbt växande omställningar medför för de berörda människorna. Det kallar jag en arbetstagarfientlig po-litik.

I det snabbt hårdnande konkurrens-läget har man fått registrera ett mins-kat intresse från näringslivets sida att göra nya investeringar, trots frisläppan-de av investeringsfonder o. d. En av orsakerna härtill är givetvis att många företag i dag har en outnyttjad pro-duktionsvolym. En annan och kanske viktigare anledning till att investerings-lusten är trög är de snabbt mins-kande möjligheterna till självfinansie-ring av investeringarna. Socialdemo-kratiska partiet vill möta detta med en ökande kreditgivning, dock icke på den allmänna kreditmarknaden, utan genom krediter från den nyligen beslutade in-vesteringsbanken.

Beträffande självfinansieringen an-ser man tydligen, att ett högt företags-sparande har en fördelningspolitiskt olämplig verkan för den anställde. Den-na slutsats torde vara den mest felak-tiga och den mest arbetstagarfientliga som förekommer såväl i det närings-politiska programmet som i årets fi-nansplan. Det är för mig häpnadsväc-kande att en grupp välskolade ekono-mer kan så förblindas av sin önskan att styra näringslivet in i ett socialis-tiskt system, att man sätter sådana tan-kar på pränt. Sunda förnuftet borde annars säga att endast de vinstgivande företagen har förmåga att på ett posi-tivt sätt möta högre lönekrav, att göra erforderliga investeringar för att hålla företaget på toppen ur teknisk och ad-ministrativ synpunkt och att kunna stå rycken i nedgångsperioder.

Det är ju endast tack vare de vinster som företagen har kunnat göra under de gångna åren som vi kan hålla i gång sysselsättningen på det sätt som sker i dag. Hade de tankegångar som det socialdemokratiska partiet i dag deklarerar genomförts för låt mig säga fem till tio år sedan, skulle vi i dag uppleva en sysselsättningskris av mångdubbelt större omfattning än den vi har.

Herr talman! Lika nära som vi står socialdemokraterna när det gäller målsättningarna i en rad frågor, som är beskrivna i det näringspolitiska programmet, lika fjärran står vi dem när det gäller medlen att nå de mål som där ställts upp. För mig är det ganska fantastiskt att behöva konstatera att det parti, som till och med i sitt namn framhåller sin arbetstagarvänlighet, framlägger förslag som är direkt arbetstagarovänliga. Jag medger gärna att det är nära nog oförenligt att vara både socialist och arbetstagarvänlig på samma gång. Men att man skulle låta de socialistiska och planekonomiska tankarna överväga så till den grad att man är beredd att framlägga klart arbetstagarfientliga förslag hade jag inte väntat mig.

Låt mig därför, herr talman, uttala den förhoppningen att det socialdemokratiska partiet efter höstens val finner anledning revidera sitt näringspolitiska program, om inte annars så efter det att väljarna fällt sin dom över de lätt genomskinliga förslagen.

Herr **OLSSON, JOHAN**, (cp):

Herr talman! Näringspolitiken, arbetsmarknadsfrågorna och trygghetspolitiken står främst i årets remissdebatt. Det är inte som en följd av att socialdemokraterna sökt lansera uttrycket »arbete, trygghet, utveckling» som ett utspel i årets valrörelse. Tvärtom har trygghetsfrågorna bringats i centrum mer än tidigare på grund av att regeringen inte bemästrat svårigheterna

Statsverkspropositionen m. m.

utan på grund av att vi hamnat i ett läge med stor osäkerhet på arbetsmarknaden, arbetslöshet, friställningar och företagsnedläggelser. Vi har inemot 60 000 arbetslösa, vi har omkring 30 000 under omskolning, vi har 15 000 i beredskapsarbeten och vi har åtskilliga tusental i den grupp som vi brukar ge beteckningen dold arbetslöshet.

Finansministern har tidigare sökt att hålla modet uppe genom optimistiska prognoser som tyvärr inte infriats. Regeringens i statsverkspropositionen gjorda uttalanden om att vi kan påräkna en uppgång i konjunkturen under andra halvåret 1968 synes inte vara tillräckligt underbyggd. Talet om att en lageruppbyggnad nu måste komma till stånd efter den senaste tidens lagerminskning verkar inte sannolik, eftersom en lageruppbyggnad är direkt betingad av lönsamheten inom företagen. Som bekant är lönsamheten inom företagen pressad till det yttersta, och sannolikheten för en förbättring den närmaste tiden ter sig närmast obefintlig. Finansministerns farhågor för en överexpansion i händelse man igångsatte generella åtgärder för att åstadkomma ökad aktivitet i näringslivet, finner vi därför obefogade. Vi anser, att man måste ytterligare pröva olika vägar att stimulera produktion och sysselsättning. Det måste till åtgärder som stimulerar näringslivet så att man motverkar ytterligare friställningar.

Grunden till den svaga konjunkturen ligger till väsentlig del i att våra svenska varor ej har varit tillräckligt konkurrenskraftiga på världsmarknaden. Vi har inte kunnat åstadkomma den kraftiga försäljningsökning som vi faktiskt behövt för att motsvara den strukturomvandling vi genomfört och genomför i vårt land. Vi flyttar över arbetskraft från jordbruket, vi rationaliserar vår industri och åstadkommer därmed en ständigt ökad produktion, som vi givetvis inte själva varken haft råd eller möjlighet att konsumera. Genom en rad olika omständigheter har

Statsverkspropositionen m. m.

vårt kostnadsläge ökat mera än i utlandet och därmed har vårt konkurrens-läge på utlandsmarknaden försämrats.

Den trumf vi haft på hand i form av ett högt utvecklat näringsliv och goda kvalitetsvaror har ej räckt till att skapa tillräcklig försäljningsvolym. De senaste dagarnas kedja av friställningar och varsel om företagsnedläggningar åskådliggör verksamt men brutalt hur svenska produkter och svensk produktion distanseras genom lägre kostnader i andra länder.

Socialdemokratin har alltid varit ganska kallsinnig gentemot det enskilda näringslivet. Man har betraktat det som sin motpart, man har hållit tyglarna hårt för att begränsa företagens rörelsefrihet och förmåga till egenfinansiering och kapitalbildning. Särskilt de mindre företagen — som ju ändå på grund av sitt antal utgör en mycket betydande del av näringslivet — har inte mött den förståelse från statsmakterna som verksamt kunnat stimulera till konsolidering, investeringar och rationaliseringar. Man har gärna låtit förstå att de mindre företagen, om de möter svårigheter eller om de inte kan betala löner som ligger på den övre hälften av löneskalan, gärna må försvinna. De har inget berättigande. Vi kan dock nu göra det erkännandet att detta tal har tystnat, en större förståelse har kunnat noteras och inte minst den nye näringslivsministern har kostat på sig erkännande ord om såväl större som mindre företagsamhet.

Jag vill verkligen hoppas att det är en allvarlig sinnesförändring som har skett, och att det inte endast är betingat av att vi i dag har en kris på arbetsmarknaden, där varje företag som i dag sysselsätter arbetskraft har stort värde i att lindra situationen.

Vi som arbetar inom det svenska näringslivet anser att en av de allra viktigaste förutsättningarna för att göra den gemensamma kakan större är att stimulera företagsamheten till ytterligare insatser, till nya uppfinningar, till ut-

veckling och vidareförädling av vår produktion, till investering i nya maskiner och lokaler vilket leder till större trygghet för arbetskraften. Om inte näringslivet har frihet och resurser att satsa på denna utvecklingsverksamhet tvingas man kanske för att bevara lönsamheten att gå in för en hård strukturomvandling och rationalisering som inte kompenseras av ny företagsamhet och produktion utan lämnar efter sig arbetslöshet och inskränkningar med stora samhällskostnader som följd. Det normala vore givetvis att hand i hand med strukturomvandlingen skulle följa en ny verksamhet och en ny produktion. Den manuella arbetskraften är det dyraste och det värdefullaste ett företag äger, och jag försäkras att det torde vara bland de svåraste besluten en företagsledare tvingas till att låta arbetskraften gå från företaget.

Jag vill bestämt protestera mot sådana uttalanden, som herr Arne Geijer i går kväll tillät sig när han talade om bristande ansvarskänsla inte minst från mindre och medelstora företagare. Om detta uttalande var avsett att reparera det beryktade uttalandet från ett statsråd om storföretagarna är det väl inte riktigt att ändra det till att gälla de mindre och medelstora företagarna. Jag frågar mig vad ett sådant uttalande tjänar till. Det bidrar i varje fall inte till att förbättra det företagsvänliga klimat som vi efterlyser och som vi tror är alldeles nödvändigt inte minst i nuvarande situation.

När ett företag märker att dess produkter möter en hårdnande konkurrens på marknaden måste främst tre ting vidtagas. Man måste öka försäljningsansträngningarna, man måste förbättra varans kvalitet och man måste kanske sänka priset.

Jag är övertygad om att AB Sverige också måste handla efter dessa principer. Det vore säkert lönsamt för vårt land, som är beroende av en hög och stigande export, att satsa mer på försäljningsstimulerande åtgärder både

här hemma och i utlandet. En ökad marknadskännedom skulle kunna leda till en bättre produktionsinriktning och en specialisering med längre tillverkningsserier och lägre priser som följd.

Den andra punkten, att förbättra varan, är det också möjligt att stimulera från statsmakternas sida bl. a. genom utbildning, forsknings- och utvecklingsverksamhet, och jag hälsar med tillfredsställelse de i statsverkspropositionen signalerade åtgärderna i den riktningen.

Vad slutligen den tredje punkten, att sänka priset, beträffar, så är det redan en realitet för flera av våra exportföretag. Det måste vara bättre att sälja varor till ett något lägre pris än att inte sälja några varor alls. Här kommer samhällets medverkan in i bilden via generellt verkande åtgärder som t. ex. räntepolitiken, skattepolitiken, bevarandet av ett stabilt penningvärde m. fl. åtgärder, vilka är av största betydelse för att kunna hålla ett moderat pris på våra exportprodukter. Här kommer också mervärdeskatten in, som syftar till att sänka det svenska kostnadsläget. Men med den konstruktion som nu föreslås, kommer det att drabba många företagare som inte är exportinriktade i form av en skattehöjning — en löneskatt har man talat om. Det kanske inte är en riktig konstruktion på en åtgärd som företagarna har efterlyst.

Det företagsvänliga klimat, som jag här har efterfrågat och pläderat för, skall ge oss större möjligheter att bemästra den konjunkturdämpning som vi befinner oss i för närvarande. Särskilt angelägna är vi från den mindre företagsamheten om en sådan politik. Småföretagen har dock väl försvarat sin position genom ihärdigt och oförtrutet arbete. De har hängt med i effektivitetsutvecklingen, de har rationaliserat, och jag tror man kan påstå att de har hållit en relativt sett bättre sysselsättningsgrad med mindre friställningar än vad storföretagen har lyckats med. De har visat prov på egenskaper som är

Statsverkspropositionen m. m.
värdefulla och till nytta för vårt samhälle. Men de mindre företagen har också stort behov av stödjande insatser, och vi ställer stora förhoppningar på den proposition om företagarföreningarna som skall komma i vår. Vi hoppas att den skall medverka till att de får möjlighet att stimulera och effektivt hjälpa företagsamheten på olika fält.

Jag vill till sist, herr talman, säga några ord om lokaliseringpolitiken och kan som en lämplig övergång börja med att nämna, att förutsättningen för att vi skall kunna få till stånd en fortsatt effektiv lokaliseringspolitik är att det finns många mindre och medelstora företag, som är beredda att rycka in på de platser där arbetskraft som ej är tillräckligt sysselsatt finns. Bland de riktiga greppen i statsverkspropositionen anser vi vara förslaget att öka anslagen till lokaliseringpolitiken. Denna verksamhet har hittills varit lyckad och skapat sysselsättning åt ett par tiotusental arbetare och därjämte ett stort antal i olika följdverksamheter.

Vi ser denna lokaliseringspolitik som ett väsentligt bidrag till att uppnå ett stabilare penningvärde och ett samhällsekonomiskt bättre utnyttjande av våra resurser. Man minskar inflationsdrivande övertryckstendenser i expansionsorterna genom att flytta ut verksamhet därifrån, och man förbättrar ekonomin ute i landet och därmed låglönegruppernas ställning. Jag är av den uppfattningen att arbetsmarknadsmyndigheterna bör ägna denna sida av sin verksamhet större uppmärksamhet i fortsättningen och därmed i viss omfattning ersätta en alltför starkt rörlighetsinriktad omflyttningspolitik. En sådan politik kan leda till en ensidig uttunning, vars konsekvenser man ännu inte i dag är riktigt klar på vart de leder. Det är inte bara glesbygder som här kommer in i bilden, utan det gäller framtiden för hela regioner.

Jag anser att det brister allvarligt i den långsiktiga planeringen och samordningen av olika åtgärder. Vad blir

Statsverkspropositionen m. m.

t. ex. konsekvensen av att man driver en fortsatt uttunning av stora områden i vårt land? Vad kommer det att kosta samhället att städa upp efter det att man har plockat bort huvudparten av den arbetsföra befolkningen? Var går den gräns där samhället måste dödförklara en bygd och sörja för flyttningen och servicen för den restpost, som under alla förhållanden blir kvar? Hur verkar de kedjereaktioner, som uppstår i ort efter ort i allt större storlek när man tappar aktivitet efter aktivitet? Hur kommer en utpräglad frihandelspolitik att inverka på möjligheten att upprätthålla full sysselsättning och möjligheten att driva en fortsatt lokaliseringspolitik? Hur kommer jordbruksnedläggningarna — inemot en tredjedel av den nu brukade arealen — att verka på samhällsservice, på trivelsfrågor? Hur kommer den att verka på naturvården och på människornas möjligheter till rekreation och friluftsliv? Hur kommer den förestående och pågående nedläggningen och omläggningen av järnvägar att påverka bygder och samhällen? Hur skall man kunna samordna våra försvarsmål med den bebyggelsefördelning som pågående omvandling synes leda till? Vad kostar totalt denna omflyttning och omvandling vid olika hastighet i förändringarna?

Det är många frågor att ställa, som man inte tycks kunna ge svar på i dag. Man handlar ensidigt på olika områden utan att ta hänsyn till de många olika problemen.

Det första svar som man kanske får på frågan varför vi inte har en sådan långsiktig totalplanering och en samordning av olika åtgärder är att det är svårt eller omöjligt att åstadkomma hållbara riktpunkter. Men jag anser, att innan vi genom beslut inriktar utvecklingen i en ensidig och genomgripande omdaning, så måste vi ändå något så när veta vart besluten på sikt leder och då också vara beredda att ta konsekvenserna och kostnaderna för även de långsiktiga förändringarna. Det är

också viktigt att man i sina lönsamhetskalkyler för den ena eller andra förändringen också medräknar dessa följd-kostnader. Man måste också räkna med samhällskostnader. Vi skulle behöva en samhällsekonomisk totalkalkyl.

Detta resonemang leder till att de genomgripande förändringar, som bl. a. en omfattande rörlighetspolitik leder till, måste vara mycket noggrant övervägda innan de sätts i verket. Vi måste finna andra lösningar till våra sysselsättningsfrågor och samhällsproblem utan alltför hastiga omdaningar och okontrollerbara konsekvenser. Med den moderna tekniken finns det alldeles säkert möjligheter att välja olika vägar i samhällsutvecklingen. Det bör vara möjligt att finna alternativ som också tar större hänsyn till människan än vad många av dagens utvecklingstendenser synes medge. En diskussion kring en sådan samhällsekonomisk generalplanering och totalkalkyl finner jag vara mycket angelägen.

Fröken MATTSON (s):

Herr talman! Det är ju så, att när vi närmar oss slutet på en remissdebatt så kommer vi, var och en med vår egen lilla pusselbit som vi vill belysa, och vi får uppenbarligen göra det under den koncentration, som blir möjlig tack vare frånvaron av människor som stör oss vid denna timme här i kammaren.

Det var ingalunda min avsikt att ta upp det näringspolitiska programmet, det som har berörts av de två föregående talarna. Jag har haft helt andra avsikter när jag begärt ordet. Men jag tycker ändå att man gentemot herr Wallmark och även gentemot den senaste ärade talaren måste peka på att hela den budget, som nu har framlagts, såvitt jag kan förstå är en budget som på punkt efter punkt ansluter sig till det näringspolitiska program som antogs vid den socialdemokratiska partikongressen. Det är en budget som skiljer sig från de flesta finansplaner som läggs

fram i andra delar av Västeuropa, just genom sin totala satsning på arbetsmarknadspolitiken.

Vi vill öka utgifterna under arbetsmarknadsanslaget med 470 miljoner till 1,5 miljard kronor. Det är en ökning med inte mindre än 45 procent. 40 procent av de föreslagna utgifterna går just till arbetsmarknadspolitiken. Hade vi inte haft den aktiva arbetsmarknadspolitik som vi har byggt upp under åren så hade vi förmodligen haft 140 000 å 150 000 arbetslösa i vinter. Det är 100 000 fler än de 43 000 som registrerades i december.

Jag vill göra detta påpekande, ty även om det inte kan bli någon debatt på denna punkt bör de här framförda synpunkterna inte bli helt förbigångna.

Jag uppfattar den framlagda statsverkspropositionen som en mycket effektiv dementi mot de rykten, som kom fram under den socialdemokratiska riksdagsgruppens överläggningar i augusti. Ryktet gjorde månad efter månad gällande trots uttryckliga dementier att vi hade för avsikt att höja de direkta skatterna. Sedan statsverkspropositionen har lagts fram har det på den punkten blivit fullkomligt tyst. När vi har en remissdebatt vid denna tidpunkt är det bra att det från regeringens och regeringspartiets sida har lämnats en dementi på denna punkt.

Vår svårighet, herr talman — det är mitt egentliga ärende — är att vi fortfarande inte riktigt vet vad årets motioner kommer att innehålla. Vi har dock sett en del svar. Just i dag, innan vi skingrades före middagspausen, började de första tryckta motionerna delas ut. I dessa togs bl. a. jämlikhetsfrågorna och könsrollsfrågorna upp. När vi slog upp morgontidningarna i dag kunde vi läsa om att högerpartiet har motionerat om kvinnlig tronföljd. Även om det kanske inte är den direkta bakgrunden fick jag en tanke, att detta förslag måhända är ett litet praktiskt resultat av den utfrågning av partiledar-

Statsverkspropositionen m. m.
na, som radierades i slutet av förra året och som en av våra största och mest aktiva icke-politiska kvinnoorganisationer hade inbjudit till.

Partiledarna hade samlats och utfrågats om sina program och synpunkter på det stora avsnitt av politiken, som berör jämlikhetsproblematiken och som av någon egendomlig anledning det mest är kvinnor som brukar ta upp även om det ingalunda gäller enbart frågan om jämlikhet mellan kvinnor och män utan mera lika villkor mellan generationer och grupper inom generationerna. Det kan också vara fråga om jämlikhet mellan olika delar av landet. De 21 miljoner kronor som nu föreslås gå till service i glesbygderna är ett försök att åstadkomma lika villkor för dem som bor i andra delar av landet och med andra förhållanden än i tätorterna.

Det var oerhört intressant att tal del av vad partiledarna yttrade vid dessa direkta förhör. Det framkom också något som gjorde oss en smula tveksamma inför det eventuella regeringsalternativ, som vi nu så ofta och så påstridigt får höra kommer att bli verklighet i höst. Jag tror verkligen att man även där ser olika, ganska stora och ganska viktiga nyanser. Jag kan verkligen inte föreställa mig hur man i dessa för alla individer så viktiga frågor skall kunna åstadkomma en verkligt samlande lösning inom det borgerliga block, som säger att det nu är berett att övertaga regeringsmakten efter valrörelsen.

När man lyssnar på en utfrågning i radio och sedan sitter kvar i en stor lokal och följer debatten i flera timmar efter det att radiosändningen slutat kan minnesbilderna i viss utsträckning bli felaktiga. Därför ägnade jag gårdagen bl. a. åt att läsa igenom en utskrift av den bandupptagning som gjordes under utfrågningen. Jag måste säga att det finns anledning att känna sig en aning tveksam.

Arbetsmarknadens kvinnoämnd har kommenterat utfrågningen och sagt, att

Statsverkspropositionen m. m.

vi verkligen får se i framtiden hur det blir med täckningen av alla de uttalanden som gjordes. Man hörde så att säga en läpparnas bekännelse, som blev mer och mer entusiastisk ju längre den mycket besvärliga utfrågningen pågick. Vi skall följa herrarna och damerna mycket noggrant i ert agerande under den kommande riksdagsperioden. Vi skall komma ihåg att frågor som det har talats om här i dag — familjepolitiken, miljöpolitiken och servicefrågorna — är sådana ting som hör ihop med pålika-villkor-problematiken. Det finns verkligen anledning att fråga sig hur ni kommer att ställa er, när det blir dags att ta ställning till serviceutredningens betänkande som inom kort är redo för publicering.

Vid utfrågningen ställdes partiledarna inför frågor om vilka människor de ansåg vara i behov av service:

1. Är det en liten grupp i samhället som behöver service?

2. Är det en något större men ändå ganska liten grupp, vilken kan beskrivas t. ex. som yrkesarbetande kvinnor — dvs. icke hemmafruar — och åldringar?

3. Har nästan varje medborgare i landet rätt att ställa krav, som vederbörande bör få tillgodosedda, när det gäller sjukvård, barneftersyn, vägar, skolgång osv.?

Till sin stora förvåning märkte man att för alternativ 3 stannade kommunistledaren, statsministern och högerledaren herr Holmberg, medan den nye folkpartiordföranden, som uppenbarligen får läsa på frågeställningarna betydligt bättre än hittills, stannade för alternativ 2. Det är alltså yrkesarbetande kvinnor samt åldringar — en ganska smal sektor — som bör ha service, enligt herr Wedén. Centerpartiet företrädades av vice ordföranden, som sade att man varken kan stanna vid alternativ 2 eller alternativ 3 utan att man får ta någonting mitt emellan — »alternativ 2 $\frac{1}{2}$ »!

Kan ni få denna ekvation att gå ihop?

Det skall bli ytterligt intressant att se, när alla motioner kommit och vi får en diskussion om dessa viktiga miljö- och servicefrågor, om ni har en gemensam linje att gå på.

Vad beträffar uppfattningarna av könsrollerna, ett ganska allmänt nyttjat ord som tränger igenom så oerhört mycket av hela vår föreställningsvärld, hamnade de utfrågade också i olika positioner — högerledare, folkpartiledare och representanter för centerpartiet, socialdemokraterna eller kommunisterna.

Man kan på punkt efter punkt gå igenom programmet och få resultatet i klarskrift. Med utgångspunkt från det kan jag försäkra, att landets alla skärpta kvinnor som följt denna utfrågning, där man för första gången direkt ställde företrädare för samtliga partier i skottgluggen, kommer att följa er, alltså ingalunda enbart de socialdemokratiska kvinnorna.

Givetvis var även familjepolitiken föremål för diskussioner under de timmar då utfrågningen av partiledarna pågick. Diskussionerna kommer säkerligen att återkomma, när vi något senare i vår kan få en realbehandling av de förslag som har lagts fram i årets statsverksproposition.

Jag tycker det är värt att notera, att vi kvinnor är väldigt glada över att fru Elvy Olsson har blivit så intresserad av daghemsfrågan och barntillsynen. Det är glädjande helt enkelt därför att centerpartiet då tvangs erkänna, att det i sitt partiprogram fortfarande har punkter som säger att partiet anser att kvinnorna skall vara hemma medan barnen är små. Först när barnen är vuxna bör kvinnorna gå ut i förvärvslivet. Det vore verkligen på tiden att åtminstone denna passus snarast raderas ut ur centerpartiets program. Jag tror att kvinnorna är mera framme än partiet i övrigt när det gäller likaberättigande frågor och planeringen av den framtida barntillsynen och familjepolitiken.

Jag skall inte stå här och beklaga, att

någon inte är närvarande här i kväll. Annars vill jag endast till protokollet anteckna en kommentar till fru Ruth Hamrin-Thorells tidigare framträdande, då hon talade om folkpartiets många initiativ för familjedaghemmen. Jag håller här med henne; jag erkänner villigt att folkpartiet år efter år har motionerat om familjedaghem. Det är även alldeles uppenbart — det framgår av statsverkspropositionen — att vi längre fram kommer att få ett förslag om familjedaghem. För oss är det dock en väldigt väsentlig skillnad mellan folkpartiets och vår uppfattning. Vi har hela tiden sagt att vi anser att man först och främst bör koncentrera intresset till daghemmen, helt enkelt därför att det har funnits risker för att konstruktionen av barntillsynen annars hade fått övervikt mot familjedaghemmen. I den uppfattningen är vi ingalunda ensamma. De undersökningar som har gjorts visar, att över hälften av alla mödrar också föredrar daghemsvård för sina barn.

Vi har accepterat familjedaghemsvården, när vi har fått vissa spärrear för den. I den bristsituation som nu råder anser vi att det är rimligt att man också går in för detta, även om vi fortfarande anser att man, såsom det har föreslagits, bör fortsätta att bygga ut daghemsverksamheten så att vi kan räkna med minst 10 000 platser till såsom ett tillskott under de närmaste åren. Vi räknar även med en ökning av det statliga anslaget till barnstugor med 20 miljoner kronor för nästa budgetår.

Jag tror att man måste ha klart för sig att när det gäller barntillsynen räcker det inte med vad vi motionerar om, vad vi skriver för remissutlåtanden eller vilka propositioner vi lägger fram här i riksdagen, även om det givetvis är oerhört betydelsefullt, eftersom riksdagen har möjlighet att skapa de ekonomiska förutsättningar som underlättar för kommunerna att genomföra förslagen.

Men detta bör också föras ut på det

Statsverkspropositionen m. m.

kommunala planet, och eftersom vi så ofta hört inte minst från folkpartistiskt håll, att det partiet alltid haft initiativet, har det socialdemokratiska sekretariatet här i riksdagen i en rundskrivelse frågat om saken hos landets alla kommuner med över 10 000 invånare. Totalt är det 127 kommuner, och vi har fått svar från 100; det är alltså 27 som inte svarat, men vi tror i alla fall att bilden är tämligen klar. I 93 kommuner har man haft frågan uppe till allvarlig behandling, antingen genom direkta beslut eller genom utredningar, genom initiativ på ett eller annat sätt. I 73 kommuner av 100 är det socialdemokrater, som tagit initiativet. I 12 av dessa 100 kommuner är det en skolstyrelse eller en drätselkammare som tagit direkta initiativ för att lösa barneftersynsfrågan; man har aktualiserat och löst frågan i varje fall så långt vi i dag kan tala om en lösning. I tre, säger tre, kommuner är det folkpartiet som tagit initiativet; och det har gjorts samtidigt som motioner väckts från annat håll.

Dessa siffror, herr talman, tror jag att det kan vara ganska bra att ha i protokollet för en kommande diskussion om alla sådana här frågor. De hör ihop med jämlikhetsproblematiken. De hör ihop med filosofin bakom den politik vi företräder och de förslag vi kommer att lägga fram.

Det är en ytterligt intressant riksdags-session som ligger framför oss. Jag kan lova, herr talman, att inte bara jag utan nära nog samtliga landets skärpta kvinnor kommer att observera partiledarna och vilka alternativ de stannar för när man direkt placerar dem i biktstolen och ber dem precisera sina synpunkter i dessa viktiga frågor.

Herr AHLMARK (fp):

Herr talman! Flera talare i denna debatt har redan sagt en hel del om det svenska skattetrycket. Jag skulle vilja lägga till några reflexioner om den samlade skattebördan i framtiden och möj-

Statsverkspropositionen m. m.

ligheten, eller omöjligheten, av väsentliga skattesänkningar. Mitt resonemang gäller alltså inte skattepolitiken i årets konjunktur- och budgetläge, utan är en mera principiell skiss i ett längre perspektiv.

Vi vet alla att ökningen av nationalinkomsten varit alldeles för långsam under de senaste åren. Sedan förra andrakammarvalet har ju tillväxten varit 3 eller något mer än 3 procent per år, men långt under 4 procent och betydligt långsammare än under första hälften av 1960-talet. Ledsamt nog har socialdemokratin inte kunnat hålla sina braskande vallöften från 1964 om en ökning av nationalprodukten på »minst 4 procent» per år.

Detta har bl. a. lett till att stat och kommun inte fått in tillräckligt med pengar för reformverksamheten. Det är ju först och främst ekonomins tillväxt som ger politikerna chans att betala reformerna. När tillväxten är för långsam uppstår en klyfta mellan resurser och ambitioner. Därför blir det en förstahandsuppgift för en ny regering att på olika sätt stimulera den ekonomiska tillväxten, bl. a. för att skaffa pengar till de många uppgifter som vi i dag inte har råd att lösa, men som vi i framtiden inte har råd att låta bli att lösa.

Det finns de som säger att de pengar, som en snabbare ekonomisk tillväxt ger oss, först och främst skall användas för en skattesänkning. Jag tvivlar på det. Inte så att vårt nuvarande skattesystem är tillfredsställande — tvärtom är det angeläget med en stor skattereform, troligen med ökad tyngd på indirekta skatter, med större skattefria belopp vid den direkta beskattningen som stöd åt låginkomsttagarna, med mer omfattande transfereringar över statsbudgeten för t. ex. barnfamiljerna. Inte heller så att skattesänkningar på vissa områden inte skulle kunna verka arbetsstimulerande och produktionsvänliga. En lättnad för exportindustrin och en minskning av marginalskatten vid vissa inkomstskikt kan ha sådana effekter.

Vad jag tvivlar på är däremot att man under en lång följd av år framåt, oavsett vilken regering som sitter, kommer att kunna genomföra någon nämnvärd lättnad av det *totala* skattetrycket. Jag gör det med tanke på de stora kostnadskrävande reformer som ligger framför oss. Låt mig helt kort nämna fyra sådana områden i svensk inrikespolitik.

Vårt land håller på att gå in i någonting som man kan kalla för en *vårdbehovsexplosion*. Andelen pensionärer ökar mycket snabbt. Under 1960-talet ökar befolkningen med 10 procent, antalet folkpensionärer med 25 procent och antalet personer över 80 år med omkring 100 procent. Och den stegringen kommer med stor säkerhet att fortsätta under många år.

Samtidigt vet vi att äldre människor kräver mycket mer av sjukvård i olika former än yngre människor. Omkring 40 procent av platserna i sjukvården nyttjas av personer över 67 år som i dag utgör omkring 10 procent av befolkningen. På samma gång ökar kraven på förberedande och regelbunden hälsokontroll redan i ganska unga år.

Men personalbristen på sjukhus, vårdhem och ålderdomshem är som vi vet ofta mycket stor. För vissa personalkategorier behöver man lyfta upp lönerna ordentligt för att deras yrken skall bli mera konkurrenskraftiga. Mycket talar för att på vårdsidan kommer kraven att öka betydligt snabbare än nationalproduktens utveckling. Vi kan här bortse från vilken del av den offentliga sektorn som kommer att få bära de tunga lassen, om det blir landstingen eller statsbudgeten eller en kombination. Det problemet ändrar ingenting i slutsatsen att vårdfrågorna — akutvården, långtidsvården, åldringsvården och den profylaktiska hälsovården — kommer att kräva snabbt stigande insatser i ett läge då de äldre årsklasserna ökar mycket snabbare än de årsklasser som befinner sig ute i produktionen.

Statsverkspropositionen m. m.

En annan sektor som kommer att kräva mycket större intresse från politikernas sida är *de eftersatta minoriteterna*. Under de senaste åren har mycket i den allmänna debatten kretsat kring de människor och de grupper som kommit i kläm i utvecklingen och som ofta glömts bort när välfärdssamhället har byggts ut för oss andra. Antalet alkoholister tycks stiga men vårdmöjligheterna kan omöjligt fylla behoven ens i dag. Narkotikamissbruket ökar snabbt i Sverige och i andra länder — vi kan förutse en situation då insatser för att hjälpa de narkotikaskadade ut i ett normalt liv kanske blir en stor post i statsbudgeten. De handikappade skall nu få ett ökat stöd — det parti jag tillhör har länge arbetat för det — och vi vet alla att de fysiskt och psykiskt handikappade ofta lever på en standard som ligger långt under levnadsnivån för andra människor. Kriminalvården diskuteras nu intensivt. Det är svårt att tro att den debatten leder till någonting annat än till en mycket större satsning på vårdmomenten i kriminalpolitiken. Bortsett från det mänskligt självklara i en sådan satsning så ger den på längre sikt troligen positiva samhällsekonomiska konsekvenser — men kortsiktigt statsfinansiellt blir sådana reformer inte billiga.

Det är i hög grad en moralisk fråga hur mycket samhället anser sig ha råd att satsa på de minoriteter som råkat illa ut. De kan inte göra sig gällande på vanligt demokratiskt vis, deras makt vid rösturnorna är ofta obetydlig. Grupperna är ibland inte stora och nästan alltid svåra att mäta storleken av — det gör det lättare för oss att glömma bort dem. De är i regel inte organiserade eller också är de svagt organiserade — det tryck på statsmakterna som andra kan skapa finns inte där. Men i ett samhälle som känner aktiv solidaritet med andra är detta inte skäl nog för passivitet. Jag hoppas att 1970-talet bl. a. kommer att präglas av en allt

starkare medvetenhet om de grupper som hamnat utanför välfärden.

Det tredje området är familjepolitiken där reformarbetet de senaste åren på flera punkter stått nästan stilla. Barnbidragen är i dag mindre i fast penningvärde än de var för ett par år sedan. Politiken har missköts genom splittringen på olika utredningar och genom bristen på en principiell grundsyn som måste prägla en samordning av familjebeskattning, barnbidragsutveckling och lösningen av barnpassningsproblemen. Men det mesta tyder väl ändå på att könsrollsdebatten och det allt större intresset för familjepolitik längre fram kommer att leda till mycket, mycket större transfereringar över statsbudgeten från dem som inte har barn till dem som har det.

Men också om vi inte räknar kostnaderna för barnbidrag som egentlig skattebelastning — man kan ju säga att de som får dessa bidrag får en lika stor skattelindring — kommer andra reformer att bli av annan karaktär. Vi måste mer än i dag satsa på jämlikhet mellan män och kvinnor — det kostar mycket i utbyggnad av barndaghem. Längre fram måste vi troligen tänka oss en sänkning av skolåldern, kanske i form av en allmän förskola. Det leder till utgiftskrav som vi nu inte kan överblicka. Men vad vi *kan* överblicka är nog att familjepolitiken i framtiden får en helt annan ställning än i dag med viktiga budgetmässiga konsekvenser.

Det fjärde område som jag vill peka på är miljöfrågorna. Här upplever vi något av en väckelse i debatten. Vi vet att våra sjöar och vattendrag håller på att smutsas ned för årtionden framåt. Vi kan vara säkra på att luftföroreningarna åtminstone i storstadsområdena kommer att bli alltmer besvärande. Vi läser om hur gifter av olika slag tunnar ut och hotar djurlivet och skadar en del av vår föda.

Att nämna dessa faror är mycket lättare än att ange deras lösningar. De tre-

Statsverkspropositionen m. m.

vande försök som har gjorts för att precisera motåtgärderna visar hur stora resurser som måste sättas in för att hindra fortsatt förgiftning och nedsmutsning: vattenreningsverk, övergång till nya typer av oljor eller till elektricitet, skärpta regler för ljudisolering i bostäderna, bekämpande av skadliga kemikalier i naturen, forskning kring miljöfrågorna o. s. v. Vi vet inte i dag hur kostnaderna kommer att slås ut på staten, kommuner och avgifter för enskilda och företag. Men vi kan förvänta oss att miljöproblemen nu när de skall föras över från debattplanet till konkreta lösningar kommer att bli dyrbara och att kostnaderna ökar snabbare än produktionens utveckling.

Det här var fyra områden där jag utgår från att framtida finansministrar kommer att möta kraftigt stegrade anspråk: vårdbehoven, de eftersatta minoriteterna, familjepolitiken och miljöfrågorna. Det är väl troligt att ett studium av utbildningspolitiken, när t. ex. 1960-talets stora årskullar kommer upp i skolåldern, leder till liknande slutsatser.

Naturligtvis finns det andra budgetområden där ökningstakten är betydligt lägre. Låt oss också anta att produktionens tillväxt kommer att vara så snabb att man klarar allt detta och de andra inrikespolitiska utgiftskrav som vi vet finns. Låt oss vidare anta att en hygglig konjunktur i förening med ett vettigt skattesystem med en effektivare kapitalmarknad och näringspolitik kan göra bruttonationalproduktens stegring — och därmed skatteintäkternas ökning — så mycket snabbare än under de senaste tre, fyra åren att det ändå blir pengar över. Är det rimligt och sannolikt att dessa inkomster kommer att utnyttjas för väsentliga sänkningar av det samlade skattetrycket?

Jag tvivlar fortfarande på det. Och jag tvivlar mot bakgrunden av det femte utgiftsområdet, som är det allra viktigaste. Det val som vi då kunde komma i vore ju: Skall vi prioritera en

genom skattepolitiken stimulerad enskild konsumtion i Sverige eller en ännu snabbare utveckling av vårt internationella bistånd, av u-landshjälpen?

Ty det är ju alldeles klart att nästan inga ledande politiker och inga partier i Sverige helt och fullt insett de väldiga krav som mycket snart kommer att ställas på de relativt rika länderna i världen. Om några få årtionden rymmer jorden troligen sex miljarder människor. Redan i dag finns det fler svältande och undernärda människor än någon gång tidigare i mänsklighetens historia. För varje år är nettoökningen av världens befolkning omkring 70 miljoner människor eller tre å fyra Skandinavien. Hungerklyftan mellan jordens folk vidgas, och samtidigt ökar jordförstörelsen och rovdriften på naturtillgångar. Vattenbristen skymtar längre fram.

Många forskare varnar för den katastrof som världen går mot när befolkningsexplosionen sker just i de områden i världen där massvälten redan i dag är en ständigt pågående katastrof. Industrieländerna har ännu knappast vaknat till medvetande om problemets omfattning. I vårt eget land får vi en budget där u-landshjälpen är omkring 4 promille av nationalinkomsten. Och regeringen skryter med att den ändå innebär en 25-procentig ökning.

I framtiden kommer människorna att bry sina hjärnor med frågan hur 1960-talets politiker kunde vara så dåraktiga och kortsynta att de lät viktiga år släppas förbi med insatser av obetydlig eller närmast symbolisk betydelse, att de inte såg hur framtidens faror tornades upp. Jag vet inte vad 1960-talets politiker då kommer att svara om de lever — dagens hänvisningar till att opinionen inte är mogen eller att finansministern får många ilska brev kommer att framstå som de ynkliga ursäkter de är.

Vi talar i dag om när vi kan uppnå 1 procent av nationalinkomsten i u-landshjälp. Det är en viktig debatt, vi

måste ställa upp delmål, vi måste få i gång hjälpens stegring. Det är närmast oerhört att regeringen kan förlägga det målet så långt fram som till mitten av 1970-talet. Men framtidens krav blir av helt andra dimensioner än en procent av nationalinkomsten. Det blir många procent av de rika ländernas nationalprodukter som måste nyttjas för insatser till jordbruket i de fattiga länderna, för projekt för familjeplanering av en omfattning och kanske en brutalitet som vi i dag skulle skrämmas av, för kapitalinsatser som kan bli starten till en industrialisering, för åtgärder att förhindra skövling av naturtillgångar som aldrig kan ersättas och för teknisk hjälp i många andra former.

Om dessa insatser hinner bli effektiva innan världshungern och klyftan mellan rika och fattiga länder leder till mer definitiva katastrofer kan ingen säga. Men vad vi i dag kan säga är att vi snart måste göra uppoffringar som känns i vår egen standard för att göra allvar av något av talet om solidaritet utan nationsgränser eller helt enkelt för det krasst egennyttiga skälet att den värld vi nu ser utvecklas blir alltför farlig för att vi skall våga acceptera den.

Det finns de som tror att också morgondagens politiker i de rika länderna kommer att svika i det prov som förestår. Pessimisterna anser att bara något slag av internationell beskattning, beslutad i övernationella organ där staterna har rösträtt efter storlek och där besluten kan verkställas med tvångsmedel om det är nödvändigt, skulle kunna genomföra den framtida överföring av resurser från det privilegierade fåtalet till den fattiga majoriteten av människor på jorden. Av egen kraft kommer industriländerna inte att besluta om de nödvändiga offren i sin konsumtion.

Kanske har pessimisterna rätt, men vi har ännu chans att visa att de har fel. Politikerna i Sverige och andra relativt välbärgade stater har fortfarande möjligheter att börja leda opinionen i

Statsverkspropositionen m. m.
stället för att ledas av den, att gå ut till människorna för att förklara vidden av de insatser som blivit nödvändiga och på riksdagsplanet dra de budgetmässiga slutsatserna av en sådan värdering. Men då kommer vi också längre fram — i en eventuell situation då en allmän skattesänkning visar sig möjlig sedan inrikesreformerna fått sitt — att finna hur svårt det är att kombinera en sådan skattelättnad med en snabb stegring av u-landshjälpen.

Med det här har jag alltså inte velat säga att jag är nöjd med dagens skatter — tvärtom är en stor reform av skattesystemet en av de viktigaste uppgifterna under de kommande åren. Jag har inte heller sagt, jag upprepar det, att inte vissa skattesänkningar kan vara produktiva, på sikt ge mer än de kostar. Och givetvis är det *i och för sig* naturligt att önska att framtiden kommer att ge relativt sett mer för människornas enskilda konsumtion.

Man vad jag vill varna för är en enkel tro att en snabbare tillväxt i ekonomin, som en ny regering måste driva fram, senare kommer att leda till väsentliga sänkningar av det totala skattetrycket. Det vore oklokt av något parti att driva en sådan propaganda och att ställa ut sådana löften. De resurser som en större nationalprodukt kommer att ge är troligen till stor del redan intecknade av de väldiga, olösta problem som ligger framför oss. Ingen regering kan väja för de problemen.

Under detta anförande hade herr talmannen infunnit sig och övertagit ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr PALM (s):

Herr talman! Det är onekligen mycket intressant att sitta och lyssna på herr Ahlmark här i kväll när han upprepade gånger säger — oavsett vilken regering som sitter vid makten — att det är orealistiskt påstå att man skall kunna sänka det samlade skattetrycket

Statsverkspropositionen m. m.

inom överskådlig tid. Det är så mycket mera intressant som folkpartiet har placerat herr Ahlmark i bevillningsutskottet som skall behandla skattefrågorna.

Jag satt i bänken och undrade varför herr Ahlmark helt plötsligt har gripts av denna ruelle. Det har ju drivits en intensiv folkpartipropaganda i valrörelse efter valrörelse där man har sagt: Bort med kösamhället, rösta med folkpartiet, sänk skatten nu, rösta med folkpartiet! Vi känner igen de där plakatena på varenda ladugårdsvägg överallt i hela vårt land, och vi har sagt att detta är en sorts schizofren politisk propaganda. Det är fråga om ett slags personlighetsklyvning som folkpartiet ger uttryck för när man å ena sidan vill påstå att man skall kunna sänka statens inkomstintag och å andra sidan driva en ännu progressivare politik för att snabbare kunna avskaffa de problem vi alljämt har att brottas med i vårt samhälle. Jag skall inte uppehålla mig vid herr Ahlmark längre, men jag vill sluta med den rekommendationen: Åk hem till folkpartiets valbyråer och makulera så snart som möjligt de stora upplagorna av affischerna »Sänk skatten nu» och »Bort med kösamhället!». Annars får ni aldrig era paroller att balansera.

Herr talman! Årets remissdebatt har gett nya exempel på hur snabbt värderingarna kan skifta inom den borgerliga oppositionen. Den konjunktursvacka vi nu upplever har behandlats i en rad av inlägg. Av dessa att döma kan man förledas tro att kampen mot arbetslösheten utgör en förstahandsuppgift för den svenska borgerligheten. Dessa ambitioner är emellertid inte särskilt djupt rotade, och den eventuella omvändelsen kommer enligt min mening mycket brådstörtat. Efter att i årtal ha visat likgiltighet och negativism i dessa frågor krävs det nu från borgerligt håll mer statsingripanden, kanhända rena planhushållningsåtgärder, samhällsingripanden av sådant slag som man tidigare hårt bekämpade. Det är

inte så många år sedan man från borgerligt håll ville begränsa anslagen för arbetslöshetens bekämpande. Man talade ofta om att socialdemokratin givit arbetsmarknadsmyndigheterna alldeles för stor makt i vårt samhälle.

Den nu påstådda omvändelsen kan emellertid bevisas med många exempel. Enbart för några år sedan bedrev borgerligheten med landets ledande folkpartitidning, Dagens Nyheter, i spetsen en propaganda som krävde att Sverige skulle upprätta rekryteringsbyråer på kontinenten för att mångdubbla invandringen av arbetskraft.

Under 1964 års valrörelse drev man en sådan kampanj med sanma frenesi varmed man tidigare propagerat för mycket extrema utrikespolitiska målsättningar. Regeringens ståndpunkt var även vid behandlingen av invandringsfrågan helt synkroniserad med vad LO och TCO ansett lämpligt, vilket innebär att man förklarat att den arbetskraft vi tar emot får vi också vara beredda att behandla fullt rättvist även vid en konjunkturedgång. Man har önskat en reglerad invandring och den har genomförts på ett sätt som i stort bör stå i samklang med löntagarorganisationernas intressen. Det är något annat än liberalernas laissez-faire, dvs. låtgå-system.

Inte tjänar det så mycket till att tala alltför mycket om den snö som föll i fjol även om det skulle vara mycket lockande att erinra om de mest befängda borgerliga rekommendationerna beträffande den svenska sysselsättningspolitiken under de år som gått.

Vi skall i stället titta framåt, och visst finns det en hel del material i det stycket. I den senaste långtidsutredningen fick vi en presentation av de väntade utvecklingstendenserna fram till 1970, och den gav oss även utblickar fram mot 1980-talet. Materialet byggde i hög grad på enkäter bland den svenska industrins representanter, och på nästa varje sida i denna utredning sattes ett utropstecken i kanten för den väntade

expansionen inom den offentliga sektorn, ofta kallad den ofantliga sektorn i Sunt Förnuft samt dess broder- och systerorgan. Utredningen angav bl. a. hur stora strukturförändringarna väntades bli, en utveckling som dock enligt utredarnas slutsatser på många områden gick alldeles för sakta.

På grundval av de insamlade planerna fick vi en redovisning av de olika näringsgrenarnas arbetskraftsbehov, och utredningen konstaterade, som kammarens ledamöter erinrar sig, att mot en beräknad tillväxt av arbetsstyrkan på 110 000 personer mellan 1965 och 1970 står de olika näringsgrenarnas efterfrågan på 165 000 personer. Man hade räknat fram att om arbetstidsförkortning inräknades skulle skillnaden mellan efterfrågan och tillgång på arbetskraft bli inte mindre än 155 000 personer. Utredningen fortsatte: »Inför detta perspektiv anmäler sig en rad avvägnings- och balansproblem. Huvudfrågan blir hur de tillgängliga resurserna lämpligast skall fördelas. Vilken fördelning man än väljer måste efterfrågan begränsas på något eller några användningsområden.» Utropstecknen i kanten, som gällt den beräknade ökningen av offentliga tjänster med cirka 100 000, resulterade i att utredarna ställde frågan: »Hur mycket kan den offentliga konsumtionen hållas ned med beaktande av olika önskemål och politiska målsättningar?» Trots detta har borgerligheten — som i vissa ögonblick förklarar sig företräda näringslivets intressen — byggt hela valkampanjer mot regeringspartiet med anklagelser för det s. k. kösamhället som har förts tillbaka bl. a. på den oerhört kraftiga bostadsefterfrågan och kraven på den sociala omvårdnadens och skolutbyggnadens område. Dessa kampanjer har drivits trots den enorma satsning som under många år har gjorts och trots ekonomernas varningar för att vi gått alldeles för snabbt fram vid utbyggnaden av dessa områden. För att gå ännu raskare fram står man inför nödvän-

Statsverkspropositionen m. m.
diga prioriteringar som måste gå ut över andra samhälleliga uppgifter.

Mot bakgrunden av dessa perspektiv har frågan om en mera rationell ekonomi inom den offentliga sektorn aktualiserats på initiativ av regering och myndigheter. Så sent som under skolveckan, som hölls i Folkets hus i Stockholm i början av januari, framhöll utbildningsminister Olof Palme, att han avser att prioritera det pedagogiska utvecklingsarbetet, medan chefen för skolöverstyrelsen underströk ämbetsverkets ambitioner att i takt med den fortgående expansionen hålla skärpt uppsikt över resursanvändningen. Utbildningsdepartementet svarar för övrigt för en av de mest omfattande huvudtitlarna i statsverkspropositionen, och det hedrar socialdemokratien att man har fört upp just undervisningshuvudtiteln på denna höga nivå.

Dessa synpunkter korresponderar ganska väl med vad som sagts i vissa debattskrifter där man begärt olika åtgärder för att rationalisera skolan. Jag skall inte gå in på alla olika åtgärder som föreslagits i dessa sammanhang. Det kan räcka med att hänvisa till ett nyttänkande som håller på att växa fram på detta område.

Liknande problem anmäler sig också inom en annan kostnadskrävande sektor nämligen vårdsektorn. Dessa problem fick sin belysning när den nye generaldirektören i de nu sammanslagna medicinal- och socialstyrelserna professor Bror Rexed i en tidningsintervju helt nyligen förklarade: »1970-talet kommer att präglas av en stor kamp om personal inom olika sektorer av samhällslivet. Bristen på läkare kommer då att vara hävd, men vi kommer att få en svår brist på sjuksköterskor och sjukvårdsbiträden. När det gäller planerna för Stor-Stockholm betyder dessa en utökning på mellan 25 och 50 procent av alla kategorier sjukvårdspersonal sammantaget.» Han framhöll vidare: »Vi får lägga stor kraft på rationalisering och noggrann planering. Därför

Statsverkspropositionen m. m.

trycker vi hårt på en öppen sjukvård. Som ett led i denna utveckling har sjukvårdens och socialvårdens rationaliseringsinstitut startats, som får till uppgift att rationalisera i regionerna, ge konsult hjälp i fråga om driftsekonomisk planering, teknisk utveckling av apparater etc.»

Ärade kammarledamöter! Det är sant att långtidsutredningen inte var först med att peka på att i ett utvecklat välståndssamhälle tenderar den offentliga sektorn att växa mycket hastigt. Dessa fenomen var kända tidigare men fastslogs med stor kraft i denna utredning.

På regeringens initiativ genomfördes en utredning om programbudgetering vars slutsatser ger utgångspunkter för en ny syn på statsförvaltningens arbete i vidaste mening. I anslutning till denna har 1964 års försvarskostnadsutredning arbetat under ordförandeskap av direktör Arne Henriksson i LKAB, och detta omfattande arbete har redan uppmärksammats i vissa debattböcker, tidskrifter och tidningsreportage. Vissa av utredningens slutsatser ansluter mycket väl till vad försvarministern säger i sin huvudtitel för i år. Här återfinner vi bl. a. initiativet att överföra flygverkstaden i Arboga till försvarets fabriksverk och den aviserade propositionen om ett gemensamt materielverk för hela försvaret, vilket kommer att innebära betydande besparingar såväl i lagerhållning som i personal.

Som redan framgått av många reportage i pressen och av den stora försöksverksamheten är det ingen hemlighet att försvarskostnadsutredningen under flera år varit sysselsatt med att konstruera ett system som innebär att en kostnads- och prestationsbudgetering i företagsekonomisk mening genomförs på försvarets område.

Ett sådant system — vilket också framgick av direktiven — innebär att man fortlöpande kan utnyttja budgeteringen och ekonomiska kalkyler för att analysera verksamheten från ekono-

miska utgångspunkter. Det innebär också en möjlighet till decentralisering av beslutanderätten men också ett ökat ansvar i den lägre instansen. Detta ger i sin tur möjlighet för regementen och milostaber att i ökad utsträckning medverka i rationaliseringsarbetet. Resultatet skulle alltså bli en bättre samordning i det totala försvaret genom ett integrerat budgeterings- och redovisningssystem.

Den nuvarande försvarsbudgetens principer bär anor från 1911, men den fick i stort sin nuvarande utformning 1940 med stort utrymme för kontrollsynpunkterna som här kom att väga tyngre än inom den civila statsförvaltningen, vilket föll sig helt naturligt mot bakgrunden av de kraftigt svällande militära utgifterna under krigsåren.

Som redan är känt från många sammanhang siktar utredningen till en spridning av budgetansvaret till olika nivåer med ökad ekonomisk handlingsfrihet för cheferna, vilka dock skall kunna ställas till ansvar för resultatet på samma sätt som gäller inom civil verksamhet. Enligt nu gällande system kontrolleras endast resursförbrukningen, och det är en uppenbar brist att den ekonomiska ändamålsenligheten av vidtagna åtgärder inte blir föremål för tillräckligt långtgående granskning.

Herr talman! Jag hör till dem som anser att man måste betrakta försvaret på samma sätt och pröva dess ekonomiska anspråk med i stort samma måttstock som andra samhällsaktiviteter. Mot den bakgrunden bör det också vara skäligt att man ligger före inom försvaret jämfört med den civila statsförvaltningen när det gäller att pröva nya budgetsystem med hänsyn till de stora resursanspråk det är fråga om och när man nu står inför utökade krav på ekonomisk planering och kontroll över allt vidare områden.

Mot den bakgrunden är det glädjande att följa det positiva intresse de nya tankarna mött bl. a. vid de förband inom södra militärområdet, som under

ett par års tid på försök redan har prövat det nya systemet.

Debatten har pågått en tid i dessa frågor — numera också i bokform. De två majorer som är lärare vid militärhögskolan har i debattskriften »Försvaret i vår tid» givit en positiv beskrivning av det system som nu föreslås. Med all rätt angriper man det nuvarande anslags-systemet, som bl. a. på förbandsnivå har poster från 150 kronor till 4 miljoner kronor och där en krympning av antalet anslag vore en klar rationaliserings-åtgärd.

Försvarsminister Sven Andersson får erkännanden för sina insatser för att åstadkomma en rationellare ordning på många områden, och man framhåller att kvaliteten inom försvaret nu är högre än någonsin, vilket ansetts viktigare än kvantiteten.

Så långt vill jag ansluta mig till vad dessa författare säger, men när man i fortsättningen möter ett ganska traditionellt militärt talesätt om att statsmakterna pressar försvaret och är generösare mot annan statsverksamhet, tycks man ha blivit vad man själv varnat för — mycket yrkesblind.

Dessa militära talesmän beklagar de många utredningar som pågår inom försvarets område. Man talar om en »utredningskarusell» och »opportunistiska modenycker» och man beklagar att så många framträdande militärer binds för att svara på utredarnas frågor i stället för att, enligt författarnas mening, göra något nyttigare. Man anser också att det borde ske en hårdare gallring av olika utredningsönskemål. Utöver detta påstås med beklagande att försvaret blivit en budgetregulator.

Det kan vara rejält att säga vad man tänker, men för en vanlig civilist framstår dessa påståenden som en viss nedvärdering av parlamentariskt arbete och en otillräcklig samhällsorientering i vidare mening. Alla politiska avvägningar handlar ju om prioritering av olika sektorer inom samhället. Under en period anklagades statsmakterna för att

Statsverkspropositionen m. m.

använda bostadsbyggandet som budgetregulator, framför allt när vi måste ge möjlighet för vår exportindustri att expandera. Från mina utgångspunkter bör planeringen på försvarets område så långt som möjligt vara flexibel för att möjliggöra en anpassning till det utrikespolitiska läget. En sådan flexibilitet borde kunna stimuleras av ett nytt budgetsysteem. Vem har för övrigt sagt att försvarskostnadernas höjd alltid skall vara heliga tal? Vi lever i en demokrati där vi har att syssla med alla samhällsangelägenheter och som måste ta hänsyn till medborgarnas olika intressen i vidaste mening. En viss rörlighet och anpassning får man lära sig på alla andra områden, och det vore enligt min mening en djup missuppfattning att tro att ett nytt budgetsysteem inom försvaret, med starkt ökad ekonomisk handlingsfrihet, skulle befria från en grundlig insyn och kontroll av försvarsmiljardernas användning. Denna kontroll kan och måste stundom ta sig uttryck i att statsmakterna tar sig friheten att utreda olika frågor.

Det finns länder som betraktar sina försvarsmiljarder som de heligaste tingena i en statsbudget, men det görs ju inte i vårt land under normala förhållanden. Vi lever trots allt inte i en belägrad fästning, som gör att försvaret måste ges den allra högsta prioritet — demokratin har många försvarslinjer — och den kommande försvarsdebatten skulle tjäna på att befrias från alltför snäva betraktelsesätt. Om man nu betraktar dessa frågor för enögt, gör man försvaret självt den största skadan.

Nu vet jag, efter att ha medverkat i 1964 års försvarskostnadsutredning, att det finns en avsevärd militär opinion som är villig att pröva ett modernare budgetsysteem, i medvetandet om att en ökad ekonomisk handlingsfrihet kräver ökad kontroll.

Jag vill i detta sammanhang rikta uppmärksamheten på ett material som för några månader sedan offentliggjordes och som inom kort kommer ut från

Statsverkspropositionen m. m.

trycket och där försvarets samhällsekonomiska kostnader blivit belysta ur vetenskapliga synpunkter av docent Lars Werin vid Stockholms universitet.

Jag skall inte gå längre in på dessa frågor. Jag vill bara hänvisa kammarens ärade ledamöter till att ta del av det material som finns i det här sammanhanget. Man kan av det dra slutsatsen för hela det här arbetet att ömsesidiga hänsynstaganden till de mest angelägna behoven inom det gemensamma folkhushållet är karakteristiskt för en god demokrati.

Herr talman! Jag vill efter att ha anfört dessa synpunkter övergå till ett annat område, som tilldrar sig mycket stort intresse just nu. Det gäller friheten att få komma till tals i vår demokrati. Det är en annan variant på temat maktspellet i Sverige, som i så hög grad har dominerat debatten under den senaste tiden. Utan tvekan framstår också demokratins egna kommunikationsproblem som en av de allra största frågorna i dagens samhälle. Vi har med stolthet talat om vår svenska demokrati som överlägsen såväl de kommunistiska som de hel- och halvfascistiska regimer som inte tillåter fria meningsutbyten.

Med avsky har vi gång efter annan följt de ingripanden som gjorts mot yttrandefriheten i länderna bakom järnridån och som innehåller samma slags frihetsbegränsningar som de fascistiska länderna, exempelvis Grekland och Spanien.

Men vi kan också möta ett hot i västvärlden, där den ekonomiska maktkoncentrationen drives så långt — även på tidningsutgivningens område — att det fria ordet kan bli en chimär. En sådan utveckling fyller oss med förfäran. När möjligheterna att komma till tals i hög grad kan bestämmas av de allt färre kvarvarande tidningarna och de ägarintressen som finns bakom dessa, är det uppenbart att yttrandefriheten sitter mycket trångt även i de länder som hyllar de demokratiska frihetsidealerna. Demokratien saknar sannerli-

gen inte problem än i dag i vårt land. Mot den bakgrunden hälsas tillsättandet av en ny pressutredning med den största tillfredsställelse.

Utgångspunkten för denna debatt har oftast varit pressens ekonomiska villkor i största allmänhet och hur de skall ordnas. Det har angivits som den centrala frågan, men hur allvarligt problemet kan bli för den enskilde medborgaren om inte staten engagerar sig i dessa frågor, berörs ofta i förbigående. Det är mera sällan som det framhålles att den enskilde medborgaren kommer i ett ökat beroende av de allt färre men allt större tidningarna — en utveckling som påskyndas genom den fortgående tidningsdöden. De stora tidningarna som är kvar visar också tyvärr ett mycket begränsat intresse för att diskutera denna sida av problemet.

Den tryckfrihetslagstiftning som genomfördes 1949 och som är en av världens mest generösa kan nog också ses som en reaktion mot statens informationsstyrelse, bok- och tidningsindragningarna under andra världskriget. Efter att ha upplevt dessa ingrepp stegrade sig hela svenska folket inför tanken på att det fria ordet även i framtiden skulle bli utsatt för censur och ingripande. Man ansåg att enskilda övertramp kunde korrigeras genom den rika pressflora som arbetade i knivskarp konkurrens. På det sättet kunde den enskilda människans integritet skyddas — det fanns en valfrihet, det fanns en mångfald. Efter kriget gick pressdöden fram, tidningarna blev färre, korrigeringsmöjligheterna minskade och många intressen hotas bli offer för tigandets diktatur. Mångfalden utsattes för hot. Mångfalden hotades bli förbytt i fåfald, och man bävar för nästa steg — en mer eller mindre utvecklade enfald — som sannerligen inte får vara utmärkande för en upplyst demokrati.

För att markera hur högt vi värderar den fria svenska pressen var det ingen som ifrågasatte att man skapade sin

egen hedersdomstol, Pressens opinionsnämnd, med en hög jurist i ordförandestolen men i övrigt bestående av pressmän. Det kom i praktiken att betyda att pressmän dömde pressmän, ett förfarande som är något mycket unikt på rättsväsendets område. Men det är också mycket förpliktande, speciellt då tidningarna inte brukar korrigera varandras felaktiga uppgifter utan får korrigera sig själva, vilket ofta sker på mycket undanskymd plats. Och det är mänskligt mitt i alla stora upplagor! Detta rättssystem intar en särställning — men så är det ju också frågan om ett särskilt hänsynstagande till den s. k. »tredje statsmakten». Makt innebär emellertid också stora förpliktelser. Även solen har fläckar, så också detta system. Om pressmonopolismen får fortsätta vind för våg i skyddet av den ekonomiska liberalismens »osynliga hand» hamnar vi i en mycket allvarlig situation. Det som håller på att ske, sedan vi fick den nya tryckfrihetsförordningen 1949, är att den förändrade konkurrenssituationen hotar rycka undan själva grunden för det betraktelsesätt som bär upp denna i den svenska grundlagen inskrivna förordning.

En liknande problematik anmäler sig på filmskapandets område, men där fungerar en omstridd censurmyndighet. Några ledamöter tog i medkammaren under höstriksdagen upp dessa frågor — enligt min mening ur alldeles för snäva utgångspunkter — och jag skall inte med hänsyn till pågående utredning vid detta tillfälle ge mig in på dessa spörsmål, men uppenbart är att marknadskrafternas fria spel, som här har ett nästan obegränsat svängrum även på detta område, ingalunda är någon garanti för främjandet av det bästa i olika konstarter. Vi har ju en filosofi som innebär att de sämsta produkterna skall tvingas tillbaka genom den allmänna smakförbättringen. Tyvärr finns alltför många exempel på en produktion som ligger på bottennivå. En rikare pressflora kunde även på detta

Statsverkspropositionen m. m.

område bli ett korrigeringsinstrument när det gäller att skriva ihjäl de sämsta produkterna. Fungerar informationen till allmänheten på detta sätt numera? Jag tror det inte. Från sina upphöjda redaktionsstolar låter kulturskrivaren alltför ofta bottensatsen vara kvar — utan vare sig kritik eller kommentarer. De liberala lärofäderna tror på »den osynliga handen» som leder allt till det bästa — jag tror i första hand på en kraftig och målmedveten satsning från samhällets sida även på det kulturella området.

Kanhända än allvarligare än detta problem är frågan om den enskilda människans integritet. Den nya journalistiken, som innebär att människornas ansikten och deras halvt uttalade repliker sammanklipps på ett sätt som passar skrivaren eller producenten, är ett allvarligt fenomen som i praktiken kan innebära ett maktövertagande mot den enskilde. Han blir mer eller mindre försvarslös då han inte själv förfogar över samma instrument. Vad värre är — genmälesrätten blir nästan obefintlig.

Vi hoppas allmänt att de berörda organen själva skall kunna åstadkomma en ordning på detta område, men lyckas inte det är jag alldeles övertygad om att vi måste ta ställning till åtgärder som kan skydda såväl den allmänna yttrandefriheten som den enskilda människans integritet. Det vore ju fattalt om man i frihetens namn skulle bruka de nya stora instrumenten på ett sådant sätt att det skulle ge underlag för åtgärder som ytterst skulle drabba denna frihet!

Vi har vant oss vid tanken att så långt som möjligt slippa övervakningsinstrument för vår rätt att skriva, tala och på annat sätt ge uttryck för våra meningar. Relationerna mellan människor och institutioner har ju reglerats på olika sätt. För 150 år sedan fick vi ett JO-ämbete, som skall övervaka hur rättsväsendet fungerar. Under det första världskriget inrättades ett då mycket välbehövligt MO, som gav den en-

Statsverkspropositionen m. m.

skilde värnpliktige ett skydd mot övergrepp, vilka tidigare inte var alltför ovanliga i militärtjänsten.

Den socialdemokratiska extrakongress som hölls hösten 1967 beslöt begära att staten utser en KO — en konsumentombudsman — som från samma utgångspunkter som JO kan ta sig an den enskilda människans intressen såsom konsument. Mot denna bakgrund anser jag det inte alldeles otänkbart att föreställa sig — om inte nuvarande system kan fungera helt tillfredsställande — att riksdagen även beslutar att utse en PO, en svenska folkets publiceringsombudsman, som kan övervaka och ge ordentlig upprättelse åt de enskilda människor som råkar illa ut i de alltmer övermäktiga massmedia.

En sådan allmänhetens förtroendeman borde självklart i likhet med vad som gäller för de redan nämnda institutionerna utrustas med initiativrätt. De nämnda organ som redan fungerar har skapats för att skydda människor som hamnat på understol gentemot myndigheter och gentemot dem som har större makt i ett alltmer komplicerat samhälle. Jag finner det naturligt med hänsyn till utvecklingen på massmedias område att aktualisera en sådan tanke. Det skulle öppna möjligheter för den enskilda människan att vända sig dit med begäran om åtgärder, om hon har blivit illa behandlad i massmedia och själv har varken råd eller tid att dra en sådan sak inför allmän domstol. Jag vet att denna fråga helt nyligen har aktualiserats i Finland och att intresset för den är stort även i England. Från mina utgångspunkter finner jag det därför angeläget att under det pågående utredningsarbetet om dagspressens villkor även en sådan fråga blir behandlad.

Herr talman! Vi har onekligen skäl att vara mycket tacksamma inför det bästa i den liberalistiska frihetstraditionen. Men den ekonomiska liberalismens låt-gå-system driver fram en koncentration och enskild monopolism och kan lätt leda till kulturfattigdom. Liberalis-

men har betraktat staten som en fiende till friheten. Därför skulle frihetsinstrumenten — pressen — läggas i de enskildas händer. Enligt liberalernas mening bör även radio, TV och de stora kommunikationssatelliterna läggas i de enskildas händer.

Har aldrig liberalerna tänkt på att det liberalistiskt-frihetliga systemet kan bli bortmanövrerat genom mäktiga kapitalistiska manövrar? Socialdemokratin har aldrig haft samma skräck för att låta reglera friheten på många områden, vilka hotats att bli förkvävda av ett vildvuxet liberalt ekonomiskt system. Det kan vi ge otaliga exempel på i den praktiska politiken. Kanhända måste vi än en gång använda statsmakten för att bevara de ursprungliga frihetliga liberala idealen? På det ekonomiska området har det redan praktiserats. På pressfrihetens område kan det bli nödvändigt.

Herr AHLMARK (fp) kort genmäle:

Herr talman! Av herr Palms många missuppfattningar skall jag bara ta upp hans första. Jag förde i mitt inlägg ett principiellt resonemang om framtida utgiftskrav hos svenska statsbudgeter. Jag beskrev vårdbehovsexplosionen. Jag talade om de eftersatta minoriteterna, om miljöfrågorna, om familjepolitiken och framför allt om de väldiga krav som kommer att ställas på oss alla när det gäller att snabbt öka u-landshjälpen. Jag resonerade om de konsekvenser för utgiftsbelastningen på framtida statsbudgeter som dessa och andra frågor kan föra med sig. Utifrån det inlägget gör herr Palm ett grovt osakligt anförande i den valdebattstil som är hans egen. Han säger ingenting om vårdbehovsexplosionen. Han har inga synpunkter på de eftersatta minoriteterna. Han nämner inte miljöfrågorna. Familjepolitiken tycks han inte vara intresserad av, och u-hjälpen finns inte alls med i hans anförande. Däremot påstår han bara rakt ut i luften att folkpartiet

kräver stora sänkningar av det totala skattetrycket.

Herr Palm vet att detta påstående är felaktigt. Mittenpartierna har klart sagt ut att de vill ha en skattereform. Vi vill stimulera produktionens tillväxt, så att det sker en snabbare utveckling av ekonomin här i landet än under de senaste åren. Men vi utlovar ingen sänkning av det samlade skattetrycket.

Det framgick och framgår mycket klart av mittenprogrammet. Det upprepades hundratals gånger i valrörelsen 1966. I en debatt i Solna som vi hade i den valrörelsen avvisade jag herr Palms påståenden, som lät ungefär som hans propaganda här i dag. Sedan vann vi valet — i Solna och på andra platser. Vår linje ligger fast. Någon stor sänkning av det samlade skattetrycket utlovas icke från folkpartiet och centern.

Tyvärre ligger också herr Palms propaganda fast. Väljarna fick veta att vi inte kunde utlova några sänkningar av det samlade skattetrycket. Mellan de båda senaste kommunalvalen kom nära en kvarts miljon nya väljare att stödja folkpartiets och centerns program och att ge det sitt förtroende. Det är bara herr Palm som låtsas tro att folkpartiet kräver väldiga skattesänkningar.

Herr PALM (s) kort genmäle:

Herr talman! Endast ett par ord som genmäle på herr Ahlmarks inlägg. Han sade att jag givit uttryck för många missuppfattningar i den här frågan. Jag kan försäkra herr Ahlmark att jag inte missuppfattat ett ens av det tvetungade språk som folkpartiet under flera år har fört i dessa sammanhang: att å ena sidan framställa sig som ett mycket progressivt parti och å andra sidan spekulera i skattesänkingspropaganda. Det är ju den eviga följetongen under efterkrigsåren.

Jag är väldigt tacksam för herr Ahlmarks upprepade ord här att man inte får räkna med någon sänkning av det totala skattetrycket, men jag tycker att

Statsverkspropositionen m. m.

herr Ahlmark borde känna vämjelse inför de mängder av folkpartistiska affischer som under flera år hängt efter landsvägarna och med vilka man gått ut i valrörelsen och sagt: Sänk skatten nu!

Herr AHLMARK (fp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Palm framhårdar i sina missuppfattningar. Han borde veta att folkpartiet i sina skuggbudgeter har täckt in de reformförslag som partiet lagt fram i riksdagen. Han borde veta att under de tre senaste åren från andrakammarvalet 1964 har vår budget varit starkare än regeringens. Herr Palm medger nu indirekt — utan att ha kurage att säga det klart — att vi i 1966 års valrörelse klart sade till väljarna att vi inte kunde utlova någon sänkning av det samlade skattetrycket.

I stället talar nu herr Palm allmänt om affischer i någon förfluten, icke specificerad valrörelse i ett troligen helt annat budgetläge. Den historieskrivningen — eller historieförfalskningen — får herr Palm bedriva i fred. Vi i mittenpartierna är mer intresserade av framtiden.

Herr PALM (s) kort genmäle:

Herr talman! Vi väntar med stort intresse på det folkpartistiska alternativet till årets statsbudget. När realbehandlingen börjar om några veckor får vi se.

Herr LIDGARD (h):

Herr talman! Jag skall börja mitt anförande med några citat.

»Inom förvaltningsområdet är arbetsmarknadsläget för högre kameral och administrativ personal på grund av fortlöpande företagsnedläggelser och rationaliseringar kärvt. Efterfrågan på jurister med tingsmeritering är som vanligt god, sämre när det gäller samhällsvetare och minimal i fråga om humanister.» Det är länsarbetsnämnden i

Statsverkspropositionen m. m.

Stockholms stad och län som säger detta i en rapport över arbetsmarknadsutsikterna.

Länsarbetsnämnden i Uppsala län konstaterar att tillgången på sökande med samhällsvetenskaplig utbildning har ökat markant under 1967. På grund av det ökade studentantalet kommer examinationen i framtiden att bli numerärt större. Detta får till följd att problemen att finna anställningar för denna grupp kommer att öka, då motsvarande expansion ej kan förutses på behovssidan. För akademikergrupperna har arbetsmarknadsläget hårdnat, och de som önskar andra arbeten än som lärare får vara beredda på en viss arbetslöshetsperiod. Den grupp som drabbats hårdast är samhällsvetarna, för vilket det kan vara svårt att få en i förhållande till utbildningen lämplig sysselsättning.

I detta sammanhang säger länsarbetsnämnden i Malmöhus län att man vill »begagna tillfället att poängtera, att akademikernas arbetsmarknad ganska snart kan vålla stora problem. Den stora frekvensen studerande på de icke spärrede studievägarna vid universitet kommer inom snar framtid att tillföra arbetsmarknaden ett tillskott arbetssökande, som såvitt kan bedömas i dag, kommer att bli svårt att absorbera. Länsarbetsnämnden tänker härvid främst på samhällsvetare och jurister».

Slutligen säger länsarbetsnämnden i Göteborgs och Bohus län: »Samhällsvetare med inriktning bl. a. på förvaltningsområdet är för närvarande svårplacerade. Möjligheterna att vidga denna grupps traditionella yrkesutövningsområden framstår som en fråga av vital betydelse med hänsyn till det stora antalet studerande vid de samhällsvetenskapliga institutionerna. En ökad förståelse för behovet av en ömsesidig anpassning mellan samhällsvetaren och arbetsmarknaden är angelägen. Dessa synpunkter gäller jämväl för sökande med företagsekonomisk utbildning och inriktning. — — — Marknaden för ci-

vilekonomer har i regel varit återhållsam och ter sig nu än kärvare. Speciellt gäller detta för sökande med inriktning på marknadsföring eller exportförsäljning.»

Dessa citat är inte alldeles färska utan tre månader gamla, men såvitt man kan bedöma är den tendens, som de ger uttryck åt, alltfjämt giltig och om möjligt förstärkt i dagens situation.

Jag har med avsikt valt att bara citera vad de länsarbetsnämnder säger, som har universitet inom sina arbetsområden, men går man till de andra arbetsmarknadsrapporterna finner man att tendensen i stort sett är likartad i samtliga rapporter.

Hur har vi då kommit i denna situation? Ja, i och för sig är det naturligtvis inte så förfärligt underligt att alla de akademiker och övrig personal med högre utbildning, som finns inom det svenska näringslivet, får kännning av den konjunktur som har drabbat så många andra arbetstagare mycket hårt. Att jag i fortsättningen kommer att uppehålla mig främst vid akademikernas arbetsmarknad beror inte på att jag skulle på något sätt underskatta de svårigheter och bekymmer som uppstått för andra arbetstagare, men det förefaller mig som om problemen på akademikersidan hittills inte har observerats och markerats i den utsträckning som kan förefalla skälig.

Detta sammanhänger helt naturligt delvis med att akademikernas arbetsmarknad är så pass splittrad. Medan man konstaterar att vi fortfarande har en betydande brist på viss kvalificerad personal inte minst inom en del vårdområden och att det dessutom finns »öar» med behov av ytterligare akademisk personal — det råder som bekant prästbrist, och inom biblioteksområdet lär det också finnas utrymme för ytterligare arbetstagare — kan det hända att just detta förhållande kommit att på något vis i det allmänna tänkesättet fördunkla de stora problem som håller på att växa fram när det gäller sysselsätt-

Statsverkspropositionen m. m.

ningen av olika slags samhällstekniker — samhällsvetare, politices magistrar, jurister och humanister med olika studieinriktning. Att det blivit så hänger naturligtvis också samman med att det är ytterligt svårt att få något grepp om arbetslöshetens omfattning bland dessa grupper. De nytexaminerade är ju aldrig försäkrade, så att man kan fånga in dem i någon statistik, och de som är ute i yrkesverksamhet kan också sällan registreras i sådant sammanhang. Till detta kommer en dold arbetslöshet av okänd omfattning. Vad man vet är att åtskilliga studerande dröjer sig kvar vid universitet och högskolor utan att ta ut sin examen, för att på det sättet kunna försörja sig ytterligare någon termin på studiemedel. Man vet också, men inte i vilken utsträckning, att nytexaminerade akademiker tar jobb som ligger helt utanför de arbetsområden som de har siktat på. De är alltså inte arbetslösa i rent teknisk bemärkelse.

Arbetslöshetsproblemen är i dag en realitet på akademikernas arbetsmarknad och för annan personal med postgymnasial utbildning. Det är ett allvarligt problem som måste angripas från flera fronter, och det skall jag återkomma till.

Låt mig bara ett ögonblick stanna inför det enda spår av problematiken som jag har kunnat finna i årets statsverksproposition, där det under inrikesdepartementets huvudtitel anges att arbetsmarknadsstyrelsen räknar med att för 5 000 tjänstemän, främst nytexaminerade tekniker som inte har kunnat få anställning i sådana yrken som utbildningen av tradition leder till, skall anordnas särskilda fortbildningskurser i ämnen som bedöms vara av särskild betydelse för att förbättra utsikterna till arbetsplacering.

Men att det är magert i statsverkspropositionen betyder inte att vi är helt utan uttalande från regeringshåll.

Statsrådet Moberg var i Lund i mitten av oktober och deltog i en debatt där man bl. a. kom in på juristproblemati-

ken. Han sade att en jurist möjligen i framtiden måste tänka sig att ägna sig åt en annan bana än den som han har utbildat sig för.

Statsrådet Palme deltog i ett offentligt möte några dagar senare här i Stockholm och kom in på civilingenjörerna. Han sade att civilingenjören inte på något sätt var garanterad arbete inom sitt eget fack, utan han får söka sig anställning där sådan finns, dvs. även utanför sitt egentliga yrkesområde.

I en tidningsintervju bara för några dagar sedan har statsrådet Wickman ställt frågan om det är rimligt att var och en som väljer en utbildning skall vara garanterad sysselsättning i det fack som han en gång utbildat sig till.

Alla tre uttalandena följer en gemensam mall, och det är väl ingen tillfällighet. Alla tre statsråden är naturligtvis fullt på det klara med att vi på vissa områden har en så omfattande utbildning på gång att det inte är möjligt för arbetsmarknaden, vare sig nu eller i framtiden, att sysselsätta alla de utbildade med arbetsuppgifter som tillnärmelsevis svarar mot den utbildning som de har erhållit.

Några få siffror kan måhända vara tillräckliga för att belysa mitt påstående.

På arbetsmarknaden har vi i dag ungefär 4 000 yrkesverksamma samhällsvetare. Men vi har 25 000 samhällsvetare under utbildning. Av den tendensstatistik som statistiska centralbyrån utarbetar framgår att nettoantalet nyinskrivna studerande vid de fria fakulteterna med 6 000 personer överstiger de 15 000 som enligt prognoserna skulle ha tagits in under höstterminen 1967. Utfallet ligger ungefär 40 procent över vad man hade räknat med. Man hade räknat med 5 700 nya samhällsvetare, och man har fått 8 400. Man hade räknat med 5 300 nya humanister, och man har fått ungefär 6 500. Den största relativa ökningen jämfört med prognosen svarar juristerna för. Där hade man räknat för de juridiska fakul-

Statsverkspropositionen m. m.

teterna med ungefär 1 100 nyinskrivna, och man har fått ungefär 2 000.

Man kan förstå att utbildningsministrarna mot bakgrunden av sådana siffror känner ett behov av att tala om att de inte har något ansvar för arbetsmarknadssituationen. Det är betydligt angenämare att tala om utbildningsväsendets expansion, att i inledningen till utbildningsdepartementets stat konstatera att det högre utbildningsväsendet dragit till sig allt fler studieintresserade ungdomar, att uttala att denna utveckling har påskyndats av det studiecensurernas utbyggnad, att göra gällande att privilegiet för ett fåtal att fortsätta sin utbildning efter den obligatoriska skolan är på väg att ersättas av en rätt för alla.

Det låter bra. Men hur ser rätten ut för den som efter avlagd examen tvingas söka sig en anställning som inte ger adekvat sysselsättning? Den felinvestering som den enskilde i ett sådant fall har gjort innebär inte bara en betydande ekonomisk uppoffring. Han har förlorat ett antal yrkesverksamma år, och han har ådragit sig studieskulder. Statsmakterna har lovat honom tillträde till utbildningen och ålagt honom en skyldighet att återbetala de studiemedel som han har fått, men man garanterar honom ingenting när det gäller hans fortsatta förvärvsverksamhet. Situationen innebär också att han kanske har förspillt andra tillfällen som skulle ha stått honom till buds om han inte ägnat sig åt studier. Han kommer lätt att känna sig misslyckad, eftersom han inte kan få ett arbete som han utbildats för, och i den anställning han så småningom får kommer han att bli flera år efter sina jämnåriga i karriären.

Det är lätt för statsrådet Moberg att stå i Lund och säga att det inte är någon risk att investera i utbildning. Det hade varit vänligare och mer hänsynsfullt mot akademikerna om han hade citerat Havamal och sagt att ingen bättre börda bar än mycket vett. Dessa studenter som inte kan få jobb inom det

yrkesområde som de har utbildat sig för och som kanske över huvud taget aldrig i framtiden kan få det, har inte mycket sinne för att det är en lönande investering att utbilda sig, i varje fall inte på det område som de har ägnat sig åt.

Visst kan man hålla med statsrådet Wickman om att samhället inte kan garantera var och en sysselsättning inom det fack som han har utbildat sig för. Men man skall ha klart för sig att det här inte rör sig om några enstaka individer som man kanske lätt kan hjälpa till rätta, utan att det är hundratals och i några fall kanske tusentals personer som under överskådlig tid inte kommer att syssla med det som de har utbildat sig för. Då ser förvisso ansvaret för dem som haft ledningen ut på ett annat sätt.

Med vad jag nu sagt, herr talman, har jag velat klarlägga att vi redan i dag har ett problem på akademikernas arbetsmarknad som arbetsmarknadsmyndigheterna måste tackla på något sätt. Inom några få år kommer vi — oavsett hur konjunkturen utvecklar sig — att hamna i en till ytterlighet förvärrad situation om inte utbildnings- och arbetsmarknadsmyndigheter tillsammans kan finna vägar fram till en balans mellan utbud och efterfrågan.

I ett kortare perspektiv är de efterfrågeskapande insatserna viktigast. Det gäller att göra klart för arbetsgivare av olika slag — statliga, kommunala och enskilda — att den tidigare bristen på akademisk arbetskraft med administrativ inriktning är hävd. Hittills har många arbetsgivare fått nöja sig med bristfälligt utbildad arbetskraft, och vi har förvisso på sina håll sett skrämmande konsekvenser av detta förhållande när det har gällt kvalificerade befattningar. Man måste också framhålla att det inte längre existerar något skäl att fortsätta rovdriften på många arbetsplatser med onormalt långa arbetstider för den högre personalen. Den förbättrade tillgången på samhällstekni-

ker bör kunna medföra att arbetstiderna för dessa kategorier normaliseras över lag.

Ur en mera långsiktig synvinkel ter det sig också nödvändigt att ta upp utbildningsproblematiken. Fördelningen av studerande mellan olika postgymnasiala utbildningslinjer behöver diskuteras. Det måste vara något fel när socialvården ropar efter socionomer samtidigt som det finns ett överskott på samhällsvetare med ungefär lika lång och tämligen likartad utbildning. Man kommer inte ifrån frågan om det högre utbildningsväsendets totala omfattning. Det går inte att som enda åtgärd införa spärrar vid de fria fakulteterna. De som har fått en övervägande teoretisk utbildning på det gymnasiala stadiet måste ju ges något slag av yrkesutbildning. Detta betyder att även dimensioneringen av skolformerna under den postgymnasiala nivån måste tas upp till en allvarlig diskussion.

Nu vet vi alla att det alltid är vanskligt att på längre sikt uttala sig om arbetsmarknadsutsikterna för olika kategorier av akademisk arbetskraft. Men det är uppenbart att prognosverksamheten måste till ytterlighet finslipas och att yrkes- och studierådgivningen måste ytterligare byggas upp så att risken för felval reduceras så långt det är möjligt.

Vinjetten av tre socialdemokratiska statsråd som tvär sina händer och inte kan, inte vill garantera något är inget acceptabelt förtecken till akademikerens arbetsmarknad.

Herr JANSSON, PAUL, (s):

Herr talman! Vad man än kan säga om tillståndet i kammaren just nu vore det väl en stor överdrift att påstå att det råder någon trängsel. Framför allt smärtar det en kvittningsman att konstatera att det är så tomt i bankarna. Det är tur, herr talman, att vi inte voterar om remissen av statsverkspropositionen. Det skulle, föreställer jag mig, i avsevärd grad sänka första kammarens anseende.

Statsverkspropositionen m. m.

Remissdebatterna här i riksdagen är ju inte avsedda att i alltför stor utsträckning användas som ett forum för att framföra klagovisor över att allt kanske inte har blivit som man önskat på det lokala planet och hemma i det egna länet. Men eftersom nästan allting är sagt som kan sägas i en sådan här lång debatt, kanske en skaraborgare kan i någon mån vara förlåten om han tar upp vissa lokala problem i detta sammanhang.

Först tar jag mig friheten att uttrycka en stor besvikelse över regeringens nej till utbyggnaden av det nya lasarettet i Mariestad. Även om man har förståelse för att en prioritering måste ske också på sjukhusbyggandets område och att den ekonomiska satsningen måste äga rum på ett sådant sätt att man tillgodoser olika krav på ett vettigt och riktigt planerande, är det hittills uteblivna lasarettbygget i Mariestad livligt att beklaga. Den norra delen av Skaraborgs län är nämligen kraftigt underförsörjd särskilt när det gäller platser för långtidsvården. Det är min innerliga förhoppning att fortsatta överläggningar med centrala myndigheter och regeringen på den här punkten skall kunna leda fram till en snar lösning av de påträngande vårdfrågorna i norra Skaraborgs län. De nuvarande förhållandena är djupt otillfredsställande och inger oro såväl hos befolkningen som hos ansvariga lokala myndigheter.

Då man tar del av regeringens förslag till statsbudget för nästa år är det med utomordentlig tillfredsställelse man konstaterar den kraftiga satsningen på arbetsmarknads- och lokaliseringpolitiken. Det har flera talare i dag understrukit. De krafttag som tas här är ju en medveten satsning på arbete, trygghet och utveckling. Den sektor det här är fråga om ökar ju med inte mindre än närmare 40 procent. Om man å andra sidan jämför detta med kostnaderna på försvarsbudgeten, så får denna titel nöja sig med en ökning av 4 procent.

Nu finns det ju arga företrädare för bor-

Statsverkspropositionen m. m.

gerliga partier här i kammaren som anser detta vara på tok för litet, under det att andra anser att redan denna höjning är 4 procent för mycket.

För min del anser jag nog siffran väl avvägd, och jag uttalar i varje fall glädje över att det inte är omvänt förhållande då det gäller den procentuella ökningen på arbetsmarknadspolitik kontra försvar. Man skulle ju nämligen kunna befara det värsta i den vägen om en borgerlig regering stod för författandet av statsverkspropositionen. Vi skall ändå komma ihåg att försvaret trots allt får omkring 6 000 miljoner för nästa budgetår, medan motsvarande siffra för arbetsmarknads- och lokaliseringpolitiken trots den ökade satsningen stannar vid 1 840 miljoner.

Den kraftigt ökade satsningen på arbets- och trygghetsskapande ting är ju verkligen av nöden. Det får nämligen inte bli på det sättet att människornas förtroende till vår vilja och förmåga att hålla sysselsättningen uppe här i landet går förlorad. En medveten socialdemokratisk politik i dessa avseenden är enda garanten för sysselsättningens upprätthållande på lång sikt. De fria krafternas spel i dessa sammanhang kan man nämligen inte lita på. Tillkomsten av investeringsbanken och förslaget om det statliga utvecklingsbolaget bör kunna bli verksamma medel för att ge det allmänna en chans att på ett tidigare stadium än nu gripa in och förhindra att alltför många människor kommer i kläm i en i och för sig nödvändig strukturomvandling av vårt näringsliv.

Statens roll att enbart uppträda som städgumma på arbetsmarknaden och inom näringslivet måste nu vara definitivt slut. Behovet av ett mera aktivt deltagande i dessa sammanhang visar inte minst utvecklingen i det län som jag representerar, nämligen Skaraborgs. Där har vi fått uppleva inskränkningar och driftnedläggelser under senare tid som man kan ifrågasätta om de varit nödvändiga om ifrågasavarande företag visat

en bättre vilja och förmåga att hålla driften i gång.

Här kan man ta exemplet med det Philipsägda företaget Elektro-IWO i Mariestad som på försommaren förra året lade ned driften och avskedade 450 personer. I detta fall har man anledning att tro att om det varit ett rejält svenskt företag så hade företagsledningen gjort allvarliga försök att lösa problemen på ett för de anställda bättre sätt. Fortfarande står de i stort sett moderna lokalerna outnyttjade, och inga allvarligare försök synes ha gjorts från det utländska företags sida att få i gång någon ny verksamhet i lokalerna.

Man kan naturligtvis fråga sig vilka syften som låg bakom Philippkoncernens köp av Elektro-IWO i Mariestad. Köpte man företaget med en allvarlig mening att driva det vidare eller var det för att lägga ned det och få en konkurrent mindre på marknaden? Jag gör inga påståenden, men man kan ställa frågan. Det är sådana här frågor man också bör ställa sig i allt större utsträckning i samband med diskussionen om Sveriges eventuella inträde i EEC. Vi måste se med nyktra ögon på dessa ting och vara medvetna om att den fria etableringsrätten inom EEC kan komma att medföra export av arbetslöshet till vårt land genom utländska företags agerande här i större utsträckning. Man kan få löpa den risken att man konstaterar att detta är ett sätt att exportera arbetslöshet till vårt land.

Man kan vidare peka på ett annat företag, nämligen AB STAR-produkter i Lidköping, ett Wallenbergsägt företag, där man lägger ned halva företaget och avskedar 250 man. Om man får tro de anställda och de kommunala myndigheterna, så skulle denna beklagliga utveckling bero på att man har saknat sakkunnig och bransch-kunnig ledning i spetsen för företaget.

Om människor friställs genom strukturomvandlingar som är nödvändiga för att rationalisera företagsamheten då är

Statsverkspropositionen m. m.

det all right, då måste vi acceptera det. Det kan på lång sikt vara till förmån för såväl de anställda som företaget som sådant. Men i den mån det sker friställningar på grund av ointresse och inkompetens i företagsledningen måste detta ur allmän synpunkt betraktas som oacceptabelt och i hög grad påtalas i olika sammanhang. Det är därför jag tror att ett ökat inflytande från löntagarnas och statens sida i detta sammanhang är nödvändigt, och det är tillfredsställande att regeringen har tagit initiativ som siktar till att på lång sikt trygga sysselsättningen för landets löntagare.

Ett annat glädjande besked i årets statsverksproposition är att man från regeringens sida är beredd att satsa på ett fortsatt högt bostadsbyggande. Det innebär att man kan räkna med att för nästa år klara ett bostadsbyggande i landet på över 100 000 nya lägenheter.

Vad man i detta sammanhang — och nu är jag ånyo skaraborgare — kan ha att invända emot är att bostadsbyggandets regionala fördelning inte är helt tillfredsställande. Jag vill hänvisa till en av länsbostadsnämnden i Skaraborgs län gjord framställning, vari man påtalar att de statliga medlen för bostadsbyggnadsändamål för länet är klart otillfredsställande. För år 1969 har länet tilldelats en lägenhetskvot om 1 800 lägenheter, vilket länsbostadsnämnden anser vara en ren underförsörjning. Nämnden påpekar i sammanhanget att Skaraborgs läns andel av det totala bostadsbyggandet i riket har minskat från 3,01 procent under perioden 1961—1965 till 2,25 procent under år 1967, alltså det år som vi i landet som helhet satte nytt rekord i bostadsbyggande. Detta betyder att Skaraborgs län fick vidkännas en kraftig minskning av andelen av bostadsbyggandet.

För att söka råda bot på dessa problem har länsbostadsnämnden med dess ordförande landshövding Frithiofson i spetsen tagit ett nytt radikalt grepp i fråga om grunderna för länemedlens

fördelning. Man har i en framställning till regeringen ifrågasatt om man inte skulle ändra grunderna för fördelningen av bostadskvoten. Man ifrågasätter nämligen om det inte skulle vara av värde att pröva huruvida fördelar kunde vinnas genom att den statliga bostadslåneramen för länet uttrycktes i finansiella termer i stället för i antal lägenheter. Genom en sådan åtgärd skulle länets kommuner få ökad valfrihet att inom tilldelad ram anpassa sitt bostadsbyggande till det behov som föreligger på den lokala orten. Möjligheterna att producera fler sådana lägenheter som det föreligger störst behov av skulle med en sådan ordning avsevärt förbättras. Tillgodoseendet av exempelvis åldringsbostäder och andra smålägenheter skulle då kunna ske utan att man alltför mycket behövde beskära den angelägna produktionen av familjebostäder.

Andra fördelar som detta system skulle medföra kan förväntas vara ett ökat intresse från kommunalt håll att medverka till att hålla kostnadsutvecklingen inom bostadsbyggandet under uppsikt och att åstadkomma ett rationellare byggande.

Länsbostadsnämndens förslag verkar synnerligen intressant. Att fördela bostadskvoten i pengar i stället för i lägenheter skulle dessutom medverka till att man undvek den felspekulation som ibland kommer till uttryck bland bostadsproducenterna. Eftersom den lilla lägenheten som byggs tar lika mycket av bostadskvoten som den stora, frestas byggarna, i syfte att komma över så stor lägenhetskvot som möjligt, att bygga stora lägenheter, som sedan blir så dyra att folk med små och medelstora inkomster inte har råd att hyra dem. Därför har vi, herr talman, här i landet hamnat i den besvärliga situationen, att samtidigt som vi har en uttalad bostadsbrist, har vi också fått uppleva hur många lägenheter i landet står tomma beroende på att de är för stora och kostar för mycket för vanligt folk.

Statsverkspropositionen m. m.

Åtgärder för att motverka sådana oformligheter i vår bostadspolitik måste enligt mitt sätt att se vara mycket angelägna. Det är därför min förhoppning, herr talman, att länsbostadsnämnden i Skaraborgs län får bifall på sin framställning att under en treårsperiod kunna pröva det nya föreslagna systemet. Det kanske för framtiden kan bli lösningen på ett synnerligen besvärligt problem, nämligen att få bostadsbyggandet anpassat efter det på varje ort angelägnaste behovet.

Herr **HJORTH** (s):

Herr talman! Våra led de glesna, och intet annat är väl att begära efter så många timmars tal och lyssnande. Så här i slutet på remissdebattens andra dag får därför varje talare som stryker sig på talarlistan den allra största sympati. Om detta följdes mera allmänt skulle det, enligt det system som årets talarlista är uppgjord efter, betyda att alla till riksdagsåren yngre ledamöter skulle utebli från denna debatt. Även om ingen skulle känna någon större saknad efter dem, så är det väl i alla fall inte meningen. Det kan ju tänkas att även en något yngre ledamot kan ha något förnuftigt att säga. Det förtjänar att påpekas, att de som fått ordet tidigare också på sitt sätt har hjälpt till att förlänga denna debatt.

En borgerlig tidning har betecknat årets statsverksproposition som en tandlös budget. Viljelöshet, tomhet, brist på beslutsamhet, brist på handlingskraft och brist på planering är andra omdömen som oppositionspressen flitigt använt sig av dessa dagar. Ingen hade väl heller väntat att man från det hållet skulle strö rosor över finansminister Sträng och nådiga luntan, men mellan raderna kan man utläsa en viss besvikelse över uteblivna skattehöjningar. Det hade förstas varit tacksamt att bita i, valår som det är. Nu gottar man sig i stället i bedrövelsen över de föreslagna höjda spritskatterna, den

enprocentiga arbetsgivaravgiften och momsens på begagnade bilar och hotelltjänster. Men det är ju inte mycket att ta till brösttoner för, och därför faller man lätt tillbaka i sina slentrianmässiga jeremiader över den svaga regeringen och dess andefattiga politik.

Det är klart att man kan ha förväntningar och önsknningar av olika slag, men handen på hjärtat, hade man verkligen väntat sig mera i det kärva ekonomiska och sysselsättningsbesvärliga klimat som råder. Jag anser nog att budgetförslaget innehåller en hel del av trygghetsskapande åtgärder för de arbetslösa, för pensionärer, barnfamiljer och handikappade. Det visar att regeringen inte alls är så orkeslös som oppositionen söker göra gällande. Tvärtom är regeringen på offensiven på en rad viktiga områden, eller med andra ord på bettet. Det hade den väl knappast kunnat vara om den vore tandlös.

Vad jag hälsar med speciellt stor glädje i den nya budgeten är satsningen på en aktivare naturvård samt miljöforskning. Det framstår som alltmer angeläget att slå vakt om vår vackra natur, rädda den undan förstöring och sätta stopp för en fortsatt förorening av våra vattendrag. Den luft vi inandas innehåller också mycket som är skadligt, inte minst här i Stockholm, där den nyfallna snön omgående färgas svart. Förgiftad luft är inte den bästa fysiska livsbetingelsen för oss människor, och allt vad som kan göras för att förebygga och eliminera skadeverkningsarna av denna bör också göras.

Det är helt naturligt att en socialdemokratisk regering och en socialdemokratisk politik sätter trygghetsfrågorna i centrum. Många industrier och företag har numera en positiv inställning till dessa problem. Det är därför förvånande att läsa om vissa företag som använder avgångsbidragen som ett medel att föryngra arbetsstyrkan. Enbart rätten till avgångsbidrag kan inte få tas till intäkt för ett avskedande, och det skall absolut inte vara avgörande för vem

som i en krissituation skall lämna sin anställning. Tyvärr verkar det också — fortfarande enligt tidningsuppgifter — som om en del företag vid sina personalinskränkningar gärna sneglar på hälsolistan över de anställda. De som har någon liten defekt, oftast orsakad under många års arbete i fabriken, hotas med permitteringar och avsked när konjunkturerna viker.

Den äldre arbetskraften befinner sig ofta i farozonen vid friställningar. Likadant är det när det är fråga om nyanställningar — då är man rent av för gammal vid 40 års ålder. Detta är verkligen skrämmande och kan väl aldrig vara riktigt. Visserligen lever vi nu mer än någonsin i ungdomens århundrade, men vi måste väl inrätta vår produktion och vårt samhällsliv efter den ålderssammansättning som vi har. Inte kan väl en människa vara förbrukad vid t. ex. 45—50 års ålder. Man frågar sig oroligt om inte kunskaper, erfarenhet, yrkesskicklighet och dylikt längre har någon betydelse. Det har ju tvärtom vid olika testningar visat sig att ungdomen i många fall har mycket dålig kondition, och trafikolycksstatistiken talar ju sitt tydliga språk om vilken åldersgrupp som har det sämsta omdömet bland förarna — så nog jämnar det ut sig mellan generationerna. Det är hårt nog att bli utan jobb men måste kännas än värre att klassas ned på grund av ålder.

Vad som nu sagts får inte betraktas som något angrepp på den yngre generationen, som jag i hög grad sympatiserar med, men jag anser att det gått något av trolldom i generationsdebatten. Det är inte alltid säkert att en människa enbart för att han eller hon är ung är bättre skickad för t. ex. ett kommunalt uppdrag eller för ett ledamotskap i riksdagen. Det talas alltför ofta om gubbvælde men mera sällan om vad vederbörande »gubbe» uträttar. Titta på vad de äldre riksdagskollegerna gör för insatser i utskott och kammare. Jag har ofta frapperats av den kunskap

Statsverkspropositionen m. m.

och den insikt som de besitter i de många gånger komplicerade och invecklade frågorna. Jag hyllar principen om föryngring, men jag anser det vara fel att avpollettera den som med nit och skicklighet fullgör sitt arbete bara på den grunden att vederbörande råkat bli äldre. En blandning av äldre och yngre tror jag är det lyckligaste i de flesta sammanhang.

När någon på grund av ålder eller av andra skäl tvingas lämna sitt jobb skall trygghetsfrågan lösas. Det gäller även i detta hus. De förtroendevalda riksdagsledamöterna har rätt, likaväl som den kommunalt heltidsengagerade, att få sin trygghet garanterad vid slutad tjänst. Det är för närvarande inte tillfredsställande ordnat, det har vi nyligen fått exempel på. Det är en fråga som måste lösas i samband med den nya författningen. Den nuvarande grupplivförsäkringen för riksdagens ledamöter missgynnar å andra sidan de yngres efterlevande genom att, i motsats till AFA och statens grupplivförsäkring, inget barntillägg utgår vid inträffat dödsfall. Enligt min mening är det rätta att här tillämpa de bestämmelser som normalt gäller för andra grupper. Tryggheten i anställningen skall avse alla åldersgrupper. Som förhållandena nu är, med otillfredsställande pensionsbestämmelser och otillräckligt familjestöd, underlättas inte den generationsväxling som vi alla tycker är både nödvändig och naturlig.

Herr STRANDBERG (h):

Herr talman! Jag kan inte låta bli att komma med en liten kommentar med anledning av vad herr Palm helt nys här har sagt. Jag tycker att herr Palm var något obalanserad i sitt uttrycksätt när han ville belasta en del militära talesmän — i detta fall rör det sig om officersskåren — för deras uttalanden om bl. a. arbetsbelastningen på grund av utredningar och liknande.

Då jag tar upp detta, herr talman,

Statsverkspropositionen m. m.

skulle jag vilja citera vad jag anförde i remissdebatten förra året. Jag sade då bl. a. följande: »Jag tycker att det kan vara på sin plats att vi såsom opinionsbildare hjälps åt att hyfsa debatten och vid alltför högljudda rop om rationaliseringar såsom effektiv sparåtgärd sakligt upplyser om att det där de stora pengarna står att vinna har pågått och pågår ett effektivt rationaliseringsarbete, kanske i högre grad än inom många andra områden.»

Jag tillät mig också, herr talman, att vid det tillfället räkna upp 10 punkter, där det vidtagits kraftfulla insatser för att få en effektiv rationalisering till stånd. Jag kan också med många års erfarenhet från stabsarbete påstå att man ingalunda från militärpersonalens och framför allt officersskårens sida ställer sig annat än positiv till alla de åtgärder som man kan tänkas vidtaga i detta syfte. Om en och annan någon gång kanske har varit kritisk har det varit av det enkla faktiska förhållandet att arbetsbelastningen har varit enorm. Det föreligger inte för dessa officerare som sitter och arbetar med utredningsarbete och liknande någon som helst arbetstidsreglering, utan det är ett enormt arbete som utföres, och det bör man hålla dem räkning för.

Jag skall också, herr talman, tillåta mig att i anslutning till den mycket intressanta debatt som här har förts i två dagar om arbetsmarknadspolitiken och sysselsättningspolitiken begagna detta tillfälle att få säga några ord som talesman för det län som är värst drabbat i riket, nämligen Norrbottens län.

Antalet arbetslösa i Norrbotten var i december månad över 4 000. Siffran torde väl nu i januari överstiga 5 000. Samtidigt sysselsätter vi i beredskapsarbeten 4 000 personer, och vi har mellan 3 000 och 3 500 människor i omskolning. Detta innebär för Norrbottens vidkommande att över 10 000 arbetstillfällen måste skapas, och då har jag icke tagit hänsyn till den dolda arbetslösheten, som torde vara mycket stor.

Problemet försvåras för oss dessutom av den omständigheten, att länet har mellan 5 000 och 6 000 småbrukare som för sin existens är beroende av inkomster från skogsarbete, och vi vet hur det ligger till på det området. Läget är synnerligen bekymmersamt.

Man frågar sig nu om inte lokaliseringstödet haft någon effekt. Ja, det är klart att mycket har vunnits och flera arbetstillfällen har skapats. Flera arbetsmöjligheter torde dock ha öppnats genom att vissa större företag fått nyttja sina investeringsfonder för etablerande av företag i Norrbotten.

Det kan vara av ett visst intresse att studera hur lokaliseringstödet fördelats över hela landet. För perioden 1 juli 1965, då vi i verkligheten började, fram till den 30 november 1967 har sammanlagt satsats drygt 551 miljoner kronor i riket totalt. Härav har Norrbottens län erhållit endast 45 miljoner kronor, dvs. 7,5 procent. Flera andra län har fått betydligt mera pengar. Till län utanför stödområdet har utgått inte mindre än 120 miljoner kronor, dvs. 21,7 procent, vilket i sin tur betyder cirka tre gånger så mycket som har kommit Norrbotten till del. Jag säger detta därför att jag tycker att det bör bli bekantgjort, eftersom man ofta kanske vill göra gällande, att just till Norrbotten har gått så stora delar av bidragen. Men så är, vilket jag nyss bevisade, ingalunda förhållandet.

I nuvarande situation kan man förstå att näringslivet känner stark oro. Denna berättigade oro blir ju inte mindre genom de nya pålagor som nu signaleras. Jag tänker härvid främst på resone-mangiet om att företagen i norr skall belastas med isbrytaravgifter. Representerer för sjöfartsberoende industrier, både statliga och privata, har sett så allvarligt på denna fråga, att de helt nyligen har uppvaktat regeringen. Tanken på en full kostnadstäckning för statens tjänster accepterar vi i princip, men man kan väl inte gärna belasta näringslivet i norr med nya pålagor utan att

koppla en sådan åtgärd med en aktiv lokaliseringpolitik. Jag hoppas verkligen att så kommer att ske, och jag kommer att noga bevaka denna fråga.

Ja, herr talman, remissdebatten har nu passerat elfte timmen, och vi närmar oss nu fem minuter i tolv. Men när det gäller arbetsmarknadssituationen i Norrbottens län har vi nästan närmat oss tolvslaget. Det kan bli nog så ödesdigert. Vad som snarast möjligt krävs är åtgärder för att skapa ett näringsvänligt klimat. Utan ett sådant torde alla andra åtgärder som vidtages bli ett slag i luften. Vi måste snabbt skapa detta näringsvänliga klimat för att på nytt få fram investeringsviljan. Först därigenom kan företagen stabiliseras. Därigenom säkras och tryggas sysselsättningen. Vi har så många gånger i riksdagen både i årets remissdebatt och tidigare redovisat olika åtgärder som måste vidtagas, att jag nu inte skall trötta herr talmannen med att upprepa dem.

Herr PALM (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Strandberg påstår att mitt inlägg var obalanserat och att jag skulle ha givit uttryck för en nedvärdering av officersskåren, då jag refererade till det arbete som pågår beträffande en programbudgetering för försvaret och det nytänkande som där visats. Om herr Strandberg sätter sig i lugn och ro och läser protokollet, kommer han underfund med att han har suttit i sin bänk och missuppfattat mig. Jag kan upprepa vad jag sade.

Jag hänvisade till en skrift, som heter »Försvar i vår tid», vari påstås att så många utredningar har satts i gång på försvarsområdet, att man kan tala om en »utredningskarusell» och att det kommer utredningar som ger intryck av »opportunistiska modenycker». Det är mot detta jag polemiserar. Jag tycker tvärtom att det i någon mån är en nedvärdering av de parlamentariska arbetsformerna. Jag har i mitt arbete

Statsverkspropositionen m. m.

haft många kontakter med progressiva militärer. Det framgick mycket tydligt av mitt anförande att större delen av dem är intresserade av ett nytänkande i dessa avseenden. Jag hänvisar alltså till protokollet, herr Strandberg.

Herr STRANDBERG (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag kommer att noggrant läsa protokollet. Herr Palm skall veta, att han även i fortsättningen kommer att få kontakt med progressiva officerare. Men, herr talman, håll mig ännu en gång räkning för om jag i kväll inte tar upp den debatten med herr Palm.

Herr SVENUNGSSON (h):

Herr talman! Remissdebatten lider mot sitt slut. »Kungl. Maj:ts å bordet vilande proposition», för att återge det aktuella kanslispråket, ger årligen anledning till en lång debatt, och något blir alltid sagt om budgeten. Debatten för övrigt sveper över hela samhällslivet och återspeglar åsiktsbildningen för dagen.

Regeringens ekonomiska politik, sådan den redovisas i årets finansplan, har varit föremål för en ingående analys och kritik. Skatter, inflation och valutareserv är kända storheter i en remissdebatt — och bör vara det. Statsverkets tillstånd och behov under nästkommande budgetår är stora frågor för riksdagen. Det är oppositionens stora uppgift att kritiskt granska regeringens förslag.

Under det gångna året har näringspolitiken stått i centrum för den ekonomiska debatten, och den blir väl lika aktuell under det kommande året. De nya riktlinjerna för jordbrukspolitiken, som antogs av 1967 års riksdag, kommer också in i den näringspolitiska bilden.

Jordbruksfrågan, sådan den löstes av fjolårets riksdag, har i viss mån avpolitiserats, tyvärr eller dess bättre. Landets

Statsverkspropositionen m. m.

jordbrukare — eller rättare småbrukare — är tydligen ett segt och envist släkte. De ger inte upp. De kanske inte vet bättre, men sedan riksdagsbeslutet den 30 maj i fjol har de inte stått i någon längre kö för att begära avgångsvederlag. Inneliggande ej behandlade ansökningar per den 9 november 1967 var 244. Vid denna tidpunkt hade endast 16 beviljats avgångsvederlag. Det kärvare läget på arbetsmarknaden har väl verkat dämpande på omställningen eller avvecklingen.

De jordbrukspolitiska åtgärderna skall syfta till uppbyggnad av rationella enheter, men denna process kommer att kräva mycket stora kapitalinsatser. Här förslår inte eget kapital och normala banklån långt. Statens medverkan är också begränsad. Hur skall jordbrukets kapitalfrågor egentligen lösas? Eller kanske rättare: Hur skall det i de allt större jordbruksföretagen bundna kapitalet kunna förräntas? De färskas uppgifter som finns om förräntningen är inte särskilt uppmuntrande. Fullständig omarbetning av det föråldrade skattesystemet på jordbrukets och skogsbrukets område måste genomföras. Jordbruket bör jämföras med andra företag i skattetekniskt hänseende. Det samma gäller också om fisket, som nu brottas med mycket stora ekonomiska svårigheter, trots alla rationaliseringsåtgärder. Det märks inte minst på det vikande skatteunderlaget i våra skärgårdskommuner. Resultatutjämning över en flerårsperiod och bättre anpassade avskrivningsregler bör på allvar övervägas.

Vi vet inte hur den framtida företagsbeskattningen kommer att se ut, men i avvaktan på denna bör vissa övergångsåtgärder kunna tillgripas redan nu. Skall man i dag kalkylera med ett bärkraftigt jordbruksföretag, måste de nuvarande avskrivningsreglerna ändras, så att jordbrukets byggnader kan avskrivs under maximalt en 30-årsperiod. En hållbar kalkyl är ju också förutsättningen för statlig medverkan

till uppbyggnad av rationella jordbruksenheter. Skattepolitiken för övrigt måste utformas så att de rationella men också kapitalkrävande jordbruksföretag som nu byggs upp kan bestå som företagsenheter. Jag vill i detta sammanhang gärna understryka att den utredning om en särskild justeringsfaktor till skydd mot överbeskattning av effektiva jordbruksenheter, som riksdagen begärde efter bifall till ett högerförslag i samband med beslutet om den nya realisationsvinstbeskattningen, snarast kommer till stånd. Bevillningsutskottets majoritet ansåg att det ur markpolitisk synpunkt inte är angeläget att beskatta sådana realisationsvinster, eftersom en sådan beskattning kommer att motverka den från samhällets synpunkt önskvärda rationaliseringen av jordbruket.

När det gäller jordbruksproduktionen i sin helhet har man att konstatera att den inhemska marknaden är för liten för den nuvarande produktionen. På sikt är det ett livsvillkor för svenskt jordbruk att få tillgång till den europeiska stormarknaden. En anslutning till denna stormarknad medför naturligtvis omställningsproblem för det svenska jordbruket. Jordbruksministern har nyligen i ett uttalande gjort gällande att även om det blir en bekymmersam omställning så kommer på sikt fördelarna av en större marknad att överväga, och denna bedömning är säkert riktig. Den stämmer väl överens med jordbrukarkåkarens egen uppfattning. Tvingas vi däremot att basera vår jordbruksproduktion på den inhemska marknaden med ännu större exportförluster som följd, går vi säkerligen mot en krympning av jordbruksproduktionen som allvarligt kan äventyra folkförsörjningen vid en eventuell avspärrning.

En fråga som har direkt anknytning till omställningsprocessen inom jordbruket och folkuttningen på den svenska landsbygden är naturvården. Vår blandade landskapsnatur är i fara. Skulle prognoserna om nedläggning av

en tredjedel av den odlade arealen visa sig riktiga, får vi ett förbuskat och till slut igenvuxet landskap. I viss mån har det perspektivet redan blivit verklighet. Vårt kulturlandskap är ett helt annat nu än för bara 25 år sedan. Skogslyckorna och den öppna hagmarken är nästan helt borta. Det har naturligtvis inte varit möjligt att spärra utvecklingen, men priset vi fått betala är högt: mörka, folktomma bygder, knappast ens attraktiva ur rekreations- eller semestersynpunkt. Det billigaste och mest effektiva sättet att hålla markerna öppna är betesdrift. Nu utgår anslag för skogsodlingsåtgärder på sämre jordbruksmark, och många anser nog att detta är en föga lönande investering. Anslaget utnyttjas dessbättre inte helt, och man bör överväga om inte en omDisposition av anslaget skulle kunna ske, exempelvis genom bidrag till hägnader eller dylikt.

I höstriksdagens remissdebatt anförde högerpartiets ordförande, att det inte är nog med att natur och miljö — vår fysiska omgivning — skyddas; den andliga och kulturella miljön är minst lika betydelsefull. Luft och vatten är förorenade, men vår andliga miljö är också nedsmutsad. Grova avarter av modern svensk film, press och litteratur och en nedrivande tendens i våra massmedia bidrar till att skapa en miljö där god smak, stil och hyfs på allt sätt nedvärderas. Statsmakterna står handfallna. Enligt många mening skall de heller inte ha någon handlingskraft. Den som reagerar betraktas ofta som reaktionär, eller i varje fall som efterbliven. Den nuvarande tryckfrihetslagstiftningen överses för närvarande, och man får väl avvakta resultatet av denna översyn. Då dessa frågor debatteras här i riksdagen, gör justitieministern ofta gällande, att det är rådande uppfattningar i samhället som får vara vägledande för lagstiftningen. Jag hoppas att varken justitieministern eller riksdagen i lagstiftningen låter sig påverkas av den opinion som kommer till uttryck då

Statsverkspropositionen m. m.

skrikande plakatbärare stormar fram mot ordningsmakten här i Stockholm. — Läget inom ungdomsvärlden inger allvarliga bekymmer. Under en 15-årsperiod har de grövre brotten femdubblats. Allt lägre åldersgrupper kommer in i brottsbilden. Det är naturligtvis ett flertal faktorer som bidrar till den skrämmande utvecklingen, men en av grundfaktorerna är enligt min och många uppfattning — för att tala rent ut för en gångs skull — den minskade respekten för Tio Guds Bud. Normlöshet skapar också häglöshet. En ung narkoman tillfrågades varför han hemfallit åt missbruket, när han ändå visste hur det skulle sluta. Hans svar lydde: »Det är det enda som livet har att ge mig.»

Hemmiljön har avgörande betydelse, men skolan har givetvis också en mycket stor uppgift. Etisk fostran får dock knappast förekomma i samband med skolans kristendomsundervisning. Undervisningen i detta ämne skall vara så objektiv att det nästan helt utesluter varje form av kristen fostran. Man talar om social fostran. I modern mening är fostran detsamma som påtryckning. — Jag vet att det i denna kammare råder delade meningar om i vilken grad kristen fostran och undervisning berör ungdomens attityder. Under fjolårets riksdag debatterades dessa frågor i anledning av väckta motioner. Men skulle inte kristendomens vedersakare eller de ljumt neutrala kunna se ett samband mellan den snabbt stigande brottsligheten och avkristningen i vårt samhälle? Om den kurvan fortsätter att stiga i samma eller ännu hastigare takt, hur går det då till slut med människovärdet, respekten för människan?

Vårt samhälle genomgår en omställning på olika områden, men här pågår inte minst en andlig strukturomvandling. Kristendomsundervisningen i våra skolor har fått en alltmer försvagad ställning. Den ateistiska andan i våra massmedia är också uppenbar för alla. Samhällets egna, gällande normer för-

Statsverkspropositionen m. m.

ändras tid efter annan — ända till normlöshet. Men det finns fasta, kristna normer, som består och som bör vara vägledande i fostran, undervisning och samhällsarbete. Så pluralistiskt får väl inte samhället bli att man helt bortser från detta. De vallar som samhället i det yttre bygger upp i form av mera allmänt gällande föreställningar och moralbud anser vi ju alla är omistliga. Men djupast sett är det kristendomen som har varit den uppbyggande och skyddande makten.

En överbetoning av det materiella, som kännetecknar vårt politiska liv, även denna remissdebatt, bidrar till att nedvärdera de andliga krafter som har en avgörande betydelse när det gäller vårt folks framtid.

Herr LOKANDER (s):

Herr talman! Inför denna »välfyllda» kammare skall jag nu, såvida ingen efter mig begär ordet, avsluta kvällens session. Jag skulle vilja säga någonting om flykten från landsbygden, men innan jag gör det, skulle jag kanske vilja säga någonting om flykten från första kammaren. Det förefaller nämligen som om alla redan har flytt från första kammaren. Visserligen skall vi ha enkammarssystem, men det vore kanske på sin plats att man väntade till dess den saken är klar.

Herr Ahlmark, som jag i och för sig inte har någon anledning att polemisera mot, antydde i sitt anförande att politiken skulle ha missköts i detta land. Hur kan herr Ahlmark som har så ringa erfarenhet av politik — ursäkt mig — säga att den är misskött? Jag skulle vilja påstå att politiken är mycket välskött här i landet.

Herr Paul Jansson talade bl. a. om bostadskvoterna, och jag ansluter mig helt till uppfattningen att vi när vi skall bygga hus bör försöka få pengar i stället för kvoter.

Det är några drag i årets statsverksproposition som jag anser särskilt gläd-

jande för glesbygderna. Framst tänker jag därvid på att regeringen nu är villig att satsa på serviceåtgärder för de bygder som blivit utan allt det som man i centrala bygder finner naturligt: affärer, post och tillgång till kommunikationer. Regeringen har emellertid också visat villighet när det gäller att hjälpa till i fråga om utkomstmöjligheterna.

Det utökade lokaliseringstödet är kanske inte i första hand det som ger glädje i glesbygden — man har redan försonat sig med tanken att fabriker knappast kommer att sprida sin rök i de utpräglade glesbygderna. Men stimulansen till kommunerna genom att ge en hjälpande hand för att ordna hemarbete är en åtgärd som man tror på. Möjligheten att sitta i den egna stugan och utföra ett arbete som ger inkomster innebär att många, som eljest sett sig tvingade att flytta till centralare bygder med större möjligheter till arbete, nu kan bli kvar. Därmed förhindrar man att redan glest befolkade bygder blir ännu mer uttunnade.

Vid fjolårets riksdag lämnades en motion av de socialdemokratiska riksdagsledamöterna från Värmland. Den gick ut på att man skulle underlätta för människor i glesbygder att »veckopendla» på långa sträckor. Grundtanken var att man genom att ge ekonomiskt stöd till den som behöll sin bostad i glesbygden och lät sin familj bo kvar där, medan han själv ställde sin arbetskraft till förfogande på någon ort som hade ett heta-re arbetsmarknadsklimat, skulle uppnå två saker. Dels skulle utflyttningen från glesbygden fördröjas genom att de som ansåg den glesbefolkade landsbygden som sin rätta bostadsort inte skulle tvingas att flytta till staden för sin ekonomiska skull, dels kunde man på så sätt spara hårt ansträngda bostadsköer i tätorterna från trycket av glesbygds-människor som ville flytta in.

Motionen fick framgång så till vida att det gavs signaler om förbättrade avdragsmöjligheter vid beskattningen då det gäller bilresor till och från arbets-

Statsverkspropositionen m. m.

platsen. Detta är vällovligt i och för sig och har givetvis sin betydelse även för glesbygdens pendlare. Men själva syftet, att långpendlarna skulle få ett rejält stöd, kom mer eller mindre bort. Det är möjligt att de signaler som nu hissas i fråga om hjälpen till glesbygderna kan ge större möjligheter till ett sådant stöd när utformningen av riktlinjerna blir klarare.

Att det kan vara på sin plats att hjälpa byarna i glesbygden att leva vidare som samhällsform även ur andra synpunkter än dem, som är aktuella för dagen, har sakkunniga pekat på nyligen. Chefen för geografiska institutionen vid handelshögskolan i Göteborg, professor Sven Dahl, konstaterade för en tid sedan i en intervju i Svenska Dagbladet att det finns en rad faktorer som pekar på att landsbygden kan gå en ny storhetstid till mötes. Han grundar sina tankar på en prognos att vi i det helautomatiserade samhället kommer att ha en arbetsvecka på 32 timmar och att vi då knappast är nöjda med att ha den permanenta bostaden i stressmiljöer som städer. Strömmen kan då vända åter till landsbygden, varifrån vi med hjälp av framtidens ganska självklart mycket förnämliga kommunikationsmedel kan förflytta oss mellan bostad och arbetsplats. Han skisserar möjligheten att vi då har en permanent bostad i kontakt med naturen på landsbygden och att vi har en arbetsbostad i staden, som vi vistas i under de dagar då vi skall arbeta.

Det är revolutionerande tankar, herr talman, det är jag medveten om. Men jag tror för min del att det kan ligga mycket i dem, i varje fall så mycket att vi inte medvetet skall bidra till en avfolkning av våra redan nu glest befolkade områden.

Jag tror inte heller att vi skall lägga ned vissa bygder. Men därmed, herr talman, har jag inte sagt att det skall finnas industrier i varje ort.

Mycket av vad som föreslagits i statsverkspropositionen innebär, som jag redan har sagt, en glädjande satsning på glesbygden. Med dessa ord vill jag bara understryka, att vi inte skall försöka hindra flyttningen till städerna, men att vi skall försöka hjälpa landsbygdens folk.

Efter härmed slutad överläggning hänvisades ifrågavarande kungl. propositioner till statsutskottet, varjämte de i nedan angivna delar remitterades till följande utskott, nämligen

propositionen nr 1, i vad den anginge det promilletal, varmed skogsvårdsavgiften för år 1968 skulle utgå, till bevillningsutskottet, i vad propositionen berörde utgifterna för riksdagen och dess verk m. m., till bankoutskottet, i vad den gällde riktlinjer för ny fastighetsregistrering, till lagutskott och i vad propositionen avsåge jordbruksärenden, till jordbruksutskottet; samt

propositionen nr 2, såvitt den anginge jordbruksärenden, till jordbruksutskottet.

Till vederbörande utskott skulle jämväl överlämnas de i anledning av propositionerna inom kammaren avgivna yttrandena.

Justerades ytterligare ett protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 22.27.

In fidem

K.-G. Lindelöw

/Solveig Gemert